

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİN EĞİTİMİNİN REFERANSLARI BAĞLAMINDA
AHİLİK İLKELERİ**

Esra BOZKURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
Ocak-2017**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİN EĞİTİMİNİN REFERANSLARI BAĞLAMINDA
AHİLİK İLKELERİ**

**DANIŞMAN : Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOBAN
JÜRİ : Yrd. Doç. Dr. İrfan SEVİNÇ
JÜRİ : Yrd. Doç. Dr. Dilara TINAS**

Esra BOZKURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
Ocak-2017**

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DİN EĞİTİMİNİN REFERANSLARI BAĞLAMINDA
AHİLİK İLKELERİ**

Esra BOZKURT

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOBAN

Yıl : 2017, Pages: 74+V

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOBAN (Başkan)

: Yrd. Doç. Dr. İrfan SEVİNÇ (Üye)

: Yrd. Doç. Dr. Dilara TINAS (Üye)

Bu çalışmada ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde ve sosyal barışın sağlanmasında önemli rolü olan Ahîlik teşkilatı ve onun temel ilkeleri din eğitiminin referansları bağlamında ele alınmıştır. Ahîlik teşkilatı iktisadi açıdan işlev görmesinin yanında toplumsal, siyasi ve sosyal yaşamın bütün alanlarını ihtiva eden bir kurum olarak nitelendirilmiştir. Ahîlik geleneğinin ilk tohumlarının atılmasında *Fütüvvet ve Uhuvvet* anlayışının etkili olduğu ifade edilmiştir. Esnaflar arasında birlik ve intizamın sağlanması amacıyla düzenlenen Ahîlik ilkeleri Kur'an ve Sünnet odaklı değerlendirilmeye çalışılmış ve Ahîlik ilkelerinin referansını tespit etmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, Fütüvvet, Kur'an, Sünnet, Ahîlik İlkeleri

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS STUDIES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MA THESIS

**THE PRINCIPLES OF AHİLİK IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS
EDUCATION REFERENCES**

Esra BOZKURT

Supervisor : Assist. Prof.Dr. Mustafa ÇOBAN

Year : 2017, Pages: 74+V

Jury : Assist. Prof.Dr. Mustafa ÇOBAN (Chairperson)

: Assist. Prof.Dr. İrfan SEVİNÇ (Member)

: Assist. Prof.Dr. Dilara TINAS (Member)

In this study, the Ahîlik organization and its basic principles, which play an important role in the regulation of economic relations and ensuring social peace are handled in the context of references to religious education. The Ahîlik organization is an economically functioning institution as well as a bearer, it is described as an institution that contains all the spheres of social, political and social life. It is stated that the understanding of *Futuvvet and Brotherhood* is effective in the first seeds of Ahîlik tradition. It was tried to evaluate the principles of Ahîlik that were organized in order to provide unity and order among the craftsmen and to focus on the Qur'an and Sunnah, and to determine the reference of Ahîlik principles.

Keywords: Ahîlik, Futüvvvet, Qur'an, Sunnah, Ahîlik Principles

ÖN SÖZ

İnsanların ferdi, içtimai ve kültürel yaşamlarında önemli yeri olan Ahîlik kurumu Fütüvvet geleneğinin etkisiyle XIII. Yüzyılda kurulmuş ve XX. Yüzyıla kadar varlığını korumuş bir teşkilattır. Bu süre içerisinde toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarına karşılık verecek şekilde örgütlenen kurumun esnafın eğitilmesi ve topluma kazandırılmasında önemli çalışmalara imza attığı söylenebilir. Bu duruma bağlı olarak Ahîlik teşkilatının esnafların eleman ihtiyaçlarının karşılanması, müşterinin memnuniyeti, işveren ve işçi arasındaki ilişkilerin sistematize edilmesi, mesleki olgunluğa ve yeterliliğe sahip bireylerin yetiştirilmesi, toplumun refah seviyesi yükseltilecek insanlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanması gibi önemli hususlarda rol oynadığı ifade edilebilir.

Fertlerin dünya ve ahiret mutluluğuna önem veren teşkilat, oluşturmuş olduğu ilkelerle mesleki, ahlâkî ve toplumsal açıdan verimli esnafların yetiştirilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu duruma bağlı olarak bulunduğu dönemde toplumun her alanında aktif bir tavır sergileyen Ahîlik kurumunun ilke ve yöntemlerini günümüz şartlarına uyarlayarak toplumun atardamarı olan bugünün çarşı ve Pazar esnafının yetiştirilebileceği bir esnaf teşkilatının varlığını sağlamak gerektiği söylenebilir.

Çalışma temelde üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ahi kelimesinin tanımı, eğitim, Ahîlik'in tarihsel süreci, Ahîlik'in kurucusu Ahî Evran ve eserleri, Fütüvvet ve fütüvvetname, Ahîlik ve Fütüvvet ilişkisi, Ahîlik'in tarihsel ve toplumsal fonksiyonları yer almakta; ikinci bölümde Ahîlik ve eğitim, ahlâkî, mesleki ve askeri eğitim metodları, Ahîlik'in halkın eğitim ve öğretimindeki rolü ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise Ahîlik'in İlkeleri, Din Eğitiminin referansları bağlamında Ahîlik İlkeleri, Allah-İnsan ilişkileri açısından ilkeler, İnsan- insan açısından ilkeler, işinin ehli olmakla ilgili ilkeler, güzel ahlâkla ilgili ilkeler, ibadet ve ihlasla ilgili ilkeler, üretim ve ticaretle ilgili ilkeler ve son olarak helal ve haramla ilgili ilkeler yer almaktadır.

Bu çalışmanın her aşamasında rehberliği sebebiyle danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOBAN ve Yrd. Doç. Dr. İrfan SEVİNÇ'e teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	3
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1. Ahî/Ahîlik.....	3
1.2. Eğitim	5
1.3. Ahîlik'in Tarihsel Süreci	6
1.4. Ahîlik Teşkilatının Kurucusu Ahî Evran.....	8
1.4.1. Ahî Evran'ın Eserleri.....	9
1.4.2. Fütüvvet ve Fütüvvetname	10
1.4.3. Ahîlik ve Fütüvvet İlişkisi	12
1.5. Fütüvvetname	13
1.6. Ahîlik'in Tarihsel ve Toplumsal Fonksiyonları	14
1.6.1. Dinî Fonksiyonu	15
1.6.2. Ahlâki Fonksiyonu	15
1.6.3. Siyasî Fonksiyonu	16
1.6.4. Sosyal Fonksiyonu.....	17
1.6.5. Eğitim Fonksiyonu	17
II. BÖLÜM	18
1. AHÎLİK VE EĞİTİM.....	18
1.1. Ahlâki Eğitim ve Metotları.....	20
1.2. Mesleki Eğitim ve Metodu.....	22
1.3. Askeri Eğitim ve Metodu.....	22
2. AHÎLİK'İN HALK EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDEKİ ROLÜ.....	23
III. BÖLÜM.....	27
3. AHÎLİK İLKELERİ VE DİN EĞİTİMİNİN REFERANSLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	27
3.1. Ahîlik'in İlkeleri.....	27
3.2. Din Eğitiminin Referansları Bağlamında Ahîlik İlkelerinin Değerlendirilmesi	29
3.2.1. İnsanlar Arası İlişkiler Açısından Bazı Ahlâki İlkeler	29
3.2.2. Allah- İnsan Arası İlişkiler Açısından İlkeler	44
3.2.3. İşinin Ehli Olmakla İlgili İlkeler	47
3.2.4. Güzel Ahlâkla İlgili İlkeler.....	49
3.2.5. İbadet ve İhlasla İlgili İlkeler	58
3.2.6. Üretim Ve Ticaretle İlgili İlkeler.....	61
3.2.7. Helal ve Haramlarla İlgili İlkeler	64
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	69
KAYNAKÇA	70
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR

b.	: Bin
Bkz.	:Bakınız
Bs.	:Baskı
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Fütüvvet teşkilatının etkisiyle ortaya çıkan ve zaman içerisinde bağımsız bir teşkilat olarak varlığını devam ettiren Ahîlik Kurumu, XIII. yüzyılda asıl adı Şeyh Nasîrüddîn Mahmud Ahî Evran b. Abbas olan Ahî Evran adıyla tanınan kişi tarafından kurulmuştur. Esnaf ve sanatkârlar gerek sanat öğreniminin esaslarının tayini, gerekse üyeler arasında disiplinin temini, karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güvencenin sağlanabilmesi için XIII. yüzyılda “Ahîlik” birliği etrafında toplanmışlardır. Bu sebeple daha sonraları “Lonca” birlikleri haline dönüşen Ahîlik, sanat okullarının açıldığı 1860’lı yıllara kadar meslek ve sanat öğreten yaygın eğitim kurumları olarak hizmet vermişlerdir. (Şimşek, 2002: 16) Ahîlik’in toplumu her yönüyle kucaklayabilen dinî, ahlâkî ve ictimai bir kurum olduğu, insanı bir bütün olarak ele alan çalışmalarıyla da bireylerin dünya ve ahiret mutluluğunu hedeflediği ifade edilebilir. Buna bağlı olarak Ahîlik teşkilatı toplumu oluşturan bireyler ve sosyal müesseseler arasında adalet ve dengeyi gözeterek birlik ve beraberliğin gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışmıştır.

Temelinde uhuvvet anlayışı olan bu teşkilatın oluşturmuş olduğu kural ve ilkelerle topluma hizmet edilmeye gayret edilmiştir. Oluşturulan bu ilkelerle toplum içerisinde ahlâkî çözümlerin meydana gelmesinin ve kötü düşüncelerin yayılmasının engellendiği söylenebilir. Ahîlik ilkelerinin incelenmesi, değerlendirilmesi ve eğitim-öğretim kurumlarında yer verilmesi, bu kurumun fonksiyonunu icra edecek STK’ları toplumda tekrar işlevsel hale getirecek; sonucunda toplumsal barışın sağlanması ve ticaretle ilgili ahlâkî ilkelere ulaşılmasında müspet katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın problemi: Batı aydınlanma döneminden sonra dinin sosyal hayatta o zamana kadar elde ettiği konumunu kaybetmeye başlaması sonucunda bunun din ve devlet arasında gittikçe büyüyen bir mesafenin ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Bu bağlamda önce din eğitiminin neliği, daha sonra da din eğitiminin kimler tarafından verilebileceği tartışılmaya başlanmıştır. Bu problem neticesinde adı din eğitimi olmayan ancak toplumu bir arada tutan değerlerin “Değerler Eğitimi” adı altında verilmeye başlandığında görülmektedir.

Batı’ da meydana gelen değişikliklerin modernizm ve sekülerizm gibi akımların etkisiyle Osmanlı’nın son döneminde de görülmesi dinde yenilik ve dinden uzak bir eğitim anlayışının ortaya çıkmasına ve bir takım ahlâkî çözümlerin meydana gelmesine neden olmuştur.

Toplumumuzda hızla yayılan ve toplumsal birlikteliğimizi tehdit eden ahlâkî ilkelere uzaklaşma sonucunda insanlarımız arasında ayrışma, kamplaşma ve ötekileştirme problemi ortaya çıkmış olup son dönemlerde bunlarla ilgili çözümler aranmaya başlanmıştır.

Ahîlik tecrübesinin sadece mesleğe yönelik olduğu değerlendirilse de toplum gereklerine ışık tutabilecek değerleri içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda Ahîlik ilkelerine bakıldığında içerik olarak sadece mesleğe yönelik olmadığı topluma hitap eden ve toplumu ayakta tutan değerleri ihtiva ettiğini söylemek mümkündür. Bu bilgiler ışığında sosyal hayatta önemli bir yere sahip olan Ahîlik kurumunun önemi nedir, ilkeleri ve referansları nelerdir, bu ilkeler belirlenirken Kur’an ve Sünnet esas alınmış mıdır ve ilkelerin günümüz toplumuna ışık tutabilecek yönleri nelerdir? soruları cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışma ile toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasına yardımcı olan Ahilik kurumu ilkelerine dikkat çekerek bu ilkeler hakkında referans tespiti yapmaya çalışmak ve bu ilkelerin bulunduğu çağa ışık

tutması, günümüz fertlerine, esnaf ve sanatkârlarına rehberlik etmesi açısından önemini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bununla birlikte Ahîlik kurumunun yer vermiş olduğu bu ilkeler nasıl temellendirilmiştir, birey ve toplum açısından ne anlama gelmektedir? Ahî birliklerinin bu ilkelerle yetiştirmeyi hedeflediği ideal insan tipi nasıl tasarlanmıştır? Hak ve sorumluluklarının bilincinde dürüst, nitelikli ve sağlam karakterli kimliğe sahip bireylerin olmasının toplum açısından önemi nedir? vb. sorularla tarihsel perspektifte ve günümüz coğrafyasında toplumların inşa edilmesinde Ahilik ilkelerinin içerik ve mahiyet olarak ortaya konması gaye edinilmiştir.

Yöntem: Bu araştırmada var olan kaynak ve belgeler incelenip konuyla ilgili veriler toplanarak literatür taraması tekniğiyle konu çeşitli açılardan ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda internet veri tabanları ve çeşitli kaynaklar taranarak hakemli dergilerde yer alan makaleler ele alınmış, İstanbul, Ankara ve Konya gibi çeşitli illerde yer alan kütüphaneler ve arşivlerde araştırma yapılarak konuyla ilgili yer alan kaynaklar temin edilmeye çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ahî/Ahîlik

Ahî kelimesinin kökeni ile ilgili ittifak sağlanamadığı söylenebilir. Bir görüşe göre *Ahî*<*ahî*<*akı* gelişimiyle Türkçe *eli açık*, *cömert* anlamına gelen akıdan, diğer bir görüşte de *kardeş* anlamıyla Arapça *ihve* kelimesinden gelmektedir. Arapça kökenli *ahî* ise *kardeşim* demektir. Nitekim *akı*; *eli açık*, *koçak*, *selek*, *cömert*; *akılık eli açıklık*, *cömertlik* anlamına gelen kelimeleri, Divân-ı Lügâti't Türk (1072-1074) başta olmak üzere Karahanlı Türkçesinin diğer önemli eserleri olan Kutadgu Bilig (1069) ve Atabetü'l Hakayık (XII. yüzyıl) ile Kısasü'l-Enbiya (XIV. yüzyıl) gibi Harezmi Türkçesine ait eserlerde yaygın bir kullanıma sahiptir. Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçelerine ait alıntılarda, *ahî/ahu* kelimesinin temel anlamı olan *eli açık*, *cömert* anlamını koruduğu gibi, *bir kimsenin sevdiği*, *en yakını* anlamıyla bir hitap unsuru olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ahîlik türevi ise yine *cömertlik*, *eli açıklık* anlamıyla varlığını sürdürmüştür. Buradan anlaşılıyor ki, *akı* ve *akılık* kelimeleri aynı temel anlamda Eski Türkçe VIII-XIII. yüzyıldan Osmanlı Türkçesi XV-XX. yüzyıla kadar aralıksız olarak gelmiş, ancak Batı Türkçesinde sadece fonetik değişime uğrayarak (*ahî*<*ahî*<*akı*) bugünkü söylenişine ulaşmıştır. Bugün de Türkiye Türkçesi ağızlarında kelimeye *ahî* biçiminde rastlanır. Ağızların dilin eski unsur ve özelliklerini koruyan muhafazakâr yapısı düşünüldüğünde, ağızlarda yaşayan bu şekilde, kelimenin Türk kökenine dayandığının bir başka delilidir (Günşen, 2014: 23). Görüldüğü üzere *ahî* kelimesi kavramsal değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiş olsa da, ihtiva ettiği anlamını bu süreçte muhafaza etmiştir.

Temelde Kur'an'a ve sünnete dayandırılan prensipleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahîlik, tasavvufta önemli bir yeri bulunan "uhuvvet"i hatırlatması sebebiyle kolayca yayılmış ve kabul görmüştür (Kazıcı, 1996: 87; Temel Britannica, 1992: 37). Ahîlik'in toplumda yer edinmesinin bir başka nedeni de kardeşliğin, insanların birlikte ve huzur içerisinde varlıklarını devam ettirmelerini sağlayan önemli hususlardan olmasıdır.

Terim olarak Ahîlik; XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynayan dini-içtimaî teşkilat ve yaygın eğitim kurumu (Kazıcı, 1992: 540; Kaya, 2013: 58; Akyüz, 2013: 52) olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal bir kurum olarak anlamı ise; büyük oranda, 34. Abbasi Halifesi en-Nasır li Dînilâh tarafından kurulan Fütüvvet teşkilâtına dayanmakla birlikte, ondan farklılaşmış ve yalnız Anadolu Türklerine mahsus bir hale gelmiş "Türk Fütüvvet Hareketi" denebilecek Ahîlik kurumu, Anadolu Selçuklu Devleti zamanında XIII. yüzyılda kurulup XX. yüzyıla dek, köylere varıncaya kadar Anadolu Türk toplumunda varlığını kesintisiz bir biçimde sürdürmüş; Türk toplumunun birlik ve beraberliğini, refah ve düzenini sağlayacak, halkın maddî-manevî ihtiyaçlarına karşılık verebilecek tarzda örgütlenen; esnaf ve sanatkâr kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen; (Uçma, 2011: 31-32) mefkûre ve çalışma tarzı açısından topluma hizmet sunma ülküsü ile bir tür özel yönetmelik sayılabilecek *Ahî Şecere ve Fütüvvetnamelerinde belirtilen* iş ve ahlâk disiplini şeyh, usta, kalfa, çırak, yamak vs. hiyerarşisi içerisinde çalışmayı ibadet zevki haline getiren sînâî, ticarî, siyasî, askerî, toplumsal ve kültürel faaliyetlerde bulunan bir teşkilattır (Bayram, 1991, 5-6). Bunun

yanı sıra Ahîlik Anadolu'da İslâm İnançları çerçevesinde oluşmuş, *üretici yardımlaşma birliği* olarak tanımlanır. Esnaf ve çiftçi üretici kesimlerin üretim şekillerini, üreticilerin birbirleriyle ve toplulukla ilişkilerini düzenleyen iş ahlâkına dayalı bir üretim felsefesi oluşturan Ahîlik, yardımlaşmaya ve zayıfların, gariplerin korunmasına da geniş yer vermiş, Anadolu'nun sosyal hayatında tesirlerini asrımıza kadar devam ettirmiştir (Doğan, 1996: 23). Ortaya çıkışı eskilere dayanan ve hızlıca Anadolu halkı tarafından benimsenen bu teşkilâtın mensupları görüldüğü üzere toplumun huzur ve refahını temin etmek amacıyla gayret göstermiş, sadece bir esnaf teşkilâtı olarak kalmayıp cemiyeti oluşturan bütün sosyal kuruluşlara hitap etmişlerdir.

Ahîlik kurumu; Türklerin tarihî gelişim süreci içinde kendi öz değerlerine, örf ve adetlerine, sosyo-ekonomik yapılarına uygun olarak geliştirdikleri, iktisadî ağırlıklı bir teşkilâtın adıdır (Şanal ve Güçlü, 2007: 382-383). Ahîlik kurumunun iktisadî yönüne vurgu yapılarak, bu kurumun halkın değer yargılarını göz önünde bulundurarak neşet ettiği ifade edilmiştir. Bu durumun, Ahîlik kurumunun toplumdan uzak bir teşkilât olmadığına açık ifadesi olduğu söylenebilir.

Ahîlik Teşkilâtı; XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çoğunluğu göçebe olan Türklerin Anadolu'ya gelip, yerleşme sürecinde ortaya çıkan, Türklere özgü bir kurumdur. İslâm inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran bir düşüncedir. Bu düşünce sisteminde insan merkeze konulmuş, her şey onun dünya ve âhiret mutluluğu için düzenlenmiştir. İnsanın bir bütün olarak ele alındığı bu anlayış, Ahîlik'in eğitim faaliyetlerinin hakim unsurunu oluşturmaktadır (Şanal ve Güçlü, 2007: 382-383). Buradan hareketle Ahîlik teşkilâtının sadece bir esnaf teşkilâtı olmakla kalmayıp aynı zamanda öğretileriyle insanın dünya ve âhiret mutluluğunu esas alan bir kurum olduğu dile getirilebilir.

Ahîlik; birbirini seven, sayan, yardım eden, yoksulu gözeten, iş hayatında ahlâkî kuralları esas alan esnaf ve sanatkârlardan oluşan bir teşkilâtın adı olmakla beraber XIII. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşen Müslüman Türklerin yeni topraklarda hayatlarını devam ettirebilmek için gerekli maddî ve manevî ortamı oluşturan kurumsal yapıdır (Şanal ve Güçlü, 2007: 382-383). Ahîlik teşkilâtı, İslâm düşünce tarzı ile Türk örf ve adetlerinin mezcedildiği bir kurumdur. Nitekim İslâm dininin ana kaynaklarından biri olan hadislerde "Sizden biriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz" (*Tirmizi, Sıfatü'l Kıyame 59*) buyrularak kişinin kendisini düşündüğü kadar başkalarını da düşünmesinin, yani diğergamlığın iman gereği olduğu vurgulanmış; insanın nefsânî arzularından doğan cimrilik, aç gözlülük, kıskançlık gibi kötü duygulardan sakındırırken, ahlâkî bakımdan gelişmesini sağlayacak affetmek, sabretmek, dayanışma ve kanaatkârlık gibi güzel vasıflar (Hadislerle İslâm Ansiklopedisi, 2013: 275) tavsiye edilerek sevgi ve kardeşlik temeline dayalı bir toplum anlayışı inşa edilmeye çalışılmıştır.

Her müessesenin kuruluş amacı olduğu gibi Ahîlik teşkilâtının da bir gayesi vardır. Ahîlik teşkilâtının kuruluş amacının da; Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkmenler arasında yer alan çok sayıdaki sanatkâra kolayca iş bulmak, bu kişilerin Anadolu'daki yerli Bizans sanatkârları ile rekabet edebilmesini sağlamak, piyasada tutunabilmek için yapılan malların kalitesini artırmak, üretimi talebe göre ayarlamak, sanatkârlarda sanat ahlâkını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik olarak bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardımcı olmak, yapılacak saldırılarda devletin silahlı kuvvetleri yanında ülkeyi savunmak ve yerleşim bölgelerinde Türk-İslâm kültürünü yaymak şeklinde tanımlanabilir (Bıyıklı, 2000: 9). Ahîlik kurumunun bir esnaf teşkilâtı olması yanında toplumun çeşitli kesimlerine hitap edebilecek sosyal, siyasî, askerî bir yapıya sahip olduğunu ifade edilebilir. Ahîlik kurumu varlığını

sürdürdüğü dönemin nabzını tutmakta ve toplumu maddî ve manevî her şekilde aydınlatılmaktadır.

Bunun yanı sıra bir şehirde ne kadar esnaf teşekkülü varsa, her birinin ayrı reisleri olup büyüğüne “Ahî Baba”¹ ismini vermişlerdir. Ahî babalar, sorumlu oldukları bütün esnaf teşekküllerinin sistemli ve düzenli bir şekilde çalışmalarını temin etmek, istek ve şikâyetleri devlete iletmek ve mesleğe ilk girenlere “şed” bağlamak² gibi yetkilere sahipti. Osmanlı ülkesindeki bütün Müslüman sanatkarlar, Ahî babalardan ve onların yetki verdiği kişilerden aldıkları izin belgesi ile iş görür, sanatlarını icra eder ve satış yaparlardı. Bunun yanı sıra Ahî babalar, emirlerindeki idareciler vasıtasıyla, esnafıya aykırı hareketlerde bulunanları kontrol eder ve cezalandırırlardı (Tatlıoğlu, 2012: 153-154).

1.2. Eğitim

Lügatte eğitim: Terbiye, eğitmek, tahsil, maarif anlamında (Doğan, 1996: 324). tabiata, cemiyete, sanata, bütün varlık, bilgi ve değer alanına yönelik öğretim, tanıtım, tecrübe, fiil ve her türlü eğitsel etkinlik ve durumu ifade etmek üzere kullanılan zengin bir kavramdır. İstılahta ise “çocuğu ya da genci belli amaçlar doğrultusunda yetiştirme, bireyin davranışlarında istenilen değişikliklerin meydana getirilmesi için kasıtlı ve planlı olarak oluşturulan düzenlemeler ve yaşantılar” (Altaş ve Arıcı, 2014: 48-50) ya da “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik değişme meydana getirme süreci (Ertürk, 2013: 12) olarak dile getirilir. Özetle eğitim, bir süreç olarak değerlendirilmiş ve bunun sonunda istendik davranışların kazandırılması hedeflenmiştir.

Din eğitimi ise, bireye dini doğmaların ve ritüellerin öğretimi anlamına gelmekte, sonucunda bilgilerin davranışa dönüştürülmesi ve istendik davranışlar kazandırılması hedeflenmektedir. Diğer bir deyişle Din eğitimi, bireyin fitratında bulunan inanma duygusu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına rehberlik etme ve kabul ettiği dinin teklif ettiği yaşam biçimini öğrenmesine yardımcı olma sürecidir (Okumuşlar ve Genç, 2012: 53-55).

Konusuna ve hedeflerine bakılacak olursa din eğitimiyle insanın nefesine, eşyaya, dünyaya ya da Allah’tan başka herhangi bir varlığa kul olmayan bir hayatı yaşayarak, dindar bir insan olması (Çoban, 2011: 132) amaçlanmış, dinden gelen bilgilerle eğitim biliminin verilerini birleştirip, insanın Allah’ın iradesine uygun olarak yetişmesine katkıda bulunabilecek çalışmalar yapmak, hayatı boyunca karşılaşılabileceği, dini anlayış ve yaşayışla ilgili teorik ve pratik problemleri araştırıp, çözümler üretmek, geleceğe yönelik teoriler geliştirmeye çalışmak hedeflenmektedir. Bu çalışmaların tamamının insanla ilgili olması din eğitimi biliminin konusunun insan, insanın din ve imanla ilişkileri (Cebeci, Ts: 5) olduğu söylenebilir.

¹ Yeniçeri Ocağının lağvına kadar, esnaf loncalarının başındaki ihtiyaçlara verilen resmi bir unvandır; bu an’ane bilhassa debbağlar ve saraçlar arasında kuvvetle yaşatılmıştır. Ahi Babalık, Anadolu’daki kadim “Ahilik” teşkilâtından kalmış son izlerinden biridir. Halk ağzında bozulmuş bir şekilde “Ahu Baba” denilirdi (Koçu, 1958: 269).

² Bir şeyi sıkıca ve sağlamca bağlamak anlamındaki Arapça şedde fiilinden türeyen şed kelimesi sözlükte yünden veya pamuktan imal edilen bağ ya da bele sarılan kuşak ve peştamal anlamındadır. İslam kültüründe kendini fütüvvet ve tasavvuf yoluna vermiş kişinin yola bağlandığını, inancına sadık olduğunu bildiren bir şiarıdır. Bu şiarın tatbiki Türkçe’de şed bağlamak, şed kuşanmak, bel bağlamak, sarınmak, peştamal şeklinde ifade edilmiştir. Şed bağlamak gerek fütüvvet ehline mensup olan Ahilerde, gerek tarikatlerde belli bir adap ve erkan dahilinde uygulanmıştır. Şed bağlama merasimine ism-i Celâlden sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali ve ecdadının isimlerini zikrederek başlamak esastır. Şeddi bağlayana refik, bağlanan kimseye talip denir (Ceyhan, 2016: 259-260).

1.3. Ahîlik'in Tarihsel Süreci

Cemiyet içerisinde çeşitli fonksiyon ve etkiye sahip kuruluşlardan biri olan Ahîlik müessesesinin yapılan araştırmalar neticesinde Anadolu'da ortaya çıkması, toplumda kabul görmesi ve yayılmasının, XIII. yüzyıla tekabül ettiği görülmektedir. Ahîlik'in kökenini Araplara bağlayanlar olduğu gibi Türklere ait bir kurum olduğu da ifade edilmektedir; aynı zamanda "Bizanslılara ait bir yapılanmadır" şeklinde de iddialar söz konusudur. Ancak ağırlıklı olan görüş: Ahîlik'in, Mısır ve İslâm kaynaklı Fütüvvet teşkilâtının etkisiyle ortaya çıktığı düşüncesidir (Karagül, 2012: 3). Buradan hareketle daha önce de belirtildiği gibi temeli Kur'an ve sünnete dayandırılan teşkilâtın Anadolu'da kurulup gelişmesinde *Fütüvvet Kurumunun* tesiri olduğunu ifade etmek mümkündür.

Selçuklular, Anadolu'ya yerleştikten sonra fütüvvet anlayışını benimsemiş, kendilerine özgü cömertlik, yiğitlik ve kahramanlık sıfatlarıyla süslemişlerdir (Ülgen, 1996: 24).

Abbasi halifesi Nasır Lidînillâh, sosyal ve siyasî durumu bozulan devlet otoritesini yeniden kurmada fütüvvet³ birliklerinin faydası olacağına inanmış, bu teşekkülleri siyasî otoriteye bağlamayı başarmıştır. Bu düşünceden hareketle kendi zamanında, diğer Müslüman hükümdarlara elçiler gönderip onların da fütüvvet teşkilâtına girmelerini istemiş, I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde, Anadolu Selçuklu Devleti'yle temas kurmuştur. Gıyaseddin Keyhüsrev'in isteği üzerine, Halife Nâsır tarafından Anadolu'ya gönderilen Evhâdüddîn-i Kirmânî, Muhyiddîn İbnü'l Arabî ve Şeyh Nasîrüddîn Mahmud el-Hoyî gibi tanınmış mutasavvıflar, memleketin her yanında faaliyetlere başlamıştır. Bir süre sonra I.Alâaddîn Keykubad'ın da fütüvvet teşkilâtına dahil olmasıyla, Anadolu'da Ahîlik'in kuruluşu tamamlanmıştır (Şamil İslâm Ansiklopedisi, 2000: 382).

Ahîlik müessesesinin temelinde fütüvvet teşkilâtının ayrı bir yeri olduğu görülmektedir. Ancak ilkeler açısından Fütüvvet ve Ahîlik teşkilâtı birbirlerine benzese de gerek kurumsal yapısı, gerekse fonksiyonları bakımından Ahîlik kurumu fütüvvet anlayışından farklı olarak Anadolu'da milli bir karaktere bürünmüş ve Türklere özgü bir hal almıştır. Bu durumun fütüvvet teşkilâtından ayrı bir kurum olan Ahîlik anlayışının ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir.

Ahîlik'in temelinin Küçük Asya'da Türk tarihinin derinliklerinde ve İslâm dininin ilke ve esaslarında aranması gerektiğini (Soykut, 1980: 59) ileri sürenler olduğu gibi İslâm dünyasındaki fütüvvet olgusunun yanı sıra, İslâm tasavvufunun, Bâtîniğin, Melâmiliğin, İslâm'dan önceki eski Türk inanışları, kültürü ve nihayet Anadolu'nun o dönemdeki siyasî, tarihî, ekonomik, sosyal, kültürel, dinî durum ve şartların meydana getirdiği etkilerde aranılması gerektiğini ileri sürenler de olmuştur (Günay, 2006: 167-168). Ahîlik'in ortaya çıkmasında sadece Fütüvvet teşkilâtının değil aynı zamanda birçok etkenin neden olduğu söylenebilir.

XII. yüzyılda İran'da "ahî" lâkabıyla anılan bazı şahıslara rastlanmakta olup, bu, Ahîlik'in Anadolu'dan önce İran'da ortaya çıktığı ihtimalini gündeme getirmektedir. Ancak kurumun XIII. yüzyılda Ahî Evran tarafından Anadolu'da yeni bir teşkilatlanmaya tabi tutulduğu muhakkaktır. XVI. yüzyıldaki durumuna bakılarak sadece bir meslek kurumu olarak değerlendirilmesi hatalı olan Ahîlik'in XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin de her safhında etkili bir sûfi çevre teşekkül ettirdiği, Osmanlı ilk kaynaklarından anlaşılmaktadır (İhsanoğlu, 1999:

³ Fütüvvet; Delikanlılık, yiğitlik, genç anlamına gelmekte ve Selçuklular döneminde kurulan Anadolu esnaf teşkilâtı için kullanılan bir terimdir (Şamil İslâm Ansiklopedisi, 2000: IV/382).

125). Ahîlik sadece Anadolu topraklarında kalmayıp, Osmanlı Devleti'nde de varlığını sürdürmüştür.

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya kitleler halinde göçleri XI. asrın ikinci yarısından itibaren başlar. XIII. asrın ortalarına kadar peyderpey göç eden Türk topluluklarının çoğunluğu göçebe olarak yaşamlarını sürdürmekteydi. Selçuklu iskân politikasına göre yeni ele geçirilen ya da kurulan merkezlere yerleştirilen göçebe Türkler, burada yerleşik hayat değerleriyle karşılaşmış, şehirlerdeki sanayi ve ticaret, köylerdeki ziraat usulleri ve mahsul çeşitleri gibi konularda Türklerin Hıristiyanlardan birçok şey öğrenmelerine sebep olmuştur. Dokumacılık, maden işçiliği, madenî eşya yapımı ve inşaat sahalarında yerli Hıristiyan ustalar, Türkler geldikten sonra da sanatlarını işlemekte devam etmişler ve Türkler onlara bir müddet çıraklık yapmıştır (Şimşek, 2002: 21). Bu durum akıllara Türklerin Hıristiyanların baskısı ya da etkisi altına girdiklerini getirebilir. Ancak Türklerin Hıristiyanlardan gördükleri sanat, dokumacılık, ziraat gibi mahsulleri işlemeyi öğrenerek zamanla özgün sanat anlayışlarını ortaya çıkardıkları ifade edilir. Bu duruma delil olarak Türklerin ortaya koydukları sanat eserlerinde İslâm anlayış ve inancının etkilerinin görülmesi söylenebilir.

Rum-Selçuklu Türkiye'sinin ilk zamanlarında gayr-i müslim halk, sanayiye ellerinde tutarken yerleşik Türkler daha çok gayr-i menkule yatırım yapıyor, tarım ve hayvancılıkla uğraşıyorlardı (Şimşek, 2002: 21). Bu sırada XIII. yüzyılın başlarına doğru Cengiz Han yönetimindeki Moğollar, harekete geçerek Çin İmparatorluğunu yıkıp ardından da Batı'ya dönerek Buhara, Semerkant, Taşkent vs. Türk şehirlerini yakıp yıkarak halkının büyük bir bölümünü kılıçtan geçirmiş; bu olay, Orta Asya'dan Anadolu'ya göçe yol açmıştır. Göç eden halkın çoğunluğunu esnaf ve sanatkârlar teşkil ediyordu. Moğol istilâsı, pek çok fütüvvet erinin Anadolu'ya akın etmesine sebep olmuştur. Böylece yayılma, bir yandan alanını genişletirken, bir taraftan da Anadolu' da fütüvvet erbabının yerleşmesine ve nüfuzunun kuvvetlenmesine yol açmıştır. Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya gelen sanatkâr ve tacirlerin, bir taraftan kendi güvenleri, diğer taraftan da yerli sanatkâr ve tüccarlar karşısında tutunabilmeleri için, önce kendi aralarında sağlam bir birlik oluşturmaları ve sonrada kaliteli mal üretmeleri gerekiyordu. Bu durum, prensiplerinin Fütüvvetnamede yer aldığı esnaf ve sanatkâr dayanışma derneğinin yani Ahîlik'in kurulmasına yol açmıştır (Turan, 1996: 27-28).

XIII. yüzyılda Ahî Evran'ın ilk defa Kırşehir' de kurduğu Ahî teşkilâtı kısa zamanda Anadolu'da yaygınlaşarak sınırları batıda Eskişehir ve Sultanönü'ne kadar uzanmıştır. Böylece Ahîlik'in sınırları bir taraftan genişlerken bir taraftan da teşkilâtın üye sayıları artmıştır (Turan, 1996: 27-28). Moğol istilâsı ve Türklerin geldikleri topraklarda yerli Bizans halkına karşı ayakta kalabilmesinin yolu herkesin bir çatı altında toplanması gerektiği düşüncesidir. Böyle bir düşüncenin önderliğinde dirlik ve birliğin sağlanması, toplumun asimile olmasının önüne geçilebilmesi, halkın ekonomik refah seviyesinin yükseltilmesi gayesiyle bu teşkilâtın meydana geldiği görülmektedir.

Ahîlik teşkilâtının ortaya çıkmasında etkili olan hususlardan biri de Asya'dan Anadolu'ya gelen çok sayıdaki esnaf ve sanatkâra kolayca iş bulmak, yerli Bizans sanatkârları ile rekabet edebilmek, tutunabilmek için yaptıkları malların kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, sanatkârlarda sanat ahlâkını yerleştirmek; Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hale getirmek; ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek; ülkeye yapılacak yabancı saldırılarda devletin silahlı kuvvetleri yanında savaşmak, sanatta, edebiyatta, müzikte, gelenek ve göreneklerde millî heyecanı ayakta tutmaktı. Bu mecburiyetler, dinî-ahlâki kuralları Fütüvvetnamede mevcut olan bir esnaf ve sanatkârlar dayanışma ve kontrol kuruluşunun, yani Ahîlik'in kurulması

sonucunu doğurmuştur (Anadol, 1991: 48). Buradan hareketle Ahîlik'in sadece ekonomik bir kurum olmakla kalmayıp aynı zamanda siyasî, sosyal, askerî vb. vazifeleri üstlenebilen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Çünkü Ahîlik'in ortaya çıkması ve gelişmesinde bu gibi durumların etkili olması, kurumun aynı zamanda nasıl bir yapıya ulaşması gerektiğini de ortaya koymuştur denilebilir.

Ahîlik kurumunu ortaya çıkaran nedenlerden biri de Türk kültüründe “akıllık” kavramıyla ifade ettikleri kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik ülküsünü, benimsedikleri İslâm'ın ahlâk ve değerleriyle kaynaştırıp geliştirerek devam ettirmiş olmalarıdır. İslâm'dan önceki dönemlerde *alp/alperen* denen savaşçı kahramanlar, Türklerin zihinlerinde derin izler bırakmış, İslâm'dan sonra yerini Gazilik'e bırakan Alp'lik, İslâm'ı yaymak, fetih yapmak, adalet dağıtmak, düşmana boyun eğdirmek ve tevhid anlayışı gibi yüce amaçlara yönelmek; göçebe Türklerin yerleşik hayata geçirilerek şehirleşmelerini ve modernleşmelerini sağlamaktı. Bu gayeyi gerçekleştirebilmek için onları bir iş ve meslek sahibi yapmak gerekmekteydi (Uçma, 2011: 37).

Ahîlik teşkilâtının kuruluş amaçlarından bir diğeri ise sanatkârların himaye edilerek sanatlarını icra etmelerini sağlamak ve devamlılığını garanti altına almaktır. Siyasal ve ekonomik istikrarın yerleşmemiş; devlet idare ve otoritesinin zayıflayarak, her an istilâ edilir düşüncesiyle karşı karşıya bulunulması, yerleşik düzene tam olarak geçilemeyip, gruplar arasındaki rekabetin ortaya çıkması sebebiyle yardımlaşma ve dayanışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bir diğer husus ise Moğol saldırıları sonucu Anadolu'ya gelen Kalenderîler, Rufaîler, köy köy, kasaba kasaba dolaşarak dileniyorlardı. Çalışma ve cömertlik ülküsü üzerine kurulmuş olan teşkilâtın mensubu olan Ahîlerin bu durumdan hoşlanmayacağı bilinen bir gerçektir. Bu duruma bir çözüm yolu bulmak amacıyla hareket etmişlerdir (Uçma, 2011: 37). Gerek akıllık ve alplik duygusu, gerekse göçebe olan toplumu yerleşik hayata geçirmenin vermiş olduğu sıkıntılar, rekabet duygusu sebebiyle yardımlaşmaya ihtiyaç duyulması, ya da emek sarf etmeden başkasının emeğine göz dikenlere karşı dik durup kişinin kendi emeğiyle kazanabilmesi gibi düşüncelerin Ahîlik'in ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir.

Ahîlik kurumu sadece Anadolu ile sınırlı kalmayıp Osmanlı devletinin kuruluşunda da önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk padişahı Osman Gazi'nin, Şeyh Edebalı'nın kızı Malhun Hatun ile evlenmesi sonucunda Ahî Birlikleriyle Osmanlı ailesi arasında kan bağı kurulmuştur (Gülerman ve Taştekil, 1993: 26). Osman Bey'in kayınpederi Ahî Şeyh Edebalı Osmanlı Beyliğine büyük destek sağlamış, sonradan Osmanlı hanedanına bağlı birçok kişi Ahî örgütleri içerisinde yer almıştır. Ayrıca Ahî şeyhleri savaş sırasında orduya asker gönderirlerdi. Osmanlı ordusundaki ilk piyade askerlerinin Ahî giysileri giymesi ve Yeniçeriler'in başlıklarının Ahîler'den alınması bu örgütün etkisini göstermektedir (Temel Britannica, 1992: 88). Çeşitli aşamalardan geçip kurumsallığını tamamlayan teşkilat, Kur'an ve Sünneti rehber alarak, başta cemiyetin ekonomik hayatı olmak üzere, toplumu oluşturan bütün kurumlarda etkisini göstermiş ve yayılma alanı bulmuştur.

1.4. Ahîlik Teşkilâtının Kurucusu Ahî Evran

Ahîlik teşkilâtının kurucusu Ahî Evran, Azerbaycan'ın Hoy kasabasında 1171'de doğmuştur. Hoy, Türkiye'nin doğu sınırından 60 km. uzaklıkta ve Sultan Tuğrul zamanından beri Türklerin meskûn olduğu bir bölgedir. (Demir, 2000: 347). Asıl adı Şeyh Nasîrüddîn Mahmud Ahî Evran b. Abbas olup Ahî Evran adıyla tanınır. Tarihî bir hüviyeti olmasına rağmen gerçek kişiliği menkıbeler içinde kaybolmuştur. “Gök,

kâinat” ve “yılan, ejderha” anlamlarına gelen *Evrân* ismi, efsanevî kişiliğinin bir işareti sayılabilir (Şahin, 1988: 529-530).

Fakir bir ailenin çocuğu olan Ahî Evran, önce bir demircinin yanında çalışmaya başlamış, daha sonra debbağlık (deri işlemeciliği) sanatına girerek bu meslekte müstesna bir kabiliyeti olduğunu göstermiş, çalışkanlığı ve kabiliyeti sayesinde iki yılda kalfalığa yükselmiştir. Ahî Evran usta olduktan sonra teşkilatta Ahî şeyhi olarak görev aldı. Kırşehir’de debbağlık mesleğini geliştirip yaygınlaştırdı. Ahî Evran esnafın denetlenmesine büyük önem vermekle birlikte, her fırsatta iş yerlerini gezer, yapılan işlerin temizliğini ve sağlamlığını kontrol ederdi. Ayakkabıcıları gezerken, beğenmediği ayakkabıyı dama atar, bu olay halk arasında; (.....) “ustanın pabucu dama atıldı” şeklinde anlatılır, bu sözler ustanın kalitesiz mal ürettiği anlamına gelirdi (Kurtulmuş, 2011: 42-43). Küçüklükten esnafla içli dışlı olarak yetişen Ahî Evran esnaflık hususunda ehil bir konuma gelmiş ve topluma kusursuz hizmet etmenin öncülüğünü üstlenmiştir.

Asya içlerinden Anadolu’ya gelen mutasavvıflardan biri olan Ahî Evran, bir müddet Denizli, Konya ve Kayseri’de ikamet ettikten sonra birçok şehir ve kasabayı gezerek Ahîlik teşkilâtının kuruluşunda ve yayılışında önemli bir rol oynamış, sonradan Kırşehir’e yerleşmiş ve ölümüne kadar burada kalmıştır. XI. yüzyılda kaleme alınan Hacı Bektaş Vilâyetnâmesinde, menkıbevî şahıslarla münasebeti ve bu arada Hacı Bektaş-ı Velî (ö.1270) ile olan yakınlığı anlatılmaktadır. Bazı siyasî ve sosyal hadiseler, 93 yıl yaşadığı rivayet edilen Ahî Evran’ ın hem Hacı Bektaş-ı Velî, hem de Mevlâna Celâleddîn-i Rumî (1207-1273) ile çağdaş olduğunu göstermektedir. XIV. yüzyılın başlarında Gülşehri tarafından Ahî Evran üzerine kaleme alınan Mesnevî de onun tipik bir sûfî dervişi olarak tasvir edildiği görülmektedir (Şahin, 1988: 529-530).

Ahî Evran Ahîlik teşkilâtını kurduktan sonra bu teşkilâtı Anadolu’nun her köşesine yaymıştır. O, tüm esnafın başı olarak, Anadolu’daki Türk esnaf ve sanatkârlarının meslek kurallarını belirlemiş ve uygulamıştır. Ahî Evran, Ahîlik’in kurumsallaşması ve halkın bilinçlendirilmesi çalışmalarını Kırşehir’de yürütmüştür. Ahîler ve Türkmenler üzerine gelen Moğollar ve onların işbirlikçileri ile 1261 yılında yaşanan savaşta 93 yaşında şehit edilmiştir. Ahî Evran’ ın kurduğu Ahîlik teşkilâtı, merkezi Kırşehir olmak üzere, yüzyıllar boyunca toplumun ekonomik ve sosyal hayatını düzenlemiştir (Tokgöz, 2013: 13).

Ahî Evran’ın debbağlık mesleğini icra ettiğine dair an’ane, onun *velî* olarak anılmasından sonra debbağ esnafının piri sıfatıyla yüceltilmesine neden olmuştur. Bu bakımdan Türk debbağlarının silsilenâmeleri kendisine dayandırılmış ve oradan da bütün debbağların piri olan Zeyd-i Hindî’ye götürülmüştür. Osmanlı Devleti döneminde Ahî Evran’ın esnaf zümresi arasında pir olarak kazandığı itibar bütün Anadolu, Rumeli, Bosna ve hatta Kırım’a kadar yayılmıştır (Şahin, 1988: 529-530).

1.4.1. Ahî Evran’ın Eserleri

Yaklaşık 20 civarında eseri olan Ahî Evran, yaşam tarzı ve aldığı eğitim ile kitaplarında çeşitli konulara temas etmiştir. Eserleri şunlardır:

- Menâhic-i Seyfi (Şafii Mezhebi İlmihali)
- Metâli’ü’l- İmân (İlahiyata dair)
- Tabsıratu’l Mübtedi ve Tezkiratü’l Müntehi (Tasavvuf Felsefesine dair)
- Letâif-i Gıyâsiyye (IV cilt; I. cilt Felsefe, II. cilt Ahlâk ve Siyaset, III. cilt Fıkıh, IV. cilt Dua ve İbadetle ilgilidir.)
- Letâif-i Hikmet (Siyasetname türünde bir eserdir.)

- Âğaz u Encâm (Vasiyetname)
- Mürşidü'l Kifâye (Ruhun bekâsına dair)
- Tuhfetü'ş Şekûr (Konusu bilinmeyen kayıp bir eserdir.)
- Ulûm-i Hakikî (Konusu bilinmeyen eserin nüshası yoktur.)
- İlmü't teşrib (Tıbbâ dair, anatomiyle ilgili bir eser olup nüshası yoktur.)
- Yezdan-şinaht (Felsefî mahiyette bir eserdir.)
- Müsari'ü'l Musâri (Şehrîstânî'nin İbn Sinâ'ya reddiyesine reddiye.)
- Meth-i Fakr u zemm-i dünya (Sühreverdi el-Maktûl' ün Vasiyyesinin tercümesidir.)
- Tercüme-i en Nefsü-n-nâtika (İbn Sinâ'dan tercüme)
- Tercüme-i Kitabü'l Hamsin fi usuli'd din (Fahredden er-Razi'den tercüme)
- Tercüme-i et-Teveccübü'l etemm navba'l Hakk (Sadreddin Konevi'den tercüme)
- Tercüme-i Miftâhu-l Gayb (Sadreddin Konevi'den tercüme.) (Bayram, 2014: 81-82.; Uçma, 2011: 78-79).

1.4.2. Fütüvvet ve Fütüvvetname

Ahîlik'in temelini oluşturan "fütüvvet"; Delikanlılık, gençlik, cömertlik, el açıklığı, sahavet, dostlarının kusurlarına karşı afla muamele etme, mertlik, yiğitlik gibi anlamlara gelmektedir (Ayverdi, 2010: 395).

Fütüvvet düşüncesinin ne zaman ortaya çıktığı ve hangi süreçleri takip ederek olgunlaştığı hususunda bazı tezler öne sürülmüş; bu fikir, ilk Peygamber Hz. Âdem'e kadar dayandırılmıştır. Fütüvvet davetine ilk koşan kişi olarak sunulan Hz. Âdem'in masumiyeti, Hz. Şit'in hakkaniyeti, Hz. İdris'in yüksek makamlara ulaşması, Hz. Nuh'un olumsuzluklar karşısındaki dayanıklılığı, Hz. Hud'un ahde vefası, Hz. İbrahim'in paganist zihniyetle mücadelesi, Hz. İsmail'in teslimiyeti, Hz. İshâk'ın âbidliği, Hz. Eyüp'ün sabrı, Hz. Yusuf'un en güzele ulaşması ve yöneticiliği, Hz. Musa'nın ihlâsı, Hz. Harun'un yol arkadaşlığı, Hz. Davut'un hayatiyeti, Hz. Süleyman'ın insanlara ve cinlere hükümlerliği, Hz. İsa'nın nûrâniyeti ve Hz. Muhammed'in açık fetihler kazanması fütüvvetle ifade edilmiştir (er- Radavi, 2014: 15).

Fütüvvet'in VIII. yüzyılda kelime olarak ortaya çıktığı, XII. yüzyılda kurumsal yapısını tamamlamış olduğu ifade edilse de Cahiliye dönemi toplumu ile Peygamberimiz zamanında ilkelerin toplum içinde değeri hâiz kavramlar olarak kullanıldığı görülmektedir. Cahiliye çağı Arap toplumunda "Feta" hem cömert, misafirperver, yardımsever, hem de asalet ve şecaat sahibi yiğit kişiyi ifade eder, şecaat ve sahavet sahibi olan bir kimse Arap toplumunda takdir edilen, saygı gören, övülen, dillere destan olan bir kişi olarak kabul edilirdi. Cahiliye Çağı insanı, çevresindekilerin takdirini kazanmak ve şöhret sahibi olmak için cömert bir şekilde davranmaya çalışırdı. Kendi menfaatini sağlama gayreti ön planda olup herhangi bir ülkü söz konusu değildi. Bunun yanı sıra Fütüvvet teşkilatının ilkeleri arasında yer alan sahavet (eli açık, selek, cömert) ve şecaat (cesurluk) İslâm'da kabul edilen önemli meziyetlerden ikisidir. Cahiliye devrinde sahaveti ile ün yapmış Hatem et-Tai'yi Hz. Peygamber'in övmesi, onun bu yönüyle Müslümanlar tarafından örnek alınmasını sağlamış olup, fütüvvet mesleği için cömertlik bakımından Hatem et-Tai, şecaat bakımından da Hz. Ali örnek gösterilmiştir (Bayram, 1991: 12). Cahiliye toplumunda inanç konusunda ölçsüzlük ve yanlış düşüncelerin yaygın olması bu iki kavramın fertler tarafından insanların takdirini kazanmak, şöhret bulmak ve gösteriş gayesiyle algılanmasına neden olurken İslâm'ın

ortaya çıkması ve kabul görmesiyle bu iki anlayışın İslam'ın ruhuna uygun bir hal alarak Hatem et-Tai ve Hz. Ali önderliğinde örnek bir durum teşkil ettiğini ve zamanla bu iki meziyetin fütüvvet müessesesinin hem ülküsü hem de ilkesi konumuna gelmiş olduğu söylenebilir.

Fütüvvet, VIII. yüzyıldan itibaren sûfilerin tasavvufi kaynaklarda kullanmaya başladıkları bir kavramdır (Uludağ, 1996: 259). Fütüvvet, İslâmiyet ile yerleşik hayata geçmeye başlayan göçebe Arap kültürünün, ideal insan karakterleri olan konukseverlik, cömertlik ve yiğitlik gibi değerlerin yeni yapıdaki yansımalarıdır (Ülker, 2010: 7). İslâm tarihinde muhtemelen Emeviler döneminin (661-750) ortalarına doğru görülmeye başlayan fütüvvet teşkilatının, bu devirden itibaren genişleyen sınırlar, tanışılan yeni kültürler ve bunlara paralel olarak gelişen siyasî ve sosyal değişimlerin toplumda meydana getirdiği bunalımlarla yakın ilgisi söz konusudur. Ancak fütüvvet kavramının iffetli, cesur, cömert gibi niteliklerini toplayan, merkezi iktidarın zayıfladığı zamanlarda toplum düzenine ve siyasî otoriteye karşı çıkan genç ve bekâr erkeklerden oluşan bir siyasi kesimi belirleyen hüviyetiyle tarih sahnesine çıkışı Abbasîler döneminde olmuştur. Fütüvvet teşkilatının İslam'ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkand, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygınlaştığı görülmektedir (Hızlı, 2011: 18). Toplumsal bunalımların insanları bir varlığa, nesneye veya teşkilata bağlanmaya ya da bir arayış içerisine girmeye yönelttiği söylenebilir. Fütüvvet'in doğuşu da bu gibi problemlerin neticesinde ortaya çıkmıştır. Çünkü toplum ortaya çıkan bunalımların baskılarından kurtulmak ve manevi yönden artan boşlukları gidermek amacıyla bu kurumlara ve kahramanlara ihtiyaç duymuştur denilebilir.

XII. yüzyıl başlarından itibaren İslâm devletlerinde resmî bir kuruluş olma özelliğini kazanan Fütüvvet teşkilâtı, Abbasî Halifesi Nasır Lidînillâh zamanında siyasî ve sosyal durumu gittikçe bozulan devletin otoritesinin yeniden sağlanması ve sosyal huzurun tesis edilmesinde fütüvvet birliklerinin büyük bir güç olacağını düşünmüş ve bunları siyasî otoriteye bağlamada başarı sağlamış olup (Hızlı, 2011: 18) Selçuklular döneminde de faaliyet gösteren, manevî esaslara bağlı mesleki birlik (Uludağ, 1996: 259) olarak varlığını sürdürmüştür. Fütüvvet teşkilatına giren Anadolu Selçuklu Sultanları I. İzzettin Keykavus, I. Alaeddin Keykubat ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'dir. Abbasî Halifesi Nasır'ın teşvikiyle gerçekleşen bu temaslar neticesinde fütüvvet anlayışını temsil eden mutasavvıfların Anadolu'ya gelmesiyle burada geniş irşad faaliyetleri başlamış, bilhassa Evhâdüdîn'i Kirmanî ve halifeleri için çok sayıda zaviyeler yapılmıştır. Bu girişimin temelinde fütüvvet olan, Ahlîlik kurumunun Anadolu' da gelişmesi ve yayılmasında etkili olduğu görülür (Çakmak, 2014: 151). Fütüvvetten ilk bahseden sûfinin Fudayl b. İyâz olduğu ve kelimeyi "dostların kusuruna bakmama" şeklinde tarif ettiği ifade edilmekle birlikte, ondan önce Ca'fer es-Sâdık' ın "Bize göre fütüvvet ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmektir" dediği bilinmektedir (Uludağ, 1996: 259). Özetle; teşkilâtın ne olursa olsun insanı hoş görme esasına dayandığı ve nimete şükür düşüncesiyle verilene de verilmeyene de şükretmek gerektiği, kendin için istediğini başkası içinde istemenin Müslümanlığın emarelerinden birisi olduğu, bu kurumun İslâmî bir kuruluş özelliğini barındırdığı ifade edilebilir.

Gerek Horasan'da gerekse Irak'ta fetâ denilen ve belirgin vasıflarından birisi cesur, kahraman, cömert ve fedakâr olan kişilere hayranlık duyulmaktaydı. Kur'an'da dini bir anlam taşımanın yanı sıra "put kıran" veya "gördükleri baskıya rağmen inançlarını koruyarak, bu uğurda ülkelerini terk eden kişilerden" (*Nisa* 4/25, *Yusuf* 12/30, 36, 62, *Kehf* 18/ 60,62) fetâ diye söz edilmesi halk arasında kabul görmesini

hızlandırmıştır. Bunun yanında sûfiler fetâyı sûfi, fütüvveti de tasavvuf olarak tarif etmekte bir sakınca görmemişlerdir. Genel olarak fetâ ve fütüvvet kelimeleri sûfi ve tasavvuf anlamında kullanılmakla beraber tasavvufta bu terimlerden sûfide bulunan fedakârlık, diğergâmlık, iyilik, yardım, insan severlik, hoşgörü ve nefesine söz geçirme gibi ahlâki nitelikler kastedilmektedir. Böylece gerçek yiğitlik, kahramanlık, cesaret ve mertliğin bu vb. niteliklere sahip olmayı gerektirdiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Fütüvvet kavramı Sünni tasavvuf çerçevesinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir (Uludağ, 1996: 260). Sonuç olarak fütüvvet kavramı sadece cömertlik, kahramanlık, fedakârlık gibi anlamlara gelmeyip zaman içerisinde dini bir hüviyet kazanmıştır. Bu da fütüvvetin tasavvuf temelli bir teşkilat olarak algılanmasına neden olmuştur.

Sufilere göre fütüvvet, Peygamberlerin ahlâkıdır. Hz. Âdem' den, son Peygamber Hz. Muhammed' e kadar tüm Peygamberler, fütüvvet ahlâkının temsilcileridir. Fütüvvet sahipleri, yaptıklarını yalnız Allah sevgisi için yaparlar. Bu nedenle Fütüvvet mesleğini benimsemek, aynı zamanda dinî ve ahlâkî ilkeleri de yerine getirmeye talip olmak anlamına gelmektedir (Sancaklı, 2010: 6). Fütüvvet ahlâkının temsilcilerinin Peygamberler olması bu kuruma kutsallık atfedildiğinin göstergesi olabilir. Netice de bu kurumun insanların dini ve ahlâki hasletlerine temas etmesi toplum tarafından Fütüvvet teşkilatının kabul görmesini ve yayılmasını hızlandırdığı söylenebilir.

Fütüvvet, İslâm âleminde kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik fikrinin ifadesidir. Ahîlik'in anlaşılabilmesi için Fütüvvet'in bilinmesi gerekir. Çünkü Ahîlik kurumunun ortaya çıkışı ve esaslarının oluşumunda Fütüvvet'in rolü söz konusu ise de şunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir: Fütüvvet teşkilatı Ahîlik kurumunu etkilemiştir ancak İslamiyet ve Arap fütüvvet anlayışından etkilenen Türk Akılığ⁴ bu durumu kendi kültürü içerisinde geliştirmiş, yoğurmuş neticesinde Fütüvvet anlayışının etkisinin görüldüğü özgün bir Ahîlik kurumu ortaya çıkmıştır.

1.4.3. Ahîlik ve Fütüvvet İlişkisi

Ahîlik ve Fütüvvet'in birbiriyle bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Çünkü her iki teşkilatın da hem kurumsal hem de işlevsel olarak birbirleriyle yakınlığı söz konusudur. Ahîlik, bir tasavvuf kavramı olan Fütüvvet'in Anadolu'da görünen şekli olurken, diğer İslam ülkelerinde benzeri teşkilatlar Fütüvvet kuruluşları olarak anılmıştır. Anadolu'daki Ahîlik, Doğu'daki Fütüvvet'e benzer. Fütüvvet anlaşılmadan Ahîlik'in anlaşılamayacağı söylenebilir. Çünkü Ahîlik temel konularını Fütüvvetten almıştır (Demirci, 1992: 83-84).

Ahî kavramı fütüvvette ikinci makam sahipleri konumundaki halifeliğin karşılığıdır. Ahîlik'teki fütüvvet şalvarı giyme, şed bağlama, ahiliğe girişler, terfi ve merasimler gibi şekli unsurlar açısından bakıldığında Ahîlik'in, tasavvuf kültürünün temelleri üzerine oturtulmuş bir kurum, bir yapılanma olduğu görülmektedir (Özköse, 2011: 9-10). Aynı durum Fütüvvette de söz konusudur. Ancak Fütüvvet Kurumu ilkelerin teorik yönüne bakarken, Ahîlik kurumu, esnaf ve sanatkarların prensipleri pratik olarak uygulamalarını esas alır.

Fütüvvet ve Ahîlik'in temel ilkesi cömertliktir. Ahîlik de "Ahînin eli, sofrası ve kapısı açık olmalıdır" denilirken buna karşılık Fütüvvet"evine on kişi davet ettiğinde, 9 veya 11 kişinin gelmesinden rahatsız olmamak" şeklinde öğütlenmektedir (Göktaş, 2011: 110-114). Ahîlik ve Fütüvvet kurumuna mensup olanların cömert olması İslâm dininin cömertliğe verdiği önemin yansımasıdır. Çünkü Ahîlik ve Fütüvvet'in temelini

⁴ Eli açık, cömert (Doğan, 1996: 27).

oluşturan Kur'an ve Sünnet'in öğretilerinde cömertlik sahibi kimseler övülmüştür. "Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), büsbütün eli açık da olma (israf etme). Aksi halde kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın." (*Nisa* 17/29). "Kim elinde bulunandan verir, Allah' a karşı gelmekten sakınır ve güzel sözü tasdik ederse, biz onu kolay olana kolayca iletiriz." (*Leyl* 92/5). Kısaca denilebilir ki esnaf ve sanatkârların eleman ihtiyacını karşılayan, yapılan faaliyetlerin düzen ve kontrollerini denetleyen kurumlar diye bilinen Ahîlik'in kökeni, fütüvvet teşkilatlarına dayanır. Böylece Ahîlik ve Fütüvvet kurumlarını birbirlerinden bağımsız düşünmenin mümkün olmadığı söylenebilir. Çünkü Ahîlik Fütüvvet kurumunun devamı niteliğindedir ancak, Ahîlik Kurumu Fütüvvet'e göre belirli çevrelerle sınırlı kalmayıp faaliyet alanlarına bakıldığında toplumun her alanında aktivite göstermiştir. Bu nedenle Ahîlik Fütüvvetin daha gelişmiş ve organize olmuş halidir.

1.5. Fütüvvetname

Fütüvvetin kaynağını, esaslarını, merâsim ve uyulması gereken usûl ve kurallarını anlatan eserlere (Ayverdi, 2010: 395) denir. Günümüze ulaşan en eski fütüvvet-name, mutasavvıf ve müfessir Ebu Abdurrahman es-Sülemi tarafından yazılan Kitab-ul-Fütüvve isimli eserdir. Sülemi, Arapça olarak telif ettiği bu eserinde fütüvvetin anlamından, kurallarından, yol, usûl ve âdâbından ve bu bağlamda sûfilerin vecizelerinden söz etmiştir. İkinci önemli eser ise Hâce Abdullah el Ensârî el- Herevî'nin Menâzilu's- Sâirîn/Kitâbu'l-Fütüvvet isimli eseridir. Bu eserde Fütüvvet'e dair açıklamalara yer verilmiştir. Arapça ve Farsça olarak yazılan fütüvvet-namelerin zaman içerisinde Türkçe olarak da telif edilmeye başladığı görülmektedir. Türkçe ilk Fütüvvetname ise, Çobanoğlu Fütüvvetnamesi olarak bilinir ve XIII. yüzyıla tarihlenmektedir (er- Radavi, 2014: 20-21).

XIII. yüzyıl Türkiye' sinde halkın büyük çoğunluğunu kucaklayan Ahî teşkilatının kurumsal bir hale gelmesinden sonra mesleki nitelikteki nizamnameleri ifade eden (Gülmen, 15.12.2015, www. tice. org. tr>Inmagazine.) Fütüvvetnameler, meslek ve sanatların değişik basamaklarındaki kişilere genel ahlâk kuralları ve meslek yetenekleri vermek, onları olgunlaştırmak için tüzükler haline gelmiş, (Razavi, 2014: 11) kaynağını ise Kur'an ve sünnetten almıştır. Teşkilata girenlerin öncelikle fütüvvetnamelerde yer alan kural ve kaideleri kabul edip onlara uyması gerekmektedir. Fütüvvetnameler sadece şehir ve köylerde yaşayan halka değil aynı zamanda yarı göçebe bir hayatı yaşayanlara da hitap eden temel eserler (Kıvrım, 2014: 540) olarak bilinmektedir.

Şark İslâm eserlerinin ortak özelliği olarak besmele, hamdele ve salve ile başlayan fütüvvetnamelerde başta Hz. Muhammed olmak üzere Âdem, Nuh ve İbrahim peygamberlere ve kısmen diğer peygamberlerin kıssalarına yer verilir (Köksal, 2006: 62). Fütüvvetnamelerde dini esaslar eğitici bir tarzda ele alınmış, inanç ve ibadet kaideleri fâsılalar halinde değil, bilakis yeri geldikçe işaret edilip vurgulanarak okuyan ve dinleyenlere talim ettirilmiştir. Fütüvvetnamelerde; Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından sakınmak, nefesine hâkim olmak, iyi huylu, iyiliksever ve cömert olmak, misafirperverlik, din ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün insanları sevgiyle sahiplenmek, hile yapmamak, yalan söylememek, iftira ve dedikodudan kaçınmak, hak ve adaleti gözetmek, zulme ve zalimlere karşı koymak gibi ilkeler yer almaktadır (Tekin, 2006: 227; er- Radavi, 2014: 22). Bu ilkelerin İslâmî içerikli olduğu ve İslâm'ın değer yargılarıyla örtüştüğü söylenebilir. Bu prensiplerin özelden genele toplumsal

değerleri ihtiva ettiği ve yer verilen ilkelerle toplumsal huzurun sağlanmasının öncelendiğini ifade etmek mümkündür.

Tasavvufî kaynaklar içerisinde değerlendirilen Fütüvvet-name, aynı zamanda Ahîlik'in temel prensiplerinin kaynağıdır. Fütüvveti tanımlayan ve fütüvvetin gereklerinden olan bazı hususlar, aynı zamanda Ahîlik'in de prensiplerindedir (Özköse, 2011: 9-10). Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan Ahîlik nizamnâmelerine Fütüvvetname adı verilir. Ahîliğin esasları, ahlâki ve ticari kaideleri bu kitaplarda yazılıdır. Fütüvvetnamede Ahîlerin hayata ve insana bakış tarzları, inançları, dünya görüşleri, edepi, davranışları hatta yeme-içme, giyim kuşamları hakkında dahi bir takım bilgiler yer almaktadır. Teşkilata girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dini ve ahlâki emirlere uymak zorundadır. Fütüvvetname'ye göre, teşkilat mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbedir. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdir. Buna göre Ahîlik teşkilatında kalabilmenin şartı birinci derecede ahlâki kuralları uygulamaya bağlıdır. Dolayısıyla Ahîlik teşkilatının vizyonunu kavrayabilmenin yolu Fütüvvetnameyi doğru okumak ve anlamaktan geçer. Fütüvvetname Ahîlik'e katılanların ellerinden düşürmedikleri ve günlük hayatlarına tatbik etmeye çalıştıkları ilkelerin izah edildiği eserlerdir. Onların günlük hayatlarında uyup, uyguladıkları ilke ve kuralları ihtiva eden Fütüvvetname tasavvuf ağırlıklı ve Ahîlik'in ahlâk ve fazilet eğitimiyle ilişkili olup ideal insan modelini oluşturmayı hedefleyen eserlerdir (Sancaklı, 2010: 3-5).

Ahîlik nizamnâmeleri olan Fütüvvetnamelerde mesleki becerilerle birlikte dinî, ahlâkî ve tasavvufî bilgiler de yer almaktadır. Diğer yandan Fütüvvet-namede tasavvufî fütüvvet aynilemiştir. Fütüvvet-name ahî zaviyelerinde eğitim gören talipelerin terbiyelerine doğrudan tesir etmiş eserlerdir. Fütüvvetnamede öngörülen ilkeler insanların birbirlerine karşı davranış biçimlerinin belirlenmesinde, toplumda sevgi, hoşgörü ve uzlaşma kültürünün sağlanmasında, müspet tutum ve davranışların kazandırılmasında doğrudan rol oynamıştır (Sancaklı, 2010: 3-5). Kur'an ve Sünnet'i rehber olarak hazırlanmış olan Fütüvvetnameler Ahîlik ve Fütüvvet'in temel kaynaklarından birisidir denilebilir. Fütüvvetnamelerin her iki kurumun da esaslarını ihtiva etmesi önemli bir eser olduğunun göstergesidir.

1.6. Ahîlik'in Tarihsel ve Toplumsal Fonksiyonları

Ahîlik kurumu doğuşundan itibaren sadece esnaf ve sanatkârlar kurumu olarak kalmamış aynı zamanda Anadolu'nun her köşesinde dinî, ahlâki, siyasî, sosyal, eğitim gibi çeşitli fonksiyonlar üstlenmiştir. Ahîlerin düzenlemiş oldukları dini toplantılar, devletin karşılaştığı askeri saldırılarda ülke savunmasında üstlenmiş oldukları vazifeler, siyasi otoritenin zayıfladığı durumlarda yerel otorite birimleri olarak devlet büyüklerine vermiş oldukları destekler, ekonomik yönden esnaf ve sanatkârlara sahip çıkmaları toplumun çeşitli kademelerinde üstlenmiş oldukları sorumlulukların göstergesi olabilir. Ahîlik benzeri –oda, dernek, vakıf- toplumda sorumluluğu olan kurumların hem tarihsel hem de toplumsal varlığını devam ettirebilmesi, bozulan müesseselerin düzeltilmesi hangi fonksiyonları yerine getirdiği ve bunların nasıl bir görev üstlendiğinin bilinmesi faydalı olabilir. Ahîlik'in fonksiyonlarını maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1.6.1. Dinî Fonksiyonu

Ahî Birlikleri, Tarikat teşkilatlarına benzer bir kurumsal yapı içerisinde ortaya çıkmıştır. Ancak Ahî birlikleri dinle ilişkileri bakımından tarikatlerden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Nitekim dini hedefleri olduğu gibi esas itibarıyla amaçları ekonomiktir (Gülerman ve Taştekil, 1993: 60). Ahîlik kurumunun gelişiminde dini yaşam ve duygu etkili olsa da kurumun örgütlenme sürecinin tamamlanmasıyla birlikte ağırlıklı olarak ekonomik yaşam modeli temel hedefleri arasında görülebilir.

XIII. yüzyılda, Anadolu'nun Moğollar tarafından işgal edilmesi ile "yeniden dinî-toplumsal ve kültürel açılardan yapılanma sürecine girmesi Ahîlik'in gelişmesinde etkisinin olduğunu gösterir. Kurumun dinî fonksiyonlar açısından ilk dönemlerde çeşitli çelişkiler yaşadığı söylenmektedir. Ancak Ahîler resmî İslâm ideolojisiyle uzlaşmasalar da savaşa yoluna gitmemişler, kendi örgütlerinin temel ilkeleriyle çatışmayan ilkeleri kullanarak resmî İslâm ile anlama yolunu tercih etmişlerdir. Fakat ilerleyen zamanlarda Ahî birlikleri sadece esnaf ve sanatkâr birlikleri haline geldikçe dini fonksiyonlar geri plana atılmıştır (Özerkmen, 2004: 70). Din her toplumda önemli bir yere sahiptir. Dinî değer ve fonksiyonlar bazen geri plana itilse de hiçbir şekilde bireyin inanma eğiliminden uzaklaştırılması ve dinin toplum hayatından tecrit edilmesinin mümkün olmadığı görülmüştür.

1.6.2. Ahlâki Fonksiyonu

Ahî ahlâkının hedefi; bencil ve egoist olmayan, başkalarını düşünen, paylaşan, kendisiyle/toplumuyla barışık, erdemli, olgun, iyi ahlâklı, faydalı insan yetiştirmektir (Sancaklı, 2010: 9). Bu nedenle Ahîlik teşkilatı meslek ahlâkının değer ve yargılarına hassasiyet göstermiştir. Bu yapı da her mesleğin bir piri vardı ve bu pirlerin ahlâki ve mesleki yönden donanımlı olmaları kurum içerisinde bulunanlar tarafından örnek alınmalarını sağlamıştır.

Sanatların geleneksel pirleri, her şeyden önce birer ahlâk kahramanlarıdır. Bu kahramanlar ahîlere davranış biçimleriyle örnek gösterilmekte ve her birinin ayrı ayrı ahlâki kriterlere vâkıf oldukları kabul edilmektedir. Ahîlerin pirlere gönülden bağlanmaları, işlerinde gösterecekleri en küçük bir ihmâl ve kusur pirin sevgi ve himmetinden mahrum kalmabileceği anlayışını zihinlerine yerleştirmiştir. Buna bağlı olarak Ahî işlerine hassasiyet gösterip dikkatli ve titiz bir şekilde görevini yerine getirmektedir (Solak, 2010: 14). Ahîlik'in ahlâka önem vermesi, ahlâk kavramının toplumsal katmanların tamamında söz sahibi olmasıdır. Çünkü toplumları bir arada tutan ve onun varlığını devam ettirmesini sağlayan hususlardan birisi de ahlâki normlardır (Bozkurt, 2015: 96). Ahlâki normların referansının din olması ve dini müeyyidenin bağlayıcılığı, bu kuralların toplum içerisinde tezahür etmesine ve uygulanmasına neden olmuştur. Bu nedenle ahlâki faaliyetler ödülünü ahirette alır. Eğer ahlâkın referansı din olmasaydı faziletlerin, erdemlerin, ödül ve cezanın anlamı olmaz, kişinin güzel eylem ve davranışlarda bulunması beklenmezdi. Çünkü din ödül ve ceza mefhumuyla toplumları kuşatan bir özelliğe sahiptir denilebilir. Dolayısıyla her toplum, bireysel ve toplumsal huzurun temini, insanlar arasında sevgi, saygı ve kardeşliğin yayılması, dirlik, birlik ve düzenin sağlanması, maddî ve manevî işlerde başarı elde edilmesi için ahlâk eğitimine önem vermiştir.

Ahlâk içerisinde barındırdığı vicdan sayesinde insanın kendi nefsinin kontrol altında tutulması için lütfedilmiştir. Vicdanın gözetimi altında faydalı bir ürün ortaya

koymaya çalışan Ahî kendisini ibadette ve Allah'ın huzurunda bilir. Bu bilinç ile hareket eden Ahî'nin yapmış olduğu iş düzgün ve sağlam olur (Soykut, 1971: 90).

Ahîlik teşkilatında ahlâk kurallarının önem kazanmasında başat rol oynayan kurum, XIII. yüzyılın ilk yarısında, Anadolu Selçukluları döneminde Ahî liderleri tarafından kurulan ve yayılan Ahî zaviyeleridir. Birçok şehir, kasaba ve köylere kadar yayılmış olan bu zaviyelerde, Ahî meslek kurumlarında çalışanlara eğitim verilir, çeşitli konularda sohbet ve toplantılar yapılırdı (Özerkmen, 2004: 71). Bununla topluma örnek olabilecek potansiyelde nitelikli elemanlar yetiştirilerek halk arasında ahlâk, değer ve yargılarının kabul görmesi amaçlanmıştır.

Ahîlik kurumundaki ahlâki fonksiyonlar, Ahîlik ve Fütüvvetin önemli kaynağı olan Fütüvvet-nameler içinde "Fütüvvet Âdâbı" adıyla anılan bir takım kurallar olarak belirlenmiştir. Ahîlik teşkilatındaki ahlâki fonksiyonların yaygınlaşması hem kurum içinde hem zaviyelerde hem de iş ilişkilerinde sanatkârların kişilik kazanmalarına yardımcı olmuş ve bu kurallar toplumsal yaşamın düzenlenmesinde referans olarak kabul edilmiştir (Özerkmen, 2004: 71).

1.6.3. Siyasî Fonksiyonu

Ahî birliklerinin tarihi gelişim süreci içerisinde üstlenmiş oldukları siyasi fonksiyonları üç ayrı dönemde tespit etmek mümkündür. Bu dönemlerden ilki, söz konusu birliklerin henüz cemaat yapısı taşıyan birlikler olarak ortaya çıktıkları Selçuklular dönemi, ikincisi Anadolu Beylikleri ve Osmanlı merkezi otoritesinin kuruluş dönemi, üçüncüsü ise Osmanlı imparatorluğu dönemi olarak ele alınabilir. Ahî birliklerinin siyasi fonksiyonlarına gelince Moğollar Anadolu'yu istila ettiği zaman merkezi otorite bu işgal sebebiyle işlemez olmuş; yerel otoriteler yönetimi ele geçirmiştir. Bunların başında Vali ve Komutanların yanı sıra Ahî birliklerinin liderleri gelmektedir. Merkezi otoritenin zayıflaması, bir yandan Türkmenlerin bir yandan da şehirlerdeki Ahî birliklerinin iktidarını kuvvetlendirmiştir. Yüklendikleri siyasi fonksiyonlar sebebiyle, Ahî birlikleri özellikle anarşi dönemlerinde önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır (Güllülü, 1992: 119).

XI. ve XII. yüzyılda Ahî birlikleri Selçuklulara karşı Karamanoğullarını desteklemiş, geçici bir süre için Konya'yı ele geçirmeyi başaran isyan hareketlerinin çoğunda Karamanoğulları safında yer almışlardır. Bu uzlaşmanın nedeni Karamanoğullarının göçebe toplum değerlerine bağlı, Babaîlere ve dolayısıyla Batınî ideolojiyle ilgili Türkmen kitlelerinden ibaret olması ise de, asıl nedenin Ahî birliklerinin yerel otorite birimleri olarak, merkezi otorite yapısına zıt eğilimler taşımasıdır. Bu eğilimler sebebiyle Ahîlerin daha sonra Selçuklulara karşı Osmanlıları destekledikleri görülmektedir. Ahî birliklerinin siyasi fonksiyonlarının geliştiği dönem Anadolu' da merkezi otorite yapısının dağıldığı Beylikler dönemidir. Beylikler döneminde ise Ahî Birlikleri hemen her şehir ve kasabada yerel otorite birimleri olarak yönetimi ele geçirmiş durumdadırlar. Bu nedenle Osmanlı Beyliği özellikle bu gücün desteğini sağlayabildiği için kısa zamanda gelişmiştir. Osmanlı devleti padişahlarından Osman Bey'in Ahî şeyhlerinden olan Şeyh Edebâli' nin kızı Malhun Hatun ile evlenmesi sonucunda Ahî Birlikleriyle Osmanlı ailesi arasında bir kan bağı ortaya çıkmıştır. Akrabalık bağlarıyla pekiştirilen Ahî birlikleri ve Osmanlı ailesi arasındaki ilişki, bir yandan bu ailenin Ahî birliklerinin nüfuzundan büyük ölçüde yararlanması sonucunu doğururken, bir yandan da Ahîlerin siyasî alanda söz sahibi olmalarını sağlamıştır denilebilir. Bunun yanı sıra Osmanlı devlet adamlarının birçoğu doğrudan Ahî birliklerine mensup olmuşlardır (Özerkmen, 2004: 87-89; Yüksel, 2012: 90). Bu

durumun neticesinde Ahî birlikleri siyasî bir kimlik kazanarak varlıklarını devam ettirmiştir. Siyasî otoritenin tam olarak gerçekleşmediği ve dönemin siyasî olayları karşısında Ahîlik teşkilatı mensuplarının yerel bir otorite olarak görev üstlenmeleri, devlet büyüklerinin bu durumdan güç alarak varlıklarını devam ettirmelerini sağlamıştır. Bu nedenle Ahîlik teşkilatının bir esnaf kuruluşu olması yanında, bünyesinde siyasi özelliği barındıran bir müessese olduğu ifade edilebilir.

1.6.4. Sosyal Fonksiyonu

Ahîlik'in sosyal fonksiyonu sosyal ahlâka dayanır. Ahlâk ilkeleri bireyi değil, bireyin toplum içinde kişiliğini kavramasını amaçlar. Dolayısıyla ne fert topluma, ne de toplum ferde feda edilmemiştir. Ahîlik'in sosyal fonksiyonu sayesinde devletin etkisi ve yardımı olmadan şehir esnafı ve halkı, kendi kendisini idare etmiş, suistimal, yolsuzluk ve geleneğe aykırı davranışa yer verilmemiştir. Kendi aralarındaki yardımlaşma ve dayanışmayı sürdürebilmek için yardımlaşma sandıkları kurulmuş, acil durumlarda hem üyelerine hem de halktan aciz ve düşkün olanlara sahip çıkmıştır (Özerkmen, 2004: 73). Ahîliğin sosyal fonksiyonunun bireyler arasında yardımlaşma ve dayanışma ruhunun gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bencil bir yaşama hayır denilerek “kendin için istediğini başkası için de isteme” (Sizden biriniz kendisi için istediğini başkaları için de istemedikçe gerçek manada iman etmiş olamaz.) (Buhari, İman 7; Müslim, İman 71-72; Tirmizi, Kıyâme 59; Nesâi, İman 19, 33) anlayışına yer verilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

1.6.5. Eğitim Fonksiyonu

Eğitim sözcüğü sözlükte “belli bir bilim dalı ya da sanat dalında yetiştirme, geliştirme ve eğitim işi”; “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye” “Eğitim bilimi”(Türkçe Sözlük, 2005: 605-606) gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ahîlik kurumunda verilen eğitimin, eğitim tanımlarının içeriğini yansıttığı görülmektedir.

Ahîlik eğitiminin amacı İslam dininin değerlerini Ahîlere vermektir. Bu eğitim, İslâm eğitiminin bütünlüğü içerisinde ele alınmalıdır. Bu kurumun eğitiminin özü, bilen bilmeyenin elinden tutması, ferdin fikirlerinin İslâm dininin esaslarına uygun olarak geliştirilmesi, düşünce, söz, fiil, usul ve nizamda tutarlı, dünya ve ahîret de mutlu olmayı ilke edinen insan yetiştirme sanatı olup, amacı dünya ve ahret de mutlu olacak bireyler yetiştirmek, fertlere bu noktaya ulaşabilecekleri becerileri kazandırabilmektir (Burak, 2012: 763). Yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma esasına dayanan bir eğitim anlayışının benimsenmesi, Ahîler arasında ilmi alışverişi sağlamanın yanı sıra, birlik ve beraberliği artırması, kardeşlik bilincini geliştirmesi gibi olumlu ilişkilerin meydana gelmesine vesile olacağı söylenebilir.

II. BÖLÜM

1. AHİLİK VE EĞİTİM

Eğitim, toplumların bilinçli bir şekilde yaşamaları ve varlıklarını devam ettirebilmeleri için önemli hususların başında gelmektedir. Eğitime önem vermeyen toplumlarda, toplumsal düzen yerini kargaşaya bırakır. Ferdin olgunlaşması ve varlığının hakikatini idrak edebilmesi için, belirli kurallar çerçevesinde donatılması gerektiği söylenebilir. Bu nedenle Ahilik teşkilatı, insanı maddi ve manevi ilimlerin müşterek teknesinde yoğurup, belirli kalıplarda şekillendirmek suretiyle “insan-ı kâmil” haline getirmeyi (Sucu, 1996: 68) hedeflemiş olması, insana ve eğitime önem vermiş olduğunun göstergesidir.

Ahî eğitim ve öğretim sistemine bakıldığında, İslâm eğitiminin prensipleri, faaliyet sahası, gayesi ve vasıtası ortaya çıkar. Bununla birlikte teşkilatın eğitim sisteminin temeli kardeşlik, yiğitlik, insanları sevmek, eşitlik, örgüte bağlanmak gibi ilkelere dayanır. Ahî eğitimi, bilen bilmeyenin elinden tutması, İslâm dini esaslarına uygun olarak ferdin fikirlerinin geliştirilmesi, davranış ve duyguların tanzimini amaçlayan, fikir ve düşünce de, söz ve fiil de tutarlı, dünya ve ahrette mutlu olmayı gaye edinen “iyi insan” yetiştirme sanatı olarak tarif edilebilir (Erken, 2008: 102; Gülvahaboğlu, 1991: 216) Ahî eğitiminin temeli, yardımlaşma ve paylaşma esasına dayanır. Öğrenilen bilgilerin gizlenilmeyip bireyler arasında fikir alışverişinin bulunması, ilmi gelişmenin önündeki engellere set çekmenin önemli noktalarından birisidir denilebilir.

Ahîler amaçlarını gerçekleştirebilmek için mensuplarına eğitim vermenin gerekli olduğunu düşünmüş ve eğitilebilir durumda olan her bireye eğitim hizmetlerinin götürülmesi gerektiğine inanmışlardır. Bu açıdan Ahîler kötü davranış sergileyen insanların da eğitilebileceğine inanan iyimser bir eğitim anlayışını benimseyerek (Temel, 2007: 50) bu alanda toplumun bütününe hâkim olmayı amaçlamışlardır.

Ahî teşkilatında verilen eğitime bakıldığında Ahlâki, Askerî ve Meslekî olmak üzere üçlü bir tasnif söz konusudur. Bu müessesede de ağırlıklı olarak verilen eğitim türü ahlâki olandır (Erken, 2008: 106). Ahlâki müeyyidenin insana yönelik olması, onun karakter inşasında eğitimin ahlâki boyutunu ön plana çıkardığının ifadesidir. Bu sebeple Ahilik’in insanın hem maddî hem de manevî mutluluk ve huzurunu hedeflemesi, eğitimin ahlâki yönüne verdiği önemin göstergesidir.

Ahî müessesesinin eğitim ve öğretim amaçlarına bakıldığında şunları sıralamak mümkündür:

- İnsanı kâmil bir hale getirmek
- Bireyi çocukluğundan itibaren hayata hazırlamak
- Tavrı ve davranışlarında dengeli hareket edebilen, çevresine uyum sağlayan ve başkalarının haklarına riayet etmesini bilen insanlar yetiştirmek.
- Mensuplarını bir mesleğe sahip insanlar olarak yetiştirebilme.
- Vatan savunması, otorite boşluğunun doldurulması için askeri güç kullanmak
- Kültür ve sanat erbabı yetiştirmek
- Dürüst, namuslu üretken bireyler meydana getirmek (Erken, 2008: 103; Durak ve Yücel, 2010: 153).

Bireylere verilmek istenen eğitimin amaçlarına bakıldığında her yönüyle mükemmel bir insan yetiştirilmesinin hedeflendiği söylenebilir. İnsani değerlere sahip,

başkalarının hak ve hukukuna riayet eden ve bir mesleği olan donanımlı kişilerin yetiştirilmesi, Ahîlerin toplumsal huzur ve mutluluğu inşa çabasının göstergesidir.

Ahîlik'te Ahlâk eğitimi, Ahî birliklerinin tesis ettikleri Ahî zaviyelerinde günlük hayatta karşılaşılan olaylarla birlikte uygulamalı olarak gösterilirdi. Örneğin yemeklerden sonra yapılan dualar, dinî ve ahlâki sohbetler, okunan kitaplar, söylenen ilâhîler bu eğitimin günlük hayatın genel akışı içerisinde verilmeye çalışıldığının kanıtıdır. Bununla birlikte meslek eğitimi ise atölye ve dükkân gibi iş yerlerinde verilirken, aynı zamanda mahalle ve köylerdeki Yaren Odaları ile medrese gibi ilim ocakları da eğitimin icra edildiği mekânlardan sayılırdı. İş başında ve iş dışında iki ayrı yerde verilen eğitim, birbirini tamamlayabilen bir özelliğe sahipti (Özaydın, 2005: 701; Özköse, 2011: 16; Gülerman ve Taştekil, 1993: 6; Kaya, 2013: 60). Ahlâk eğitiminin Ahî zaviyelerinde, meslek eğitiminin ise atölye veya dükkânda verilmesi eğitim de kalitenin esas alındığının ifadesiydi. Mesleki eğitimin ise belirli mekânlara hasredilmesi öğrencinin bilgiyi yaparak yaşayarak özümsemesine ve ilgili olduğu alanda uygulama fırsatı kazanmasına yardımcı olmaktadır.

Ahî zaviyelerinde verilen eğitimde insan bir bütün olarak ele alınmış, ona sadece dinî, ahlâki ve ictimaî bilgiler değil aynı zamanda mesleki bilgiler de verilmiştir. İş başında yapılan eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmış ve zaviyelerde verilen eğitim ömür boyu süren bir faaliyet olarak gerçekleştirilmiştir. Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esas alınmış, çocuklara ve gençlere ilk terbiyeyi veren kişilere “muallim ahî” veya “emir” adı verilmiştir. Bunun yanı sıra muallim ahîler dışında iş sahibi ustalar, müderrisler, kadılar, hatipler ve yüksek devlet adamları da düzenli ders vermişlerdir (Özköse, 2011: 12-17). Ahîliğin mensuplarına vermeyi hedeflediği eğitim programına bakıldığında, toplumun bütün alanlarını kapsayan ve ona hitap edebilen bir eğitim anlayışının öncelendiği görülmektedir.

Ahlâk ve meslek eğitimi, kişisel farklılıklar dikkate alınarak, muhatapların öğrenim seviyelerine ve yaşlarına göre verilirdi. Muhatap geliştikçe verilen bilgi düzeyi de tedrici olarak artardı. Ahî zaviyeleri, genç yiğitler için önemli bir eğitim merkezi konumundadır. Burada üst düzey eğitim yapılmamakla beraber, gün boyu çalışan genci fazla sıkmadan sevgi eksenli bir eğitimin esas alındığı söylenebilir. Zaviyelerde öncelikli olarak okuma yazma, Kuran bilgisi, toplum içerisinde yaşama kuralları, sosyal kaideler ve davranış kurallarını içeren bilgiler öğretilir, ikinci aşamada ise Tasavvuf, Edebiyat, Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinin öğretimi, güzel yazı yazma dersleri ve musiki eğitimi verilirdi. Ahîliğin adap ve erkânının telkin edildiği Ahî zaviyelerinde, Ahîlerin kaçınması gereken tutum ve davranışlar da öncelikle öğretilen bilgiler arasındaydı. Bunun yanı sıra muallimler, ocaklarda verdikleri eğitim sırasında teşkilat mensuplarına tükürmek, sümkürmek, hırsızlık, gıybet, iftira, cimrilik, ayıp veya kusur araştırmak, şehvetle bakmak, emanete hıyanet etmek, yalan söylemek, sözünde durmamak, haset, kin, ihanet, büyüklenmek, ikiyüzlülük, zina, içki, kumar ve haram yemek gibi olumsuz davranışlardan uzak durmanın yollarını öğretirken, yetişen gençlere, kendisinden önce başkasını düşünme terbiyesi verilir ve insan sevgisi aşılırdı. Eski Türk destanları Kutadgu Bilig ve Ahî Evran'ın eserleri yanında Fütüvvet-name denilen, Ahîlik Nizamnamesi olarak bilinen kitaplar okutulurdu (Özköse, 2011: 12-17; Özaydın, 2005: 701; İnaltekin, 2011: 213). Ahîlik teşkilatında, hem dini değerlere hem de toplumların bir arada ve huzur içerisinde yaşamasını sağlayan ahlâki kurallara yer verilirken, eğitim sisteminde yer alan değerlerle kul hakkı, dürüstlük, başkasının malına göz dikmeyip emek sarf ederek helalinden kazanmak, kardeşlik bilinci, dirliği ve birliği sağlayan sevgi duygusu gibi ahlâki değerlerin kazandırılması ve yaşatılması gerektiğine önem verilmiştir. Mensuplarına olumsuz

davranışlardan uzak durulması öğretilerek, teşkilatın olumlu ve sağlam kişiliğe sahip bireyler yetiştirmeyi esas aldığını söylemek mümkündür.

1.1. Ahlâki Eğitim ve Metotları

Ahî zaviyeleri, mensuplarına ahlâki değerleri kazandırmayı ve onları ahlâki yönden üst seviyeye ulaştırarak, toplum içerisinde kabul görmelerini hedeflemiştir. Bu nedenle ahlâki olarak donanımlı, cemiyet içerisinde nasıl hareket etmesi gerektiğinin bilincinde olan bireyler yetiştirerek, onları topluma kazandırmak amaçlanmıştır.

Ahlîlere verilen Ahlâk eğitiminde, dönemin şartlarına uygun metotlar kullanılmıştır. Bu metotların başında tedric metodu denilen tümevarım gelmektedir. Tedric metodu ile verilen bilgiler, basitten karmaşığa, kolaydan zora, azdan çoğa doğru aşama aşama verilmiştir.⁵ Ahî ocaklarına giren bireyler, başta en basit bilgileri öğrenirler, basit işleri yapmaya başlarlar. Tedric metodu hem teorik hem de pratikte uygulanmıştır (Yücel, 1999: 319). Bu metodun uygulanmasının, bilgilerin daha çabuk kavratılmasına yardımcı olduğu söylenebilir. Sistemin kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru yürütülmesi zor olan bilgilerin öğretilmesinde bir başlangıç olarak değerlendirilebilir.

Diğer bir metot ise soru-cevap (İsticvap) metodudur. Muhatapın dikkatini konu üzerinde yoğunlaştırmak, bilgisini ölçmek, eksiğini tespit ve tamamlamak gayesiyle uygulanan bir metottur. Sorulan sorular rastgele değil bilakis kişinin zihni faaliyetlerini aktif kılan ve yönlendiren tarzda olmalıdır (A.Yücel, 1999: 319). Eğitim sistemlerinin vazgeçilmez metotlarından birisi olduğu söylenebilir. Öğrencinin derse aktif olarak katılmasını sağlayan bir yöntemdir. Bu sayede öğrencinin zihni aktif, verilen bilgiyi alabilecek konumdadır.

Örnek alma metodu, ağırlıklı olarak insan davranışlarında ve davranışların olgunlaştırılmasında takip edilmektedir. Hz. Muhammed'in örnek bir şahsiyet olması ölçü alınarak, dört halife ve Ahî pirlarının davranış özelliklerinin benimsenmesi amaçlanır. Bu metot taklit etme ve derece edinme yoluyla kazanılan davranışlar şeklinde meyvesini verir (A.Yücel, 1999: 319). Ahîler arasında bu metot sıklıkla kullanılmıştır. Bu nedenle hangi özellik kazandırılmak isteniyorsa o özelliği taşıyan Ahî örnek gösterilir ve örnek alınır. Örneğin atölye veya dükkânda verilmeye çalışılan eğitimde, Ahî kendisini eğiten "muallim ahî"yi örnek almıştır. Her sanatın bir piri olduğu gibi, her piri de örnek alan bir öğrenci vardır.

Ahlâkî eğitim metotlarından birisi de nasihat etmedir. Bu metoda Ahî teşkilatının prensiplerinden birisinin terk edildiği veya kötü bir davranışta bulunduğu takdirde başvurulurdu. Nasihat etme, kötü olarak görülen bir davranışın düzeltilmesi gerektiğini bildirme usulüdür (Erken, 2008: 110). Nasihat batıl veya bozgunculuktan alıkoymak ve barışa davet etmek (Şanver, 2015: 26) şeklinde de ifade edilmektedir.

Ahî ahlâk eğitiminde takip edilen bir diğer metot ise temsili hadise ve örneklemelerdir. Bu metot ağırlıklı olarak şifahi konularda kullanılmaktadır (Erken, 2008: 111). Verilmek istenen mesajın temsili olarak dile getirilmesi, bilgi de kalıcılığın sağlanmasında önemli bir yere sahip olduğunu gösterir.

Telkin metodu ise bir şeyin çok fazla tekrarına dayanır. Ahîlik teşkilatının prensipleri genel olarak telkin metodu kullanılarak öğretilirdi. Telkin metodunda

⁵ Günümüz eğitim sisteminde bu durum taksonomik yaklaşımlar olarak ifade edilmektedir. Taksonomi, istendik davranışların basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, birbirinin önkoşulu olacak şekilde aşamalı sıralanmasına denir (Sönmez, 2010: 31).

bulunan kimsenin üstün niteliklere sahip bir şahsiyet olması önemlidir. Çünkü bu metot iknaya dayanır (Erken, 2008: 111).

Ahîlik teşkilatının diğer bir eğitim metodu ise semâdır. Semâ eğlence, raks ve oyunların yer aldığı, kişinin rahatlamasına yönelik uygulanan bir metottur (A.Yücel, 1999: 319). Ahîlik kurumunda böyle bir metoda yer verilmesi, mensuplarının hem bedenen hem de zihnen rahatlatılmasına önem verildiğinin göstergesi olduğu söylenebilir. Bu metot verilen eğitimin ağırlığını hafifletmek, bir nebze de olsa teneffüs yapmak şeklinde de algılanabilir.

Kendi kendine işleyen ve belirli kurallarla gelişimini sürdüren bir organizasyon olarak Ahîlik'teki mesleki eğitim ise, genel eğitim faaliyetleri içerisinde uygulanan bir formasyondur. Ahî zaviyelerinde bir talibin meslek hayatının ilk kademesi "yamaklık"tı. En çok 10 yaşında olan çocukların velisi tarafından bir ustaya sanat öğrenmek maksadıyla verilmesi ile yamaklık dönemi başlardı. Esnaf yamaklarının ve çıraklarının okuyup yazmalarına özel önem verilirdi. İki sene ücretsiz yamaklık edenler özel bir törenle "çıraklığa" yükselirdi. Çıraklık süresi her meslekte değişik zaman zarfında olmakla beraber, genelde 1001 gündü. Kuyumculuk gibi çok maharet isteyen işlerde bu süre 20 yıla çıkardı. Çıraklık süresini doldurup sanatında beceri kazanan, usta ve kalfasının gözetiminde "kalfalık" imtihanını başaran çıraklar kalfalığa yükselirdi. Kalfalık dönemi tüm meslekler için üç yıldı. Kalfalar mesleki beceriler kadar kılıç kuşanmaları, ata binmeleri, atıcılık eğitimi almaları gibi sportif faaliyetlere ve askerî eğitime de tâbi tutulurlardı. Tüm bu becerileri kazanan kalfa, kendi sanatı ile ilgili ve kendi el becerisi ile yaptığı bir eseri hazırlar, bunları ustalık meclisine sunar. Takdim edilen hüner ustalar tarafından beğenildiğinde "ustalığa" yükselirdi. Usta olmayan kimseler müstakil bir işyeri açamazdı (Özköse, 2011: 16; Ülker, 2010: 17; Bodur, 1999: 319; Ceylan, 2012: 70). Ahîlik meslek eğitimi yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. Bu teşkilata mensup olanların donanımlı bir meslek eğitiminden geçerek ilgi duydukları alanda uzmanlaştıkları söylenebilir. Bu sayede günümüzde dikkat çekilen yaparak ve yaşayarak öğrenme modelinin gerçekleştirilmiş olduğu da görülmektedir. Çırakların, usta ve kalfaların gözetiminde kalfalığa yükselmeleri, kalfalarında, ustaların onayı ile ustalığa terfi etmeleri bu eğitim sisteminde hiyerarşik bir düzenin ifadesidir. Bu şekilde yürütülen bir sistemde alanında uzmanlaşmış, nitelikli esnafın yetiştirilmesi ve icra edilen mesleğin hakkıyla ifa edilmesi söz konusu olmaktadır.

Ahî teşkilatına müntesip kimselerin iş başında aldıkları eğitim gereğince, dürüst çalışmaları, müşteriye saygı göstermeleri, başkasını aldatmamaları, dükkânlarını erken saatte açmaları, üretimi artırmaları, komşu esnaf ve zanaatkarların da kazanmalarını istemeleri, çırakları iyi yetiştirmeleri talep edilirdi. Menfi davranışlarda bulunan ve müspet vasıflardan uzaklaşan isimlere dükkânlarını kapatmak, onlarla selam ve yardımı kesmek, ikramda bulunmamak, lokma çıkarmaya, ikram yapmaya ve kurban kesmeye zorlamak gibi birtakım müeyyideler uygulanırdı. Örneğin sattığı süte su kattığı için sütçünün birinin kuyuya sarkıtıldığını; bozuk kantar kullanan oduncunun altmış okkalık kantarı omzuna yükletilerek çarşı-pazar dolaştırıldığını; kötü pekmez sattığı için bir satıcının da başına pekmez küpünün geçirildiğini tarihi belgelerde görmek mümkündür (Özköse, 2011: 16; Ülker, 2010: 17; Bodur, 1999: 319; Ceylan, 2012: 70). Mesleğinin hakkını yerine getirmenin önemi üzerinde duran Ahîlik'in, menfi davranışlarda bulunanlara yönelik uyguladığı cezaların caydırılır yönde olduğu ifade edilebilir. Toplumsal baskının uygulanmış olduğu bu sistemde, Ahî'nin yaptığı yanlış kısa sürede fark etmesi ve hatasını düzeltmesi yönünde cezaların uygulandığı görülmektedir. Bu

nedenle toplumsal baskının ağırlıklı olduğu cezalarda, olumlu dönütlerin alınmasının kaçınılmaz olduğu söylenebilir.

1.2. Mesleki Eğitim ve Metodu

Ahîlik teşkilatında, bir mesleğe eleman alınır ya da yetiştirilirken önce o kişi teste tabi tutulurdu. Kişinin kabiliyet ve istekleri göz önünde bulundurularak mesleki seçim yapılır, seciye ve kabiliyetleri denenir, zekâ seviyesi hakkında bilgi sahibi olunur ve hangi mesleğe daha yatkın olacağı değerlendirilirdi. Böylece kişiye uygun meslek seçimi yapılırdı (Demir, 2000: 363-364). Bireyin istidadına bırakılmadan uzman kişilerin gözetimi altında yapılan meslek seçimi, üstlenilen vazifeye sadık ve uygun nitelikli çalışmaların yapılmasına vesile olur.

Ahîlik teşkilatı mesleki eğitimde tedric ve iş başında eğitim metotlarını uygulamaktadır. İş başında eğitim metodu usta-çırak eğitimi olarak da bilinmektedir. Ahîliğe girenler aynı zamanda çırak sınıfından sayılır ve bir ustanın yanında sanat öğrenirlerdi. Çırak ustanın yanında işin yapılış tarzını öğrenir ve istendiğinde uygulama yapardı. Meslekte belirli mesafe katedildiği takdirde usta çıracağına vazife verir ve yapmasını isterdi. Bunun neticesinde istenilen seviyeye gelen çırak merasimle kalfalığa terfi edilirdi. Bu eğitim tarzı ustalığa kadar devam eder, mesleğinde uzmanlaştığı kabul edilen ve usta olan kişi müstakil bir iş yeri açabilirdi (Erken, 2008: 113-114). Mesleki eğitim çerçevesinde çırak ve kalfaların yanı sıra ustaların yetiştirilmesine de özen gösterilmiştir. Kişinin usta olduktan sonra da bazı yeni şeyler öğrenmeye çalışılması bunun göstergesidir (Gülerman ve Taştekil, 1993: 6). Ustaların mesleklerinde yeni bilgilere açık olmaları öğrenmeye ne kadar önem verdikleri, teşkilata mensup olanların eğitimi, doğumdan ölüme kadar her yönüyle bireylerin hayatını kuşatabilen bir olgu olarak benimsedikleri ifade edilebilir. Bunun yanı sıra cemiyete hizmet ettiği düşüncesiyle esnafın mesleki eğitiminde titizlik gösterildiği görülmektedir. Böylesine yoğun ve ağır bir eğitimden geçen Ahîlik mensubu hem kendisine hem de yaptığı işe güven noktasında sıkıntı duymayacaktır. Çünkü zorluklar neticesinde elde edilen mesleğin kıymetli, ortaya konulan ürünün ise değerli ve sağlam olacağını ifade etmek mümkündür.

Tedric metodunun ise ahlâki eğitim metotlarında yer aldığı gibi, mesleki eğitim metodunda da söz sahibi olduğu görülmektedir. Çıraklığa alınan kişiye mesleki bilgiler, maharet ve hüneler basitten karmaşığa, kolaydan zora doğru öğretilmeye çalışılırdı. Bu metoda göre iş yerine giren çırığa, öncelikle iş yerinin basit işleri yaptırılır ve bunları kavradıkça daha ağır olanlar verilirdi. Ancak bu metod da sevgi kavramı esas olduğu için mesleğin sevdirmesi temel alınır ve Ahî'ye sanatı benimsetilirdi (Gülerman ve Taştekil, 1993: 6).

1.3. Askeri Eğitim ve Metodu

Ahî teşkilatının yoğun olarak askeri eğitim verdiği dönem Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarıdır. Ahîlerin askeri eğitiminde de tedric ve usta-çırak metotları uygulanmaktadır. Ribat geleneğinin etkilerinin görüldüğü askeri eğitim sisteminde silah kullanma, haberleşme şekilleri, destek ve ikmal hizmetleri, açlık ve susuzluğa dayanabilme, sır saklama gibi hayati konular öğretilirdi (Gülerman ve Taştekil, 1993: 6). Haftanın belirli günlerinde yapılan silah talimleri ve ata binme öğretimiyle askeri eğitim yapılır ve bu sayede Türk Silahlı Kuvvetleri, askeri yetenek ve beceri ile yetişmiş milis güçlerini elde etmiş olurdu (Kocatürk, 1986: 34; Anadol, 1991: 96).

Ahîlik eğitiminin faaliyet alanlarına ve özelliklerine bakıldığında İslâm dininin esasları ve ahlâk anlayışının benimsendiği söylenebilir. Bu müessesede verilen eğitimin toplumun bütün alanlarına yönelik olduğu ve mensupları arasında herhangi bir ayrıma yer verilmediği, birlik ve beraberliğin gerçekleştirilerek, herkesin bir çatı altında toplanmasının hedeflendiği ifade edilebilir. Ahîlikte dürüst çalışmak, yalan söylememek, ikiyüzlülükten uzak durmak, haramdan sakınmak, sürekli üretken olmak, mesleğinde hile yapmamak ve ustaya itaat etmek, kâmil bir insan yetiştirmek, kişinin dünya ve ahiret mutluluğunu hedeflemek gibi ahlâki esasların yer aldığı görülmektedir. Bu ahlâki değerlerle İslâm'ın esaslarının örtüşmesi Ahîlik eğitiminin temelini İslâm inancına dayandığını göstermektedir.

Ahîlik'in toplumsal ve mesleki ahlâka önem vermesi toplumsal huzurun gerçekleşmesi, mensuplarının mesleğinde dürüst, kaliteli, harama yer vermeyen bir kazanç elde etmesi, esnafın ve müşterinin de memnun olduğu bir sistemin oluşturulmasına vesile olmuştur. Ancak aynı değerlerin günümüz meslek çalışmalarında tam olarak yer almamış olması, mesleki terbiye almadan önüne gelenin çeşitli mesleklerde faaliyet göstermesi yapılan işin neticesiz, ehemmiyetsiz ve topluma zarar veren bir hal aldığı söylemek mümkündür. Buna binaen toplumun ihtiyacına cevap veren her nesnenin çürük, kalitesiz, sıradan olması Ahîlik eğitim ve kurallarının günümüzde de yaşatılması gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

2. AHİLİK'İN HALK EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDEKİ ROLÜ

Anadolu'da adından olumlu icraatlarla bahsedilen Ahîlik, sadece ticarî hayatta değil, toplumsal hayatın birçok alanlarında da önemli rol oynamıştır. Ahîlik'i değerli kılan nokta; basit bir esnaf loncası olmaktan öte, insan hayatının bütününe yönelik temel ilkelerinin olmasıdır. Böylece Ahîlik, insanı ve toplumu, beslediği sosyal dinamiklerin temel ilkeleriyle eğitip; ahlâki normların uygulanması üzerinde titizlikle durarak; toplumsal uyumun devamı yolunda önemli fonksiyonlar icra etmiştir (Tekin, 2006: 219).

Ahîlik teşkilatının kuruluş gayesi ve öğretilerine bakıldığında toplumun yararını öngören bir yaygın eğitim kurumu olduğu görülür. Teşkilatın halkın eğitim ve öğretimine önem vermesi, "hem ahlâki hem de mesleki yönden kâmil insan idealini" gerçekleştirmektir. Bu amacı gözeterek verilen eğitimle istenilen olgunluğa erişen Ahî, topluma örnek olmakla birlikte toplum tarafından da örnek alınmıştır. Bu nedenle Ahîler eğitim ve öğretimin gerekli olduğuna inanarak, halkın eğitilmesine önem vermişlerdir.

Ahîlik teşkilatı, mensuplarına verdiği dinî, ahlâkî ve ictimaî derslerle insanların sadece Allah ile olan ilişkilerini düzenlemekle kalmadığı aynı zamanda, insanın kendisi, tabiat ve yaratılmış olan bütün varlıklarla tutum ve davranışlarını etkilemekte, günlük hayatta karşılaştıkları problemlere çözüm üretmektedir (Temel, 2007: 51). Örneğin ergenlik döneminin emareleri görülen gençlerde, meslek seçimi konusunda bir takım sorunların zuhur etmesi, onların problemlerinin aydınlatılmasında Ahîlik teşkilatı halk eğitim ve öğretimin rolünün olduğu söylenebilir. Çünkü 15-18 yaş aralığını kapsayan lise yılları, bireyin kendisi ve meslekler⁶ hakkında oluşturduğu algıya dayanıp, bilgileri değerlendirerek geleceğe ilişkin mesleki kararını oluşturmaya çalıştığı dönemdir.⁷

⁶ 12-18 yaş aralığı ergenlik dönemi olup bireyin bir mesleğe yönelme ve meslek seçme süreci olarak kabul edilmektedir. (Özyurt, 2012: 9).

Ahîlik kurumunda genç henüz kritik döneme ulaşmadan 10 yaşında iş ortamına bir nevi gözlemci olarak katılmaktadır. 15 yaşına geldiğinde ise bir mesleğe yönelik eğitim almaya başlamıştır. 18-20 yaşına geldiğinde ya bir kalfa ya da ustadır. Kısacası mesleğinde ilerlemiş belirli bir geliri vardır (Temel, 2007: 57). Bu durum gençlerin, ergenliğin buhranlı dönemlerini kısa sürede atlattıklarına, topluma yönelik sancılı davranışlarının engellenmesi ve mesleki kaygılarının bertaraf edilmesinde Ahîlik kurumunun bir rol üstlendiğinin göstergesidir. Bunun yanı sıra Ahîlik'in meslek edinmeye önem vermesi, toplumda meydana gelebilecek işsizlik problemi ve toplumsal sorunların önüne geçilmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Yetkin insan yetiştirmeyi ve bu yolla mükemmel bir toplum oluşturmayı amaçlayan Ahîlik teşkilatı zaviyelerinde verilen ahlâk eğitimi sayesinde toplum, ahlâki kuralları ve toplu yaşamın gereklerini öğrenirdi. Mudurnu'da geçen tarihi bir olay buna örnek olarak verilebilir. Mudurnu'da davranış ve konuşmalarıyla halkın huzurunu bozan devir zümrelerinden bazı kimseleri terbiye ve ta'zir etmek için belde âyânından 19 kişi bir araya gelerek bu tür insanları ikaz etmek ve ikazlarında başarılı olmazlarsa ilgililere haber vermek üzere taahhütte bulunmuşlardır. Buna göre Ahîlik'in görgü kuralları ve bir takım sosyal normlarla gündelik hayatta toplumsal kontrolü üstlendiği söylenebilir. Bu durum insanların konuşurken, alışveriş yaparken, yemek yerken, bütün davranış ve ilişkilerde konulan kurallar titizlikle takip edilerek uygulanmaları için sosyal baskı oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere bir bakıma polis ve zabıta görevini de üstlenen Ahî mensupları, her şeyden önce insanların ahlâki eğitimlerinde de önemli rolü olan kuruluştur (Tekin, 2006: 221-228). Ahîlikte eğitim bir sosyal kontrol aracı olarak görülmüş, toplumların bir arada ve huzur içerisinde yaşaması esas alınmıştır. Mensuplarına verilen ahlâki eğitim ve değer yargılarının toplum tarafından örnek alınması, toplumsal huzurun gerçekleştirilmesinde Ahîlerin rolünün olduğunun göstergesidir. Bu nedenle teşkilata mensup olanların cemiyet içerisinde güvenilir kişiler olması gerekir. Çünkü güvenilirlik toplum tarafından kişilerde aranan önemli hasletlerdendir.

Mensupları arasında yardımlaşma ve dayanışmaya önem veren teşkilatın, imece, beşik kertmesi ve hısımlık benzeri uygulamaları ve bunun yanı sıra Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'a örneklik eden Orta Sandığı gibi sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulmasında rol oynadığı söylenebilir. Bu tür yardımlaşma kurumları ve imece yoluyla Ahîlik teşkilatı üyelerini aracıdan, tefeciden, ipotekten korumaya çalışmış, uygulamalarıyla doğabilecek sorunların önüne geçilmesinde etkili olduğu görülmüştür. Ahîlerin eğitim faaliyetlerini yürüttüğü mekânlardan birisi olan Ahî zaviyeleri, gelip giden konukların ağırlandığı, büyük şöenlerin düzenlendiği, müzikli toplantıların icra edildiği yerler olması sebebiyle ulusal kültürün oluşturulması açısından da önemli bir rol üstlenmişlerdir (Temel, 2007: 66-67). Bu durum, Ahîlik teşkilatının bir nevi kültür ocağı olduğunun ifadesidir.

Meslek eğitim ve öğretiminde yaparak/yaşayarak öğrenmeyi esas alan Ahî esnafı her sabah çarşıda, Ahî başının önderliğinde "Dua Kubbesi"⁸ önünde toplanarak onun öğüt ve dualarıyla dükkânlarını açarlar, müşteri geldiğinde ilk alışverişini yapmışsa,

⁷ Bu dönem gencin fiziksel ve psikolojik gelişimi açısından sancılı ve karmaşıktır. Çünkü genç ergenlik döneminin değişimlerini ve uyumunu yaşarken, kimliğini oluşturma krizi içerisinde. Bu kriz mesleki kararlar almasında da bir takım zorluklar yaratabilir. Bu nedenle genç, değişim ve uyum sürecinde ne kadar sağlıklı bir kabul gösterebilirse geleceğini planlaması da kolay ve gerçekçi olacaktır. Bunun için bireyin meslekî gelişim açısından doğru bir karar alabilmesinde yardım hizmetlerinin desteği kaçınılmazdır. Temel amaç gencin meslekî gelişim görevlerini başarması ve kendisinden beklenen meslekî olgunluğa ulaşmasına yardımcı olmaktır.(Temel, 2007: 57).

⁸ Arasta ve çarşı esnafının her sabah dükkânını açmadan önce altında toplanıp dua ettiği kubbe ile örtülü bölüme dua kubbesi adı verilmiştir. (Yeniğün, 08.07.2014).

yandaki komşusuna müşteriye göndererek onunda ilk siftah yapmasını, yani kazanç sağlamasını temin ederlerdi (Sonyel, 1994: 301). Ahîler böyle bir uygulamayla, bu geleneğin toplum tarafından örnek alınması ve gerçekleştirilmesinde rol oynamışlardır. Ahîlerin vazifelerinin başına geçmeden önce toplu halde dua etmeleri günümüzde de Konya, Kırşehir, Urfa, Bolu ve Isparta gibi Anadolu şehirlerinde bu geleneğin devam ettirilmesinde etkili olmuştur. Örneğin Kadınhanı'nda Cumartesi günü Pazar kurulur. Cumartesi sabahı belediye hoparlöründen yapılan bereket duasına esnaf ayakta durarak âmin derlerdi (Esnaf Duası, 18.12.2015, www.risaleajans.com). İlk siftahı yapan esnafın müşterisini hiç siftah yapmayan komşu esnafa göndermesi Ahîlerin esnaf arasında yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma ruhunun oluşmasında örnek oldukları ifade edilebilir. Bu nedenle Ahîler toplum tarafından bu hasletlerin önderi olarak kabul edilmiş ve örnek alınmışlardır.

Ahîlik sistemi, üyelerinden; doğruluk, cömertlik, misafirperverlik, hoşgörü, fedakârlık, insana saygı, yardımlaşma, hak, adalet, vicdan hürriyeti, eşitlik, alçak gönüllülük, millet için yaşama, dindar olma, utanma duygusuna sahip olma, yalan söylememe, içki içmeme, zina yapmama gibi toplumsal barışı tesis edici ve güven düzeyini artırıcı ahlâki değerlere önem vermelerini istemektedir. Bununla beraber bir şehirdeki Ahîler ile esnaf şeyhleri, çeşitli sebeplerle birbirlerini ziyaret ettiği gibi ayrı şehirlerdeki meslektaşlarına helva ve hediyeler göndererek komşuluk ilişkilerini geliştiriyorlardı. Böylece farklı yerlerde etkinliğini sürdüren Ahîler arasında dayanışma ve sosyal birlik gelişmiş oluyordu. Bu tür ahlâki değerlere sahip olan toplumların hayata bakışının ferdiyetçi çizgiden ziyade toplumsal bir çizgide olacağını söylemek mümkündür. Bu özellikleri benimseyen Ahîlik mensuplarının sosyal sorumluluğunun gelişmesi ve sermaye birikiminin belli bir düzeye ulaşmasında öncülük ettikleri ifade edilebilir (Karagül, 2012: 8; Doğru, 1991: 15). Önem verilmesi istenilen değerlerin her toplumun birlik ve huzur içerisinde yaşamasını sağlayan hasletler olduğu görülür. Bu değerlerle topluma örnek olmaya çalışan Ahî birlikleri, insana değer vermiş ve onun huzurunu sağlamaya yardımcı olmuştur.

Ahîlik teşkilatı atölyelerde ve Ahî zaviyelerinde teoriden çok, yaparak ve yaşayarak verilen eğitimle toplumda önemli roller üstlenmiştir. Ahî birlikleri geliştirmiş oldukları ahlâki, sosyal ve ekonomik ilke ve erdemlerle (Durak ve Yücel, 2010: 166) toplumu oluşturan müesseselere örnek olmuşlardır. Bununla birlikte Ahî zaviyelerinde Ahîlik teşkilatının erkek üyelerine“eline, beline ve diline hâkim olması, kapısını ve sofrasını açık bulundurması” yönünde ahlâki ve terbiyevi eğitimler verilirken; iş birliği yaptıkları Anadolu kadınları (Bâciyân-ı Rûm) örgütü aracılığıyla kadınlara ise “eşine, işine ve aşına yani eşine yardım et, onu evine bağla, işine ve geçimine dikkat et” ilkeleri benimsetiliyordu. Ahîler aldıkları bu eğitim sayesinde fertlerin ahlâki değerlerinin şekillenmesinde rol oynamış ve cemiyette temiz ahlâklı, yardımsever kişilerin sayılarının artmasına katkıda bulunmuşlardır. Böylece esnaf ve zanaatkârlar arasında güçlü bir yardımlaşma ve dayanışma gerçekleştirmişlerdir (Kıvrım, 2014: 541; Kocatürk, 1986: 34). Esnaf ve zanaatkârların aralarında oluşan bu yardımlaşma ve dayanışma duygusu Ahîlerin ahlâk ilkelerini kısa sürede halka yaymalarını hızlandırmıştır. Bununla birlikte aile kurumunun oluşmasına vesile olan erkek ve kadının eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususlara yer verilmesi, Ahîlik teşkilatının sadece anlık değil geleceğe yönelik yatırımlar yaptığı söylenebilir. Bu sayede fertler arasında güvenin tesis edildiği, temeli sağlam bir aile ve toplum inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

İfade edilecek olursa Ahîlerin toplumu eğitmek gibi bir düşüncelerinin olmadığı, amaçlarının ise ferdi eğitmek olduğu söylenebilir. Bu sayede fertleri birebir eğiterek

toplumun eğitilmesini hedeflemişlerdir. Kişilerin eğitimini amaçlayan Ahîler, kendileriyle birlikte olmak isteyenler için edebi, tevazuu, güler yüzlülüğü, en önemlisi de dürüstlüğü değişmez bir ilke edinmişlerdir. İnsanlığın sadece dış görünüşüyle değil, ruh zenginliği ve iç temizliği ile gerçek kimliğini kazanacağına inanan Ahîler, üyelerine verdikleri eğitimle bir yandan sosyo-kültürel ve ekonomik hayata derinlik ve zenginlik kazandırmakta, öte yandan da toplumda alan el olmaktan ziyade ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatan kimseler yetiştirmekteydiler (Hızlı, 2011: 38). Toplumda önemli bir yeri olan Ahîlerin, ahlâki değerlere önem vererek mensuplarını yetiştirmeleri, bireylerin toplum içerisinde çeşitli vazifeler üstlenmelerini temin etmiş; bu sayede ahlâki hasletlerin cemiyet içerisinde yayılmasına vesile olmuştur. Zenginlik fakiri, üreticinin tüketiciyi düşündüğü, ihtiyaç sahibinin gözetildiği bir düşüncenin yerleştirilmeye çalışılması, İslâmî değer ve yargıların Ahîler tarafından benimsendiğinin göstergesidir. Ahîler sayesinde toplum içerisinde birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım ve dayanışmaya önem veren, yoksulu barındıran ve fakiri gözetilen bir anlayış yayılmıştır.

Genel olarak denilebilir ki; Ahîlik teşkilatı, toplumun eğitim ve öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Ahîlik eğitim ve öğretimi bir sanat yahut meslek eğitiminin yanı sıra İslamiyet'in ve Türk kültürünün temel değerleri, inanç ve ibadet esasları, görgü ve davranış kuralları ve dünya görüşünü içermektedir. Bu çerçevede topluma kardeşlik, dayanışma, misafirperverlik, yardımseverlik, cömertlik, çalışkanlık, alın teri, el emeği göz nuru, helal lokma, konukseverlik, hoşgörü gibi Müslüman Türk toplumuna has temel norm, değer ve ideallerin başarı ile kazandırılmış olması önemlidir. Bu anlamda Ahîliğin rekabet ve çatışma yerine toplumsal birlik, bütünleşme, yardımlaşma, dayanışma, barış ve uyum esasına dayalı bir inanış, yiğitlik, ahlâk ve eğitim sistemi, aynı zamanda kültür ve hayat felsefesi olduğu söylenebilir (Günay, 2006: 185).

III. BÖLÜM

3. AHİLİK İLKELERİ VE DİN EĞİTİMİNİN REFERANSLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Ahîlik'in İlkeleri

Toplumsal huzurun, birlik ve beraberliğin tesis edilmesinde önemli bir yeri olan Ahîlik kurumunun, günlük hayata yönelik bir takım ilkeleri vardır. Kur'an ve sünnet merkezli olan bu ilkeler Ahîlik'in nizamnamesi olan Fütüvvet-namelerde (Ülgen, 1996: 25) kayıtlıdır. Bu kurallar ile ferdin mesleki ve ahlâki yönden olgunlaştırılmasının hedeflendiği söylenebilir. Bireylerin meslekî ya da ahlâki yönden olgunlaştırılmasının hedeflendiği bu ilkeler şöyle sıralanabilir:

- İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak
- İşinde ve hayatında doğru, güvenilir olmak
- Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak
- Sözünü bilmek, sözünde durmak
- Hizmette ve iyilikte ayırım yapmamak
- Yaptığı iyilikten karşılık beklememek
- Güler yüzlü olmak
- Tatlı dilli olmak
- Hataları yüze vurmamak
- Dostluğa önem vermek
- Kötülük edenlere iyilikte bulunmak
- Hiç kimseyi azarlamamak
- Dedikoduyu terk etmek
- Komşularına iyilik etmek
- İnsanların işlerini içten, gönülden yapmak
- Başkasının malına hıyanet etmemek
- Sabır ehli olmak
- Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak
- Öfkesine hakim olmak
- Suçluya yumuşak davranmak
- Sır saklamak
- Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek
- İçi dışı, özü, sözü bir olmak
- Kötü söz ve hakaretlerden kaçınmak
- Maiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek
- Elini, kapısını, sofrasını açık tutmak
- Dilini, gözünü, belini bağlı tutmak
- Makam ve mevki sahibi iken mütevazı olmak
- Güçlü ve kuvvetli olunca affetmek
- İkranda ve iyilikte bulununca başa kalkmamak
- Küçüklere sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak
- Yaradandan dolayı yaratıkları hoş görmek
- Fakirlerle dostluktan, oturup kalkmaktan şeref duymak
- Zenginlere, zenginliğinden dolayı itibardan kaçınmak

- Âlimlerle dost olup dostlara danışmak
- Aza kanaat, çoğa şükür ederek dağıtmak
- Feragat ve fedakârlığı daima kendi nefsinden yapmak
- Örf, adet ve törelere uymak
- İnanç ve ibadetlerinde samimi olmak
- Her zaman her yerde yalnız Allah'a güvenmek
- Hakkı korumak, hakka riayetle haksızlığı önlemek
- Yapılan iyilik ve hayırda hakkın hoşnutluğundan başka bir şey gözetmemek
- Açıkta ve gizlide Allah'ın emir ve yasaklarına uymak
- Düşmana düşmanın silahıyla karşılık vermek
- İçki içmemek
- Zina yapmamak
- Nefsiyle ve şeytanla mücadele etmek
- Hileli ve çürük mal satmamak
- Müşteriden fazla para almamak
- Bir başkasının malını taklit etmemek
- Noksan tartmamak ve bozuk terazi kullanmamak
- Sahte ve kalitesiz mal üretmemek
- Ahîler, birkaç iş veya sanatla değil, yeteneklerine uygun olan tek bir iş veya sanatla uğraşmalı
- Ahî bilgi sahibi olmalı, bilginleri sevmeli, onlara karşı küçük düşmemeli, aldığı bilgileri yerinde ve zamanında kullanmalı
- Utanma duygusuna sahip olmak
- Namazı bırakmamak
- Hak için hakkı söylemekten korkmamak
- Fani dünyaya ait şeylerle övünmemek, böbürlenmemek
- İnanç ve ibadetlerinde ihlaslı olmak
- Gözü, gönlü ve kalbi tok olmak
- İkiyüzlü ve yiyicilerden uzak durmak
- İyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak.
- Hizmette ayırım yapmamak
- Bela ve musibetlere sabır ve tahammüllü olmak
- Bir sanat ve meslek sahibi olmak

(Doğan, 2006: 12-13.; Anadol, 1991: 61-62.; İvgin, Ts: 74.; Aydın, 2011: 132-135.; Aras, 2012: 449.; Tatlıoğlu, 2012: 157-158.; Ekinci, 2008: 29-31.; Ceylan, 2012: 38-39.; Genç, 2011: 33-37.; Erken, 2008: 125-127.; Kayseri, 2002: 84-85.; Gülvahaboğlu, 1991: 209-213.; Sancaklı, 2010: 8.; Durak ve Yücel, 2010: 160-161.; Vahit Göktaş, 2011: 113-123; Kıvrım, 2014: 543-545; Özaydın, 2005: 704-707.; Uçma, 2011: 106-108; Çalışkan ve İkiz, 1993: 21-23; Köksal, 2006: 64-65.; Çağatay, 1981: ; Bıyıklı, 2000: 65-67.; Düşkün, 2012: 220-221.; Ülgen, 1996: 25.; Kaya, 2013: 59.; Akyüz, 2013: 52-53.; Demir, 2012: 393-395).

Cemiyetin huzur ve mutluluğunu hedefleyen Ahîlik teşkilatı, fertlerin eğitimine önem vererek, toplumların birlik ve beraberlik içerisinde varlıklarını sürdürebilmelerini amaçlamış, bu gayeyi gerçekleştirmenin ise bir takım kurullarla mümkün olabileceğini düşünmüştür. Bu nedenle kural ve düzenin olmadığı toplumlarda sosyal problemlerin meydana gelmesinin kaçınılmaz olduğu düşünülebilir. Verilen bu ilkeler sayesinde zenginlik fakiri gözetmediği, haklının hakkını elde ettiği, adalet ve düzenin tesis edildiği,

üreticinin tüketiciyi düşünerek mesleğine hile karıştırmadan helal kazanç sağladığı ve sosyal ilişkilerin gerçekleştirildiği bir sistem icra edilerek toplumsal kaosun önüne geçilmiştir. Bu ilkelerin ahlâki değerler üzerine bina edilmesi, Ahîlik mensuplarının cemiyet içerisinde sergilemiş oldukları tutum ve davranışları göstermektedir. Bununla birlikte Ahîlik, esnaf ve sanatkârların meydana getirdiği bir kurum olarak görünse de ilkelerine bakıldığında İslam dininin ahlâki değer ve yargılarıyla örtüştüğü de görülmektedir.

Ahîlik ilkeleri sadece bu teşkilatla ortaya çıkan değerler olmayıp kadim kültürümüzü besleyen ana damarlarda bulunabilecek milletimize has güzelliklerdir. Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî'nin Makalât'ında da kültürümüzün bu önemli değerlerinden bahsedilmektedir (Çoban, 2016: 16-17); (Bkz. Hacı Bektâş-ı Velî, 2011, 29-94).

3.2. Din Eğitiminin Referansları Bağlamında Ahîlik İlkelerinin Değerlendirilmesi

Toplumsal alanda önemli bir yere sahip olan Ahîlik kurumu ilkeleri muhteva olarak bireysel, ailevi, toplumsal, dini inanç ve değerleri ihtiva etmektedir. Ahiler bu ilkelerle mensuplarının ahlâki ve mesleki olgunluğa erişmelerini hedeflemenin yanında toplumun birliğini ve kaynaşmasını sağlayan değerlerin kaybedilmemesine çaba sarf etmişlerdir. Yukarıda belirtilen ilkeler, konunun anlaşılması açısından Allah ile insan, insan ile insan, üretim ve güzel ahlak gibi ilkeler çeşitli tasniflere ayrılarak Din Eğitiminin önemli referansları olan Kur'an ve Sünnet ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ancak Ahîlik kurumunda önemli yeri olan ilkelerin tamamının Kur'an ve sünnette yer aldığını ya da Ahilerin ilkeleri bu referanslara göre oluşturduklarını iddia etmek tamamı ile doğru bir davranış değildir. Burada amaç referans tespiti yapmaya çalışmaktır.

3.2.1. İnsanlar Arası İlişkiler Açısından Bazı Ahlâki İlkeler

- *Yaptığı iyilikten karşılık beklememek*

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا (۸) إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا (۹)

“Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.” (İnsan, 76/ 8-9)⁹

Allah' a inanan kişinin yaptığı iyiliğin karşılığını sadece Allah'tan beklemesi gerekir. Çünkü Müslüman olmanın gereği budur. Ayette belirtilen Müminlerin özelliklerinden birisi de yaptığı iyilikten karşılık beklememektir. İnanan kişi gözden çıkardığını değil, sevdiği ve insanların yararlanabilecekleri nimetleri muhtaçlara verir. Böylece ayet feragat ahlâkının, “ötekine” karşı sorumluluk duygusunun en veciz tanımını ve bunun İslam'daki önemini dile getirmiştir. Müminlerin bu özverili davranışları, gösteriş veya herhangi bir menfaat, hatta bir teşekkür karşılığında değil, sırf Allah'ın rızasını kazanmak için yaptıkları bildirilmektedir. Ayete göre en değerli iyilik, herhangi bir maddi veya manevi karşılık, bir çıkar elde etme düşüncesi taşımadan yapılan iyiliktir. Gönüllü iyilik ve ibadet yapanların kalpleri, basiretleri ve yolları aydınlanır; inançları doğru, kararları isabetli, işleri hayırlı ve faydalı olur (Karaman vd.,

⁹ Ahîlik kurumunda önemli bir yere sahip olan bu ilkelerin referans tespiti yapılmaya çalışılırken yer verilen ayetlerin tamamı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlanmış olduğu meal esas alınarak anlamları verilmeye çalışılmıştır.

2007: V/518; bkz. Hulâsatü'l Beyan, ts: XV-XVI/6274-6275). Yapılan iyilik karşılık beklemeden sırf iyilik olsun diye yapılmalıdır. Eğer iyilik başkasının hoşnutluğunu kazanmak için yapılırsa bu durumda İslam'ın tevhid anlayışına aykırı hareket edilmiş olur. Bunların neticesinde yaptığı iyilikten karşılık beklemeyen ve sadece Allah'ın rızasını gözeterek vazifesini yerine getirmeye çalışan bir Ahî, işini gönül huzuru içerisinde mutlu bir şekilde yerine getirmiş olur. Topluma hizmet ederken Allah'ın rızasını gözeterek hareket ettiği için mesleğinin hakkını verir, müşteri böyle bir esnaftan memnun olur ve sonucunda Ahî'nin rızasını Allah'ın bereketlendirdiği düşünülür.

- *Hataları yüze vurmamak*

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ

“İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini elbette örteceğiz. Onları işlediklerinin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.” (Ankebut, 29/7)

الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلَمُهُ مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرْبٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu (düşmanına) teslim etmez. Kim, (mümin) kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. *Kim bir müslümanı(n kusurunu) örterse, Allah da Kıyamet günü onu(n kusurunu) örter.*" (Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr 58).

Sözlükte hata etmek (işlemek); bilerek veya bilmeyerek kabahat yapmak, günah işlemek, kusurlu; yanılmak, yanlışlık yapmak (Fidan vd., 1995: 1175) gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an'ın önem verdiği, zihinlere yerleştirmeyi istediği ilkelerden birisi de insanın inancı ne kadar yanlış, işleri ne kadar kötü olursa olsun, onun için kurtuluş kapısı daima açıktır; insan bir kere içtenlikle Allah'a dönüp bu kapıdan girdikten, istikametini düzelterek Allah'ın istediği ruh temizliğini gerçekleştirdikten, kalbini imanla ve hayatını güzel işlerle donattıktan sonra artık günahlar anlamını kaybedecek, birey tertemiz bir mümin olarak hayata yeniden başlamış sayılacaktır. Eğer insanlar iman edip güzel işler yaparlarsa, Allah da onları eskiden yaptıkları kötü işlerin zararlı sonuçlarından kurtarır; bundan böyle yapacakları güzel işlerin sonuçlarının daha da güzel olmasını sağlar; onların hem bireysel hem de toplumsal alanda gelişmelerini, güçlenmelerini, mutlu ve huzurlu olmalarını; eğitimde, kültürde, sağlıkta, uygarlığın diğer nimetlerinde hem bunları üretme hem de istifade etme yönünde onlara yardım eder (Karaman vd., 2012, IV/254-255). Kişinin insanlar arasında bir eksiği, kusuru veya hatası sebebiyle rencide edilmesi hem rencide eden, hem de rencide edilen birey tarafından üzücü bir durumdur. Ayet ve hadislerde yer aldığı üzere Müslüman başkasının hatasını yüzüne vurmamalıdır. Ahîler, böyle bir ilkeye yer vererek mensuplarına başkalarının kusurlarını örtmede gece gibi olmaları gerektiği düşüncesini benimsetmeye çalışmışlardır. Bunu ilke olarak kabul eden bir Ahî insanların hoş karşılamayacakları gizli yanlarını tek veya toplum içerisinde iken onları rencide ederek açığa vurulmasına müsaade etmez. İnsanların yanılabilceğini düşünerek başkalarının kusurlarını, hatalarını düzgün bir üslupla ifade edebilir.

- *Dostluğa önem vermek*

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/71)

المرء على دين خليله فلينظر أحدكم من يخالل

“Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin.” (Ebu Davud, Edeb 19; Tirmizi, Zühd 45)

İslami literatürde dostluk kelimesi sadakat, uhuvvet, meveddet ve sohbet gibi değişik anlamlarla ifade edilmiş, ayrıca veli ve refik kelimeleri başka anlamları yanında dost manasında da kullanılmıştır. Kur’an da bu anlamda en çok geçen kelime velidir. Ağırıklı olarak ayetlerden çıkarılan mana Allah’ın insanlara dostluğu olarak yer almaktadır (Çağrı, 1994: IX/511). Velayet kelimesi akrabalık ve iman anlamında baba, dede, amca... çocuğun, torunun, yeğenin velisi olduğu gibi mümin erkekler ve kadınlar da birbirlerinin velisidir anlamında kullanılmaktadır. Veli velayeti altındaki insanı korur, menfaatini gözetir, yardımcısı olur, tarafını tutar, sahiplenir ve gerektiğinde temsil eder. Velileridir’ den kastedilen bir diğer mana ise mü’minlerin savaşta ve diğer dönemlerde yardımlaşmaları, gerekli mali ve sosyal konularda birbirlerine destek olmaları anlamında kullanılmaktadır (Karaman vd., 2012: III/407; Bayraklı, 2013: VIII/267; Razi, 2013: XII/85; Şimşek, Ts: II/473).

Dostluğun insan hayatının şekillenmesinde ve bireyin sosyal hayatının aktifleşmesinde önemli rolü vardır. Kur’an-ı Kerim’e göre dostun sevdiği kişi için yardımcı olması, onu koruyup kollaması, maddi ve manevi sıkıntılardan kurtarması, yüceltmesi ve iyiliğe yöneltmesi, bu suretle dostluğun sevgiye dayanması ve pratik ahlâkî sonuçlar doğurması gerektiğine işaret edilmiştir (Çağrı, 1997: I/419). Bireyler arasında dostluğun ve birlikteliğin sağlanmasını bu hasletler oluşturmaktadır. Bunların korunması ve yaşatılması, insanlar tarafından benimsenmesi ve içselleştirilmesiyle mümkündür.

Ahîlik kurumu isminden de anlaşıldığı üzere bir kardeşlik teşkilatı olması hasebiyle bu kurumda dostluğun kıymetli bir değeri vardır. Dostluğa önem veren bir Ahî, kardeşinin mutlu anında yanında olduğu gibi, sıkıntılı zamanında ya da yardıma ihtiyaç duyduğu bir anda yanında olabilmenin sevincini yaşayan kişidir. Teşkilat içerisinde yer verilen bu ilkeyle bireyler arasında birliktelik bilinci aşıl原因arak kapı komşusu olan esnaf arkadaşına ihtiyaç hissedildiğinde dükkanını emanet edebilmek, acil olan eksikliğini dost olan esnaftan giderebilmek, her yönüyle dostunu koruyup kollamak, gözetmek, dostuyla muhabbetini sağlam temeller üzerine oturtmak ya da dostunun hatalarını incitmeden ifade edebilmek, esnaflar arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli bir yeri vardır.

- *Kötülük edenlere iyilikte bulunmak*

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.” (Fussilet 41/34)

عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيَّ يَقُولُ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ: لَمْ يَكُنْ فَاجِحًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَلَا صَخَّابًا فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا يَجْزِي بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ

“Ebu İshak’ın işittiğine göre, Ebu Abdullah el-Cedeli şöyle demiştir. “Aişe’ye Allah Rasulü’nün ahlâkını sordum. Şöyle dedi: ‘O, kötü sözlü ve çirkin ağızlı değildi. Çarşı pazarda bağırıp çağırmaz, kötülüğe kötülükle karşılık vermezdi; bilakis bağışlar ve hoşgörürdü.’” (Tirmizi, Birr, 69)

Kötülük sözlükte varlığın aslının tamamen kötü olduğunu veya kötülüğün iyilikten daha çok bulunduğunu savunan görüşler, kötülük ya da kötümserlik (Çağırıcı, 2002: XXVI/499) olarak ifade edilmektedir. Kötülüğe iyilikle karşılık vermenin, nefse ağır geldiğine ama aynı zamanda yüksek bir ahlâkî hedef olduğuna da işaret edilmekte, bu hedefe ulaşmanın birinci şartının da sabır olduğu belirtilmektedir. Sabretmenin anlamı, yapılan kötülüğün karşısında maneviyatını bozmadan, kötülüğe kötülükle karşılık vermemektir (Karaman vd., 2012: IV/709; bkz. İbn Aşur, 2000: XXV/85; Bayraklı, 2013: XVII/132). Yapılan kötülüğün üzerine kötülükle gitmek, gözü kara bir öfkenin seline kapılmak, şeytanın kışkırtması ve vesvesesidir. Ama kötülüğe karşı iyilikle mukabele etmek, iyilikle onu savmaya çalışmak ilahî bir emrin hayata geçirilmesinden doğan bir erdemdir (Bayraklı, 2013: XVII/133). Bu nedenle kötülüğe karşı iyilikle muamelede bulunmak herkesin sergileyebileceği bir davranış değildir. Ayet ve hadislerde önemle vurgulanan husus ise kötülüğe kötülükle karşılık vermek yerine kötülüğe iyilikle muamelede bulunulması gerektiği şeklindedir. Kötülük yapan birisine karşı iyilikte bulunmayı ilke edinmiş bir Ahî, düşmanlık tohumlarının atılmasının önüne set çekmiş olur, bu sayede Ahî’nin insanlar arasında kardeşlik, barış ve huzurun tesis edilmesinde önemli bir görev üstlenmiş olduğu söylenebilir. Bunun neticesinde hem Allah’ın hoşnutluğunu elde etmiş hem de telafisi mümkün olmayan kötü sonuçların ve başına gelebilecek bela ve musibetlerin zararlarından korunmuş olur.

- *Dedikoduyu Terketmek*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ

“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.” (Hucurat, 49/12)

أَتَدْرُونَ مَا الْغِيْبَةُ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: ذَكَرْتُ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ، قِيلَ: أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ: إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ، فَقَدْ اغْتَبْتَهُ. وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ، فَقَدْ بَهْتَهُ

“Rasûlullah buyurdular ki: *Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz?*” diye sordu. *Sahabe, Allah ve Rasûlü daha iyi bilir!*” dediler. Bunun üzerine: ‘*Kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmandır!*’ buyurdu. ‘Ya kardeşimde o söylediğim durum varsa ne dersin? Diye sorulunca Rasulullah,’ Söylediğin şey eğer onda varsa gıybet etmişindir. Şayet yoksa ona iftira etmiş olursun.’ buyurdu.” (Müslim, Birr 70)

Dedikodu başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma (Türkçe Sözlük, 2005: 4819) anlamına gelmektedir. İslam dini ayet ve hadislerle kişinin hoşuna gitmeyecek bir şekilde arkasından çekiştirilmesini hoş görmediğini belirtmiştir. İslam ahlâkında gıybet, esas itibariyle insanların manevi kişiliklerine bir saygısızlık kabul edilip haram kılınmıştır (Çağrı, 1997: II/81). Bu nedenle gıybet, hem dedikodu yapan hem de hakkında dedikodu yapılan kimse için rahatsız edici bir durumdur. Yer verilen ayette ise gıybetin adiliği ve çirkinliği ölü haldeki Müslüman kardeşinin etini yemeye benzetilmiştir. Nasıl ki insan, insan etini yemekten hoşlanmayacağı gibi gıybetten de bu şekilde veya daha fazlası ile hoşlanmaması gerekir (Sabuni, 2012: VI/131). Hucurat suresinde böyle bir benzetmeye yer verilmesi kişiyi bu şekildeki bir kötü davranıştan caydırmak olabilir. İnsanın doğasına yanlış bir davranışı kötü ve kerih görme, ondan tikslenme yeteneğini koyduğunu ifade etmiştir (Bayraklı, 2013: XVIII/180). Dedikodu İslam dininin yapılmasını hoş görmediği kötü davranışlardan birisidir. Müslüman kişi başkalarının arkasından konuşmaz, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle muhatap olmaz, vaktini boşa harcamaz.

Bu nedenle dedikodunun yaygın olduğu bir esnaf teşkilatında vazifeli olan bir Ahi, böyle bir ortamda yaptığı mesleğin hakkını veremez. Teşkilat içerisindeki bireylerin sevgi ve dostluk bağları zayıflar, esnaf kurumu içerisindeki yardımlaşma ve dayanışma anlamını kaybeder. Karşılıklı güven duyguları zarar görür. Güven duygusu zarar gören bir teşkilatın halka hizmet etmesi söz konusu olmayacağı için bu durumun sadece teşkilat içerisinde kalmayıp toplumsal bunalım ve ilişkilerin felce uğramasına sebep olabilir.

- *Komşularına iyilik etmek*

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” (Nisa, 4/36)

مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ، حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورُّهُ

“İbni Ömer ve Âişe radiyallahuanhümâ’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.) şöyle buyurdu:“*Cebrâil bana komşuya iyilik etmeyi tavsiye edip durdu. Neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım.*” (Buhârî, Edeb 28; Müslim, Birr 140-141; Tirmizî, Birr 28; İbni Mâce, Edeb 4)

Türkçe’deki komşu karşılığında İslâm ahlâk ve fıkıh literatüründe kullanılan câr kelimesi “yakın olma, yakınlık” anlamındaki “civar” ve “müçavere” masterlarından

isim olup genellikle birbirine yakın meskenlerde yaşayan kişilerin ve ailelerin her birini ifade eder. Ayrıca aralarında meslek, iş yeri, arazi vb. yönlerden yakınlık bulunanlar hakkında da kullanılmaktadır (Çağrı, 2002: XXVI/157). Ayette yakın komşudan kasıt, Müslüman komşudur, uzak komşudan kasıt ise Yahudi ve Hıristiyan komşudur. Komşuyu gözetmek anlamında kullanıldığı gibi bazen de güzel geçinmek, eziyet vermekten uzak durmak ve onu korumak anlamına da gelmektedir (Kurtubi, 2004: V/191). Bununla birlikte komşuya iyilik etmek; ekonomik yardımda bulunmak, iyi ve kötü günlerinde destek vermek, mutluluklarını ve acılarını paylaşmak, sıla-i rahimde bulunmak gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Yakın ve uzak komşu kavramına “milletlerarası” mana yüklendiğinde komşu devletlere de deprem ve sel gibi felaketlerde, salgın hastalık ve kıtlık anlarında yardımda bulunmak da komşuya iyilik etmek kapsamına girebilir (Bayraklı, 2013: V/135).

Toplumsal ilişkiler açısından sosyalleşmenin önemli basamaklarından birisi olan komşuluk ilişkilerinin toplumumuzda önemli bir yeri vardır. Herhangi bir durumda başvurulana ya da başına bir musibet geldiği takdirde kapıyı çalan ilk kişi komşudur. Bu nedenle sosyal dayanışma ve bütünleşme açısından aileden sonra insana en yakın çevreyi komşular teşkil ettiği içindir ki, İslamiyet komşuluk ilişkileri ve hakları konusunda oldukça titiz davranmış ve hassasiyet göstermiştir (Er, 1997: III/65).

Komşuluk ilişki ve vecibelerinin güçlü tutulmaya çalışıldığı, küçük yerleşim bölgelerinde (köy, kasaba vb.) komşuluk sosyal dayanışma ve bütünleşme açısından önemli görülür ve titizlikle korunmaya çalışılır, hızlı kentleşmenin olduğu yerlerde ise değişen zaman içinde komşuluk ilişkilerinin giderek azalması, bozulması, hatta kaybolması, sosyal çözülmeyle beraberinde getireceği, içtimai dayanışmayı zayıflatacağı için sosyal bilimciler tarafından bir tehlike işareti olarak kabul edilir. Aynı apartmanda yaşadıkları, kapı komşusu oldukları halde hiç komşuluk ilişkisi kurmayan, birbirlerini tanımayan, komşularında olup bitenden habersiz bulunan pek çok insanın varlığı sosyologları haklı çıkarır niteliktedir (Er, 1997: III/64). Bu durum küçük yerleşim bölgelerinde yaşayan insanlar arasındaki komşuluk ilişkilerinin güçlü olması, kişilerin birbirlerine olan güven duygusu, bağlılık ve yardımlaşmanın artmasına vesile olur ve apartman hayatının vermiş olduğu yalnızlık duygusunun önüne geçilmesi komşuluk ilişkilerine verilen önemle ortadan kaldırılacaktır.

Bir esnaf teşkilatı olan Ahilik kurumunda ise komşuluk ilişkilerinin mesleki görev veya iş yeri olarak paylaşılan mekanlarda tezahür ettiği söylenebilir. Ahiler komşu esnafa karşı yardımlaşma ve dayanışmayı önceleyen, kendisi siftah yaptıysa gelen müşteriyi hiç siftah yapmayan komşusuna gönderen, esnaf teşkilatı içerisinde dirlik ve birlik ruhunu canlı tutmaya çalışan bir kurumdur. Buradan hareketle Ahilerin “komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” (*Buhari, Edep 12*) hadisini esas aldıkları düşünülebilir. Komşu esnaf arasında herhangi bir problem teşekkül ettiği takdirde daha önceki konularda bahsedilen Ahi Babalar sayesinde ortaya çıkan sorunlar giderilerek esnaf arasında birlik ve dayanışmanın varlığı ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Günümüzde olması gereken karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın pek fazla önemsenmediği çeşitli sebeplerle esnaflar arasında sıkıntılar yaşandığı, Ahi Babaların rolünü polislerin üstlendiği görülmektedir.

- *Başkalarının malına hıyanet etmemek*

وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آتَمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

“Eğer yolculukta olur da bir yazıcı bulamazsanız, o zaman alınmış rehinler yeterlidir. Eğer birbirinize güvenirseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah’tan sakınsın. Bir de şahitliği gizlemeyin. Kim şahitliği gizlerse, şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.” (Bakara, 2/283)

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ

“Münafiğin alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz. Kendisine bir şey emânet edildiği zaman hiyânet eder.” (*Buhârî, Vesâyâ 8; Müslim, İman 107*)

Emanet kelimesi sözlükte hıyanetin karşıt anlamlısı olarak güvenilir olmak anlamında kullanıldığı gibi ayrıca güvenilen bir kimseye koruması için geçici olarak tevdi edilen şey (Toksarı, 1995: XI/81) manasında kullanılmaktadır. Ayette borcun emanet olarak değerlendirilmesi, alacaklının borçluya güven duymasındandır. Borçlu kişi borcunu ödeme hususunda emanet mallarına hainlik etmemeli ve ödemeyi geciktirmemesi hususunda Allah’tan korkmalıdır (Zuhayli, 2005: II/106). Buna göre insanların üstlendikleri ve yerine getirmekle yükümlü oldukları emanetler şöyle sıralanabilir: İnsanların Allah’a karşı yerine getirmekle sorumlu oldukları iman ve ibadetlerle ilgili görevler; Aile ve toplum hayatının her alanında Yüce Allah’ın insanlara yüklediği her türlü ahlâkî ve sosyal görevler; Bir kişinin kendi varlığı, bedenî ve ruhî imkan ve kabiliyetleri de birer emanet olup bunları her türlü hastalık ve zararlardan korumak ve geliştirmekle yükümlü olmak da bir görevdir. Bunun yanında İslam bilginleri her türlü yöneticilik, eğitim-öğretim gibi toplumu ilgilendiren işleri de birer emanet saymış ve bu işlerin adil, ehliyetli ve güvenilir kişilere verilmesi konusunda fikir birliğine varmışlardır (Toksarı, 1997: I/467-468). Zaruri bir durum sebebiyle kıymetli görülen bir obje, güvenilen birisine geçici bir süreliğine emanet olarak verilebilir. Verilen bu şey bazen bir eşya, canlı, bazen de bir söz olabilir. Böyle bir durumda kendisine her ne emanet edilmişse emaneti alan kişinin iade edene kadar emaneti titizlikle gözetmesi gerekir. Emanete riayet her şeyden önce ahlâkî bir fazilet olup fertlerin ve toplumların yükselmesinde ve huzur içinde yaşayabilmesinde önemli bir faktördür. İslam bilginleri, Müslümanların, Müslüman olmayanlar da dahil herkese karşı üstlendikleri emanetlere riayet ederek hainlikte bulunmamaları gerektiği noktasında fikir birliği içerisinde olmuşlardır (Toksarı, 1997, I/468). Emanet Ahiler açısından ele alındığında çalıştırdıkları dükkan ve işçiler, işçilerin haklarının gözetilmesi, alınıp satılması beklenen eşyalar kendilerine birer emanettir. Emaneti korumak ve gözetmek ise onlar için birer vazifedir. Bu noktada işçi de işveren de karşılıklı olarak birbirlerinin hak ve sorumluluklarını gözetmelidir. Şayet emanet sağlam bir şekilde muhafaza edilmezse emanet sahibi ile emanet verilen kişi arasında bir takım sorunların ortaya çıkmasına sebep olur.

- *Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak*

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

“Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın.”
(İsra, 17/29)

خَصَلْتَانِ تَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ: الْبُخْلُ، وَسُوءُ الْخُلُقِ

“İki haslet vardır ki bir mü’minde asla bulunmazlar: Cimrilik ve kötü ahlâk.”
(Nesai, Cihad, 8)

Cömert Farsça cevan-merd kelimesinden Türkçeleşmiştir. Cömertlik kavramı İslam ahlâkı litaretüründe genellikle sehâ, sehavet ve cüd terimleriyle ifade edilir. Sehâ ve sehâvet sözlükte “ocağın, içinde kolaylıkla ateş yakılacak şekilde geniş tutulması ve yanmakta olan ateşin alev ve dumanının kolayca yükselmesine imkân hazırlanması anlamına gelir. Bu manadan hareketle gönül zenginliği ve genişliğine de sehâvet denilmiştir (Çağrı, 1993: VIII/72).

Sosyal ilişkilerin gelişmesinde önemli değerlerden biri olması yönüyle cömertlik insanlar arasında sevgiyi, birlikteliği ve yardımlaşma duygularını geliştirir. İslam dini cömertliği üstün bir erdem olarak benimsemiştir. Ancak bunu bir şeref yarışı ve bencil duyguların tatmin vasıtası olmaktan çıkarıp Allah’ın hoşnutluğunu kazanma, hayır sevgisi, şefkat ve merhamet gibi dini, ahlâkî ve sosyal açıdan yüksek ve evrensel ilkeler üzerine oturtmuştur. Kur’an-ı Kerim, dayanışmanın insanlara iyilik (birr) ve Allah’a saygı gösterme (takva) niyetine dayalı olması gerektiğini; malını insanlara gösteriş için harcayan, Allah’a ve ahiret gününe inanan bir kimsenin harcamalarının ahlâkî bir değer taşımadığını bildirmektedir (Çağrı, 1997: I/351). Bu nedenle kişi cömert davranırken Allah’ın rızasını gözetmeli, verirken de saçıp savurmadan Allah’ın hoşnut olabileceği şekilde orta yol üzere hareket etmelidir.

İnsanlarla maddi ve manevi her yönden iletişim içerisinde olan bir Ahî’nin cömert olmasının muhataplarının muhabbetini, sevgisini ve hürmetlerini kazanması anlamında önemli bir merhalelerdir. Ahi’nin müşteriye karşı güler yüzlü olması, esnaf arkadaşına gönülden selam vermesi, davranışlarında samimiyet, dostlarına ikramdan çekinmemesi, muhatabına nazik bir bakış ve içten bir tokalaşmayla karşılık vermesi, dükkânına gelen kişiyi ağırlaması ve uğurlaması bireyler arasındaki iş birliği ve dayanışmayı artırır.

- *Suçluya yumuşak davranmak*

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“ Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları sever.” (Al-i İmran, 3/134)

مَنْ يُحْرَمِ الرَّفْقَ يُحْرَمِ الْخَيْرَ كُلَّهُ

“Yumuşak davranamayan kimse, bütün hayırlardan mahrum kalmış sayılır.”(Müslim, Birr 74-76; Ebû Dâvûd, Edeb 10; Tirmizî, Birr 67; İbni Mâce, Edeb 9)

Hilm akıllı ve kültürlü olmakla kazanılan, beşeri münasebetlerde hoşgörülü, bağışlayıcı ve medeni davranışlar sergilemeyi sağlayan ahlâkî erdem (Çağrı, 1998: XVIII/ 33) anlamına gelmektedir. İslam ahlâkçıları, cahiliye insanı ile Müslüman arasında ahlâk bakımından önemli farklardan birinin rıfk (Yumuşaklık, yavaşlık, tatlılık) (Devellioğlu, 1997: 891) konusunda olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Cahiliye Arapları son derece katı, sert ve hoşgörüsüz oldukları halde Müslümanlar, tersine Rıfkı ilke edinmişlerdir (Çağrı, 1997: III/583). Rıfk ve hilm gibi anlamlara gelen yumuşak huyluluk Müslümanların benimsemeleri gereken önemli değerlerdendir. Yumuşak huylu birey insanlara karşı merhametli ve tevazu sahibidir. Kur'an ve sünnette suçlu kişiye karşı yumuşak huylu olmak ve af yolunu tutmak emredilmektedir. Bu ilahi emirden hareketle Ahilik kurumuna mensup olan bir Ahî'nin zalime karşı mazlumun yanında olması ve yumuşaklıktan ayrılmaması gerekir. Toplumda önemli bir yere sahip olan Ahîlerin öncülüğünde insanlar arasında şefkat ve merhamet gibi duyguların yayılabilmesi için sosyal ilişkilerde yumuşak davranmaları gerektiği söylenebilir. Suçlu kişiye karşı muamelede bulunurken gücü yetiyor olsa bile hak ve hukuk çerçevesinde hareket etmeli, intikam ve zulüm düşüncesi içerisinde bulunmamalıdır.

- *Sır saklamak*

وَإِذَا سَرَ النَّبِيُّ الْبَعْضَ أَرْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَلِيٌّ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهٖ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ

“Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu peygambere bildirince, peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, “Bunu sana kim bildirdi?” dedi. Peygamber, “Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi” dedi.” (Tahrim, 66/3)

إذا حدث رجل ثم التفت فهو أمانة

“Bir kimse bir şey konuşur, sonra da etrafına bakınırsa bu emanettir; sır olarak saklanmalıdır.” (Buhari, İsti'zan 46)

Sır saklamak gizli kalması ve başkalarına açıklanmaması gereken şey. (Doğan, 1996: 980) anlamına gelmektedir. İslam ahlâkında sır saklamaya “ketum olmak” denir. Ahlâk kitaplarında sır saklamanın başlıca iki şekli söz edilir: Birincisi bir kimsenin kişisel sırlarını, gizli tutup başkalarına söylememesi ikincisi kendisine güvenerek sır veren kimsenin bu sırrını, o kimse açıklamaya izin vermediği sürece kendi sırrı gibi gizli tutması. İslam ahlâkçıları sırrı bir tür emanet, onu başkalarına duyurmayı emanete hıyanet saymışlardır (Çağrı, 1997: IV/119). Sır saklanması zor olan bir durum olması nedeniyle Peygamber bile olsa kimse sırrını başkasına vermemeli, çünkü sır damardaki kana benzer, başkasına söylendiğinde o kan akıtılmış olunur. Sır saklamak evrensel bir boyutta düşünüldüğünde devletin bekası, aile içi ve siyasi ilişkilerin zarar görmemesi noktasında önemli bir husustur (Bayraklı, 2013: XIX/410). Sır saklamak hem bir emanet, hem de insanların güvenini kazanma hususunda bir değerdir. Sır saklamak bazen kişinin kendisi, ailesi, eşi, dostu, akrabası, arkadaşı arasında olabileceği gibi, önemli bir vazife, meslek alanında da söz konusu olabilir. Sır sahip olduğu kişiyi imtihan eden ve bu imtihan süresince kişinin olgunlaşmasına vesile olan bir süreçtir. Çünkü sancılı bir süreç olan sır saklama eylemi kişinin sır olan bir şeyi birilerine açma noktasında insan zihnini meşgul eder durur. Bu nedenle ağır bir imtihan olan bu süreç

başarıyla atlatıldığı takdirde kişi sır saklama noktasında olgunlaşır ve insanların güvenlerini kazanır. Kişi sırrına sadık olmalı, sırrını kimseye ifşa etmemelidir. Sırrına sahip olan birey insanlar arasında sağlam ve güvenilir olarak kabul edilir. Benimsenen bu ilkeyle insani ve toplumsal ilişkilerin gelişmesine katkı sağlanır.

- *Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek*

وَالَّذِينَ يَبْفُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ
الْعَذَابُ سَوْءَ الدَّارِ وَلَهُمُ

“Allah’a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozanlar, Allah’ın korunmasını emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını)koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar var ya; işte lânet onlara, yurdun kötüsü (cehennem) de onlarıdır.” (Rad, 13/25)

لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ وَلَكِنَّ الْوَاصِلَ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحْمَتُهُ وَصَلَهَا

“Akrabasının yaptığı iyiliğe benzeriyle karşılık veren gereği biçimde gözetme ve ziyaret etme görevini yerine getirmiş sayılmaz. Akrabayı görüp gözetilen ilgilene kimse, kendisiyle ilgiyi kesmelerine rağmen onlara iyilik etmeye devam edendir.” (Buhari, Edep, 15)

Ziyaret etmek bir yeri veya bir kişiyi görmeye gitme (Doğan, 1996: 1167) anlamında kullanılmaktadır. Kişinin içerisinde beliren kötü duygulara ehemmiyet vermeden gelmeye gitmesi, eş, dost ve akrabalarını ziyaret etmesi İslam dininin önem verdiği hususlardan birisidir. İnsanın güzel ve kötü anlarında yanında bulunmasını istediği kişiler dost ve akrabalarıdır. Gelmeyene gitmeyi, dost ve akrabayı ziyaret etmeyi ilke edinen bir kişi akrabalarını ziyaret etmeli veya bulunduğu mekanda; evinde, iş yerinde onları ağırlamalı, gönüllerini hoş tutmalı, dualarını almalı, ikramda kusur etmemeli, onlara güzel bir üslupla muamele de bulunmalıdır. Bu hasletlere sahip olan bir Ahî yakınlarını kollayıp gözetmekle Allah’ın rızasını kazanmış, kendisiyle yakınlık kurduğu kimseler arasında dostluk ve muhabbet bağlarının artmasını sağlamış olur.

- *Kötü söz ve hakaretlerden kaçınmak*

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا

“Allah, zulme uğrayanın dile getirmesi dışında, çirkin sözün açıklanmasını sevmez. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Nisa 4/148)

لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِطَعَّانٍ، وَ لَعَّانٍ، وَ فَاجِسٍ، وَ بَذِيءٍ

“Mümin; insanları kötüleyen, lanetleyen, kötü söz ve çirkin davranış sergileyen kimse değildir.” (Tirmizi, Birr 48).

Bir kimse hakkında başkalarına kötü, o kişinin aleyhinde incitici söz söylemek kaide olarak caiz değildir. Ayet haksızlığa uğrayanları istisna etmektedir. Zira haksızlığa uğrayanın kendisine yapılan kötülüğü ilgililere duyurması bir zorunluluktur. Burada sadece uğranılan kötülüğün açıklanmasına izin verilmiş, bunun ötesinde küfür, gıybet, iftira derecelerine varan aleyhte konuşmaya izin verilmemiştir (Karaman vd., 2007: II/170).

İnsanlar arasında kardeşlik, sevgi ve huzurun tesis edilmesi, kin, nefret ve düşmanlığın önüne geçilmesi, kötü söz ve çirkin davranışlardan uzak durarak mümkündür. Peygamberimiz Mü'min kişinin sıfatını tanımlarken kötü söz ve hakaretin ona yakışan bir özellik olmadığını ifade etmektedir. Özellikle çarşıda, pazarda ve trafik esnasında istemli ya da istemsiz olarak kötü söz ve hakaret içeren cümleler bireyler tarafından telaffuz edilmektedir. Bunun neticesinde kavga, dövüş gibi insanlara yakışmayan nahoş durumların gözlemlendiği söylenebilir.

Fertlerin ihtiyaçlarını giderme düşüncesiyle yoğunlukla uğradıkları mekânların başında çarşı ve pazarların yer alması, buralarda düzen ve istikrarın sağlanmasında Ahî birliklerinin önemini gündeme getirmektedir. Bu ilkeyi benimsemiş bir Ahînin çarşıda ve pazarda meydana gelebilecek bir durumda asayışı sağlayacağı, kötü söz ve davranışlardan uzak durarak insanlara örnek teşkil edeceği düşünülür. Aslında bireylerin bu şekilde hareket etmesi insanlar arasında birlik ve beraberlik ruhunun canlı olmasına, sevgi ve saygının artmasına vesile olacaktır.

- *Maiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek*

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” (Nisa, 4/36)

كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالْأَمِيرُ رَاعٍ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتِهِ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَىٰ بَيْتِ
رَوْجِهَا وَوَلَدِهِ، فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“Hepiniz çobansınız. Hepiniz raiyetinden (güttüğünden) sorumlusunuz. Âmir (memurlarının) çobanıdır. Erkek ailesinin çobanıdır. Kadın da kocasının evinin ve çocuğunun çobanıdır. *Netice itibariyle hepiniz çobansınız ve hepiniz idare ettiklerinizden sorumlusunuz.*” (Buhârî, Cum`a 11)

Sorumluluk; yüklendiği işten ötürü gerektiğinde hesaba çekilme durumu, mesuliyet (Doğan, 1996: 995) gibi anlamlara gelmektedir. İnsanlar toplumda işgal ettikleri yerlere, makam ve mevkilerine göre sorumluluk taşırlar. Bununla birlikte müminler her nevi gücün Allah’tan olduğunu asla unutmuyarak maddi ve manevi güç sermayesini insanları ezmek, sömürmek için değil, Allah’a kulluk yolunda, iyilik ve hizmet için kullanmalıdır (Karaman vd., 2012: II/67). Ayet ve hadislerde de bu durum açıkça ifade edilmiştir. Devlet adamı bir yöneticidir ve halkından sorumludur. Erkek ailesinin yöneticisidir ve onlardan (haklarını yerine getirmekten, gözetip kollamaktan) sorumludur. Kadın, kocasının evinin koruyucusudur ve bundan sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının koruyucusudur ve bundan sorumludur (Çağrı, 1997: III/225). Denilebilir ki toplumsal hayatın şekillenmesinde, akıllı ve irade sahibi olan her varlığın üstlenmesi gereken bir takım sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar kişinin kendisine, ailesine, çevresine ve mesleki yaşamında sorumlu olduğu kişilere karşı yerine getirmesi gereken yükümlülüklerdir. Örneğin herhangi bir iş yerinde iş sahibinin işçisine, işçinin de iş sahibine karşı yerine getirme hususunda sorumlulukları vardır. Bunun bilincinde olan bireyler çalışmalarını düzgün bir şekilde yerine getirerek kaliteli hizmet vermenin

mutluluğunu yaşarlar. Bu duruma bağlı olarak düzenli ve bilinçli çalışan kimseler ekonomik ve toplumsal refahın yükseltilmesinde önemli rol oynar.

- *İkramda ve iyilikte bulununca başa kalkmamak*

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذَى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kalmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab’leri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Bakara, 2/262)

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ حَبًّا وَلَا بِخَيْلٍ وَلَا مَنًّا

“Bozguncu, cimri ve yaptığı iyiliği başa kakan kimse cennete giremez.” (Tirmizi, *Birr* 41)

Sözlükte minnet “birine iyilik etmek, ihsan ve ikramda bulunmak” anlamındaki menn mastarından isim olup biri Allah’a, diğeri insana nispet edilmek üzere iki bağlamda kullanılmaktadır. Men ve minnet Allah’a izafe edildiğinde O’nun bütün varlıklara olan lütuf ve keremini, in’am ve ihsanını; insana nispet edildiğinde ise başkasına yaptığı iyiliği başa kakması, karşılık bekleme gibi olumsuz tutumları ifade eder (Çağrı, 2005: XXX/115). Kur’an ve sünnette İyiliği başa kakmak kesin bir dille reddedilmiş ve hoş olmayan bir davranış olarak değerlendirilmiştir. Yapılan iyiliği başa kakmak iyilik yapılan kişinin gururunun incinmesine ve rahatsız olmasına neden olacaktır. Bu nedenle Allah’ın rızası gözetilmeden yapılan iyilik boşa gidecek, sevap ve mükâfattan mahrum olunacaktır. Bunun için iyilik yapan birey iyiliği unutmamalı, insanların sevgisini ve güvenini kazanabilmelidir. Eğer yapılan iyilik başa kalkılırsa toplumsal ayrılığın, kin ve nefretin insanlar arasında tohumu atılmaya başlanmış olur.

- *Küçüklere karşı sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak*

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَوْ
وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.” (İsra, 17/23)

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوَقِّرْ كَبِيرَنَا

“Küçüklere merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen, bizden değildir.” (Tirmizi, *Birr* 15)

Merhamet sözlükte başkalarının durumu karşısında duyulan şefkat hissi, acıma anlamlarını ifade ederken saygı ise büyük, değerli ve önemli kişilere karşı hissedilen sevgi ve bağlılık karışımı duygu, hürmet (Doğan, 1996: 759-960) anlamlarına gelmektedir. Merhamet, sevgi ve saygı bireyler arasında bağlılığı artıran bir değer olarak kabul edilir. İslami anlayışa ve bazı ahlâk düşünürlerine göre saygı kavramı özü itibarıyla bir aşkınlık ve kutsallık fikriyle bağlantılıdır; yani temelde ancak aşkın ve

kutsal olana saygı duyulur; insanlara ve kurumlara duyulan saygı da aşkın ve kutsal olanın bu saygıyı emretmiş olmasının bir sonucudur (Çağ Ansiklopedisi, 1997: IV/72). İnsanda var olan sevgi ise maddi olanı sevmekle başlar, manevi olanı sevmekle kemale ulaşır; kendini ve kendine ait olanı sevmekle başlar, kendisinin dışındakileri, tabiattaki güzellikleri ve nihayet bütün eşyayı ve ondaki manevi güzelliklerin yaratıcısı olan Allah'ı sevmekle kemale ulaşır (Çağ Ansiklopedisi, 1997: IV/110). Saygı kavramının temelini aşkın bir varlık oluştururken sevgi kavramının temelini ise insan şekillendirmektedir. Sevgi ve saygının tezahürü farklı kaynaklar olsa da netice olarak iki kavramın bulunduğu nokta insanlar arasında sevgi ve saygının olması gerektiğini vurgulayan aşkın bir varlıktır. Bu nedenle insana duyulan muhabbet ve saygı Allah'a duyulan saygı ve sevginin ifadesidir. Küçüklerin büyüklere saygı duyduğu, büyüklerin de küçüklere sevgi gösterdiği bir cemiyette bireyler arasında muhabbet ve birliktelik artar. Merhamet ve saygının bireyler arasında ilke olarak benimsetilmeye çalışıldığı Ahilik teşkilatında bu iki değer sayesinde küçükler büyükleri sayar, bir mesele olduğu zaman büyüklere danışılır, büyükler de engin tecrübeleriyle küçükleri aydınlatır, böylece huzurun hakim olduğu bir ortamda meselelere çözüm önerisi getirilir.

- *Fakirlerle dostluktan, oturup kalkmaktan şeref duymak ve Zenginlere, zenginliği sebebiyle itibardan kaçınmak*

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ (٥٢)
وَكَذَلِكَ فَتَنًا بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَنَ بَيْنَنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ (٥٣)

“Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun. Böylece insanların bazısını bazısı ile denedik ki, “Allah, aramızdan şu adamları mı iman nimetine lâyük gördü?” desinler. Allah, şükreden kullarını daha iyi bilen değil mi?” (En’am 6/52-53)

ابغوني في الصُّعْفَاءِ ، فَإِنَّمَا تُنصِرُونَ ، وَتُرْزَقُونَ بِضَعْفَائِكُمْ

“Fakirleri kollayıp gözetiniz. Aranızdaki zayıflar sâyesinde Allah’tan yardım görüp rızıklandığınızdan şüpheniz olmasın.” (Ebû Dâvûd, Cihâd 70)

Fakir geçimini sağlayamayan veya çok güç sağlayabilen kimse, muhtaç, düşkün, yoksul anlamında kullanılırken zengin ise çok parası veya malı olan, varlıklı kimse (Doğan, 1996: 364-1163) anlamına gelmektedir. Ammar b. Yasir ve Bilal-i Habeşi gibi fakir Müslümanların vahyin nazil olduğu ilk günlerden itibaren Peygamberimizin yanında olmaları müşriklerin hoşuna gitmemiş fakir Müslümanların Peygamberimizin yanından uzaklaştırmaları durumunda ziyarete gelebileceklerini beyan etmeleri üzerine bu ayetin indiği ifade edilir (Karaman, 2007: II/409). İslam insana hilkatte kardeş dinde yoldaş olarak bakar. Dolayısıyla insanların kendi aralarındaki insafa ve vicdana sığmayan sınıflandırmalarla eşref-i mahluk olan bir varlığı değerlendirmeleri yaratılış amacına da uygun değildir.

Fakirlik ve zenginlik içinde bulunduğumuz yaşamın bilinen bir gerçeği olup, dünya ve ahiret hayatının şekillenmesinde imtihan vesilesidir. Aslında “gerçek zenginlik mal çokluğu değil gönül tokluğudur.” (Buhari, Rikak 15) Bu nedenle zengin kişi rabbine şükrederek O’nun rızası doğrultusunda malını dağıtmalı, fakir ise fakirliği sebebiyle isyan etmeyip haline şükretmelidir. Toplumda kutuplaşmalara sebebiyet

verebilecek bu durum dinin emrettiği şekilde insan olma bakımından herkesi eşit göreyerek giderilebilir.

- *Örf, Adet ve Törelere Uymak*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَعَلَهُ عَدَابٌ أَلِيمٌ

“Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir. Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra tecavüzde bulunana elem dolu bir azap vardır.” (Bakara, 2/178)

مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِنْ أَعْرَابِهِمْ شَيْءٌ وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ عَلَيْهِ مِنْ أَعْرَابِهِمْ شَيْءٌ

“Kim İslam’da güzel bir işe öncülük eder ve sonra bununla amel edilirse kendisinden sonra o işi yapanlar gibi sevap alır. Üstelik onların sevaplarından da bir şey eksilmez. Kim de İslam’da kötü bir davranışa ön ayak olur ve kendisinden sonra bununla amel edilirse, kendisinden sonra onu yapanlar gibi günah alır. Onların günahlarından da bir şey eksilmez.” (Müslim, İlim 15)

Örf ve adet sözlükte kanun olmadığı halde, halk tarafından alışkanlık olarak uyulan, bulunan yere ve hallerin icabına göre teşekkül eden, akla aykırı olmayan dince kötü karşılanmayan davranış, töre, adet (Doğan, 1996: 878) gibi anlamlara gelmektedir. Toplumların ayakta kalması ve varlığını devam ettirebilmesi milli değerlere, ahlâkî esaslara, kültür birliğine, gelenek ve göreneklere sahip olmak ve bu değerleri korumakla mümkündür. Bu hususta Kur’an ve Sünnet’te de örf ve adeti dikkate almak gerektiği delillerle dile getirilmektedir. Her toplumun olduğu gibi milletimizin de geçmişten gelen köklü bir örf ve adeti vardır. Bu örf ve adetler toplumu oluşturan bireylerin birbirleriyle düzen ve huzur içerisinde varlıklarını devam ettirmelerine yardımcı olur.

- *İkiyüzlü ve iyicilerden uzak durmak*

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّمَا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُونَ

“İman edenlerle karşılaştıkları zaman, ‘İnandık’ derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, ‘şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz’ derler.” (Bakara, 2/14)

خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَفَهُوا وَتَجَدُّونَ خِيَارَ النَّاسِ فِي هَذَا الشَّانِ أَشَدَّهُمْ لَهُ كَرَاهِيَّةٌ وَتَجَدُّونَ شَرَّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهِينِ الَّذِي يَأْتِي هَوْلًا بِوَجْهِهِ وَهَوْلًا بِوَجْهِهِ

“Siz insanları madenler (gibi cins cins) bulursunuz. Onların Câhiliye döneminde hayırlı ve değerli olanları, şayet dini hükümleri iyice hazmederlerse İslâmiyet devrinde de hayırlıdır. Siz yine en hayırlı kişileri, yöneticilik işinden hiç hoşlanmayanlar olarak bulursunuz. Siz, en kötü kişileri de ikiyüzlüler olarak bulursunuz ki onlar, birilerine bir yüzle diğerlerine bir başka yüzle gider gelirler.” (Buhârî, Menâkıb 1; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 199)

Riya (İkiyüzlülük) “Allah’tan başkasının hoşnutluğunu kazanma düşüncesiyle amelde ihlası terketme”; “Allah’a itaat eder görünerek kulların takdirini kazanmayı isteme”; “ibadeti Allah’tan başkası için yapma, ibadetleri kullanarak dünyevi çıkar peşinde olma; Allah’ın emrini yerine getirmek maksadıyla değil insanlara gösteriş olsun diye iyilik yapma”; “insanların görmesi ve takdir etmesi için ibadeti açıktan yapma” vb. şekillerde tanımlanmıştır (Çağrı, 2008: XXXV/137). İslam ikiyüzlülüğün her çeşidini yasaklamıştır. Çünkü ikiyüzlü insanın en büyük sermayesi yalandır. Bu tür kişi her ortamda rahatça yalan söyler ve bulunduğu ortama hemen ayak uydurabilir. İkiyüzlü insan herkesi memnun edecek şekilde konuşur, bu yüzden de konuştukları arasında çoğu zaman çelişkiler bulunur. İkiyüzlü kimseler insanlar arasına fitne ve fesat sokmaktan hoşlanırlar (Toksarı, 1997: II/374). Bu tür yanlış davranışları benimseyen kişilerin toplumu ifsada uğratacaklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle kişi riyadan uzak durarak bulunacağı bütün eylemlerde Allah’ın rızasını gözetmeli ve samimi bir şekilde hareket etmelidir. Riyakâr insanlar, menfaatleri söz konusu olduğu zaman ve insanların beğenisini kazanmak için söz ve davranışlarında tutarsız davranırlar. Böyle bir özelliğe sahip olan bireyler hem Allah katında hem de toplum nazarında hoş karşılanmazlar. Çünkü ikiyüzlü davranmış olup insanların güven duygularını zedelerler. Kişinin ikiyüzlü olması, kendisine özgü inanç, yaşantı, değer ve kültürünü kaybetmesi ve bocalama içerisine girmesi söz konusudur. Bunun neticesinde toplum nazarında güvenilmeyen bir kişilik haline gelir ne gerçek bir kul, ne gerçek bir insan, ne de başarılı bir esnaf olur.

- *Hizmette ayırım yapmamak*

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.” (Hucurat 49/13)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَلَا إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ أَلَا لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَىٰ أَعْجَمِيٍّ وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَىٰ عَرَبِيٍّ وَلَا لِأَحْمَرَ عَلَىٰ أَسْوَدَ وَلَا أَسْوَدَ عَلَىٰ أَحْمَرَ إِلَّا بِالتَّقْوَىٰ

“Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki Rabbiniz birdir, atanız da birdir. Arap’ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap’a; beyazın siyaha, siyahın beyaza takva dışında bir üstünlüğü yoktur...” (İbn Hanbel, V 411)

Ayrıcalık sözlükte başkalarından ayrı veya üstün tutulma durumu, imtiyaz (Türkçe Sözlük, 2005: 162) anlamına gelmektedir. Fertler, gruplar, kavimler, ümmetler, milletler siyasî, kültürel, biyolojik, coğrafi ve kültürel farklarla ayrılır; bu farklara bağlı olarak farklı kimlik sahibi olur, bu kimlikle tanınır ve tanışır. Ayrıca her biri kendi farkını, özelliğini bir gurur, değer ve övünç vesilesi yapar. Farklı yaratılmak “kimlik edinme tanınma ve tanışmayı sağlıyor bu da farklı sosyal gruplara mensup olmanın üstünlük vesilesi olarak kullanılmasının önüne geçiyor (Karaman vd., 2007: V/97). Buradan insana ait şeref ve değer yaratılırken kendisine verilen değil çabasıyla elde ettiklerinin olduğu söylenebilir.

Hizmette ayırım yapmamak ilkesi herhangi kurum ve kuruluşlarda görev yapan birisinin dil, din, ırk ve düşünce yapısı nedeniyle bireyler arasında ayırım yapmadan

hizmet vermesi anlamında da kullanılabilir. İslam ahlâk düşünürlerine göre evrenin her alanında bir nizam vardır; yaratılışı gereği medeni ve sosyal bir varlık olan insanın da, hemcinsleri ile ilişkilerinde bu nizamın korunması gerekir. Toplum yapısının oluşması ve sağlıklı bir biçimde işlemesi, bütün ilişkilerin kanun ve adalet ilkelerine uygun yürütülmesine bağlıdır (Çağrı, 1997: I/41). Bu nedenle topluma hizmet eden bir kurumun üyeleri hiçbir şekilde ayırım yapmaksızın memnuniyet esaslı hizmet etmelidir. Eğer bu durum gözetilmezse sosyal adaletsizlik, toplumsal kırgınlık ve kaosların meydana geleceği aşikârdır.

3.2.2. Allah- İnsan Arası İlişkiler Açısından İlkeler

- *Yaratandan dolayı yaratıkları hoş görmek*

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

“*Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir.*” (Araf, 7/199)

اسْمَعُ يُسْمَعُ لَكَ

“*Hoşgörülü ol ki hoş görülesin.*” (Ahmet bin Hanbel, Müsned I)

Hoşgörü her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha ve tolerans (Türkçe Sözlük, 2005: 901) anlamına gelmektedir. Bütün İlahî dinler kolaylık, iyiliği emretme ve cahillere aldırılmamak gibi ahlâk kurallarına yer verir. Kolaylık “bir şeyin en yenisi, en saf olanı, fazlası kolaylıkla verilebilen bağışlanabilen gibi anlamlara gelen ‘af’ kelimesi ahlâk terimi olarak kötülük ve haksızlık eden suç ve günah işleyen birini bağışlamak, cezalandırmaktan vazgeçmek” demektir (Karaman vd., 2007: II/649). Aslında affetmek karşıdaki insanın üzerinden suçun ona yüklediği ağırlığı kaldırmak olarak düşünüldüğünde muhatabın yükünü hafifletmek şeklinde değerlendirilebilir. İyilik kavramı olarak “yapılması gerekli olan, yapılması yapılmamasından daha iyi olan her türlü iş” olarak tanımlanmaktadır. İyilik kötülüğe göre yapılması zor gibi görünse de sonuç itibarıyla insana verdiği mutluluk onun bireysel ve sosyal ilişkilerini kolaylaştırır.

Her bireyin fikirleri, yaşam tarzı, hayata bakışı farklılık gösterir. Farklı düşünceye ve yaşam tarzına sahip bireyleri bir arada tutan değerlerden birisinin de hoşgörü olduğunu söylemek mümkündür. İnsanın sosyal bir varlık olması toplumla içli dışlı bir yapıya sahip olduğu anlamına gelebilir. Toplumsal ilişkiler de ortaya çıkan bazı problemlerin fertlerin benimsemiş olduğu hoşgörü anlayışıyla çözülmüş olduğu zaman zaman görülebilir. Çarşı, Pazar ve diğer esnaf kuruluşlarının düzen ve işleyişinden sorumlu olan Ahilik kurumu, esnaflar arasında çıkabilecek olası durumlarda hoşgörü anlayışıyla sorunlara çözüm yolu bulmaya çalışmışlardır. Hoşgörünün hakim olduğu bir toplumda saldırganlığın, kişilerin katlanamayacağı bir atmosferin ve bireyler arasında huzursuzlukların görülmeyeceğini söylemek mümkündür.

- Her zaman her yerde yalnız Allah'a güvenmek

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

“Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman(bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler.” (Enfal, 8/2)

لَوْ أَنكُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَىٰ اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقْنَاكُمْ كَمَا تَرْزُقُ الطَّيْرُ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا

“Eğer siz gereği gibi Allah'a tevekkül etmiş olsaydınız, tıpkı sabahleyin kursakları boş olarak çıkıp (akşam) doymuş bir şekilde dönen kuşların rızıklandırıldığı gibi sizleri de rızıklandırılırdınız.” (Tirmizi, Zühd 33; İbn Mace, Zühd 14).

Tevekkül sözlükte her şeyi Allah'a bırakma, Allah'tan bekleme, kadere boyun eğme anlamında kullanılmaktadır (Türkçe Sözlük, 2005: 1970). Tevekkül, uyuşukluk ve hareketsizliğin bir mazereti değil, bütün güçlüklerine rağmen işlerimizi başarmamıza yardım edeceğine inandığımız Allah'a olan samimi güven ve bunun verdiği tükenmez ümidin iman halini alışıdır (Kılavuz ve Çağrı, 1997: IV/356). Bu nedenle Allah'ın varlığına ve birliğine inanan bir kimse, yaptığı veya yapacağı işlerde elinden geleni yaptıktan sonra sonucu Allah'a bırakır ve neticeye razı olur. Böyle bir davranış Müslüman olmanın gereklerinden birisidir. Alın terine ve çalışma azmine sahip olan kişi miskinliği bir kenara bırakarak çalışma hususunda elinden geleni yapar, etrafındaki bireyleri de çalışmaya teşvik eder ve bulunduğu toplumun ekonomik kalkınmasına önem verir. Bütün bunları yaptıktan sonra emeğinin karşılığını sabır ve kararlılıkla verilmesini bekler. Böyle bir ortamda teslimiyetin vermiş olduğu gönül rahatlığı ve huzur olur, kin, nefret ve kıskançlık gibi kötü hasletlere yer verilmez.

- Hakki korumak, hakka riayetle haksızlığı önlemek

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَّوْا أَوْ تُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa, Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırmanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır” (Nisa, 4/135)

مَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهَا

- “Kim kardeşine haksızlık etmişse, onunla helalleşsin...” (Buhari, Rikak 48)

Haksızlık ya da haksız fiil başkasının malına ya da şahsına zarar veren davranış (Bardakoğlu, 1997: II/144) olarak tanımlanmakta ve zihinlerde olumsuz bir anlam çağrıştırmaktadır. Başkalarına ait değerleri gasp ederek, zorbalıkla el koymak ahlâkî tutum ve davranışlara aykırı hareket etmektir. Bu nedenle şahısların, birbirlerinin hak ve hürriyetlerine saygı göstermesi ve ihlale yeltenmemesi toplum için arzulanan bir durum olmakla birlikte, hak sahiplerinin haklarının çiğnenmemesi ve borçluların borçlarını ifa etmesi gibi hususlar hukuki hayatta her an söz konusu olabilmektedir. Böyle

durumlarda hakkını elde edemeyen, ya da hakkı kullanılırken başkalarının itiraz ve müdahalesiyle karşılaşan kişinin bu hakkı korunmalıdır (Hacak, 1997: II/142). Kişinin hakkının yenmesi dinin emir ve yasaklarında da hoş karşılanmamaktadır. Bu nedenle Müslüman kendi hakkını koruyan ve başkalarının haklarını da gözeten kimsedir. Kişi hakka riayeti ve haksızlığı önlemeyi kendisine ilke edinmelidir. Her şeyi bir düzen ve kararlılık içerisinde yürütmeye çalışan Ahilik kurumunda bu ilkeyle başkasının malının sömürülmesine izin verilmeyerek huzur ve dengenin korunmasına gayret edilmiştir.

- *Yapılan iyilik ve hayırda hakkın hoşnutluğundan başka bir şey gözetmemek*

إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى

“(Yaptığı iyiliği) ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için yapar.” (Leyl, 92/20)

قَالَ اللهُ تَعَالَى: وَجَبْتُ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، وَالْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ، وَالْمُنْتَزَّاعِينَ فِيَّ، وَالْمُتَبَادِلِينَ فِيَّ

“Allah şöyle buyuruyor: “Şu kimseleri sevmek bana vacip oldu. (Şu kimseleri mutlaka severim): *Benim rızam için birbirlerini sevenler... Benim rızam için bir araya gelenler... Benim rızam için birbirlerini ziyaret edenler... Benim rızam için birbirlerine ikramda bulunanlar...*” (Muvatta, Şiir 16).

Allah rızası sözlükte hiçbir karşılık beklememek (Doğan, 1996: 43) anlamında kullanılmaktadır. Kişinin dünya hayatındaki temel amacı Allah rızası olmalıdır. Allah'ın rızası gözetilerek yapılan işlerde menfaat söz konusu olmamalı ve kişi nefsinin istek ve arzularına dur diyebilmelidir. Herhangi bir menfaat beklemeden insanlar arası ilişkilerini düzenleyen kişi her şeye Allah'ın razı olacağı pencereden bakmaya çalışır. Sonucunda bireylerin davranışlarının tutarlı, ikiyüzlülükten uzak, nerede nasıl hareket etmesi gerektiğini bilen, yaptığı işi başa kaktmayan, sağlam karakterli ve güvenilir oldukları gözlemlenir.

- *Hak için Hakkı söylemekten korkmamak*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın ha sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Maide, 5/ 8)

بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ وَالْمُنْشَطِ وَالْمَكْرَهِ ، وَعَلَى أَنْتَرَةِ عَلَيْنَا ، وَعَلَى أَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى فِيهِ بُرْهَانٌ ، وَعَلَى أَنْ نَقُولَ بِالْحَقِّ أَيْنَمَا كُنَّا لَا نَخَافُ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَانِم

“Biz Rasulullah (sav)’e güçlük ve kolaylık anlarında, sevinilecek ve sevinilmeyecek durumlarda söylenilenlere kulak vermek, itaat etmek, bize karşı yapılan tercihler üzerine ses çıkarmamak, icraatında Reis-i devlete karşı gelmemek, *nerede olursak olalım Allah yolunda kınayanın kınamasından çekinmeden hakkı söyleyeceğimize dair biatta bulunduk.*” (Nevevi, Riyazu’s Salihin 177)

Hakkaniyet hakka uygunluk, doğruluk ve adalet, insafli hareket etmek (Doğan, 1996: 451) anlamında kullanılmaktadır. Her bireyin sahip olduğu bir takım hak ve hürriyetlerin varlığından söz edilebilir. Bu haklar kişiye ait olup devredilemez niteliktedir ancak bu durum bize sorumluluklarımızı yerine getirirken başkasının hakkını gasp etmeyi, insafsızca davranmayı gerektirmemelidir. Hakka ve hukuka riayet eden bir kişi işine sadık, dostlarına karşı samimi, hakkı ifade etmede kınayanların kınamasından çekinmeden hakkı söyleyen, sözünde dürüst olan bir özelliğe sahip olmalıdır. Nefsine ağır gelse bile birine haksızlık yapıldığı takdirde hakkı ve hukuku gözetmeli ne olursa olsun doğruyu söylemekten ve yapmaktan geri durmamalıdır. Yaşanmış olan bir takım haksızlıklara göz yummak, güçlünün zayıfı ezmesine izin vermek, haklının hakkının yenilmesine sükût etmek, zalimin karşısında mazlumun ağlayışına şahit olmak, bu yaşananlara topluma her yönüyle rehberlik eden bir teşkilatın mensuplarının sessiz kalması sosyal barış ve adaletin sağlanmasına, birlik ve beraberliğin tesis edilmesine engel olacağını söylemek mümkündür.

3.2.3. İşinin Ehli Olmakla İlgili İlkeler

- *Ahiler birkaç iş veya sanatla değil, yeteneklerine uygun olan tek bir iş veya sanatla uğraşmalı*

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا

“Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” (Nisa, 4/58)

إِذَا ضُبِّعَتِ اٰمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ قِيلَ: وَكَيْفَ اِصْنَاعُهَا؟ قَالَ: اِذَا وُسِّدَ اٰمْرٌ اِلَىٰ غَيْرِ اٰهْلِهِ

“Emanet kaybedilince kıyameti bekleyin.” “Emanet nasıl kaybolur?” diye sordular “İşler ehil olmayanlara teslim edilince” diye cevapladı. “ (Buhârî, İlim 2)

Ehliyet bir işte, bir konuda ehil olma; yeterli bilgi ve ustalığa sahip olma, iktidar, liyakat (Doğan,1996: 326) gibi anlamlara gelmektedir. Ayet ve hadislerde işi ehline vermenin, liyakat sahibi ve emanetin hakkını verebilecek kimselere yönelik olması gerektiği ifade edilmektedir. Emanetin ehline verilmesi ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesi yönündeki emirlerin muhatapları genellikle bütün insanlar, özel olarak mü'minler ve daha özel olarak da yöneticiler gibi kamu adına sorumlu olan şahıslar ve kurumlardır (Karaman vd., 2007: II/82). Kişinin verilen görevle mükellef olması ehliyettir. Buna göre insanın bir iş ile mükellef sayılması için o işe ehil olması gerekir. Mükellef tutulduğu işe ehil olması ise kendisine yöneltilen hitabı anlayacak ve bu hitabın gereğini yerine getirebilecek güçte bulunması ile mümkündür (Atar, 1997: III/377). Bu nedenle kişinin görevinde başarılı olması ehliyet sahibi olmasıyla ilgilidir. İş ehil olmayanlara verildiği takdirde neticenin kıyamete benzer bir durum olacağı söylenmektedir. Bu ilke sayesinde görev başına liyakat sahibi kimseler getirilerek toplumsal çöküntünün, baştan savma ve önemsiz yapılan işlerin önüne geçilmiş olacağı söylenebilir.

- *Ahi bilgi sahibi olmalı, bilginleri sevmeli, onlara karşı küçük düşmemeli, aldığı bilgileri yerinde ve zamanında kullanmalı*

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

“...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar. (Zümer, 39/9)

لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسَلَّطَهُ عَلَىٰ هَلَكَاتِهِ فِي الْحَقِّ ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِهَا ، وَيُعَلِّمُهَا

“Yalnız şu iki kişiye gıpta edilir: Biri Allah’ın kendisine verdiği malı, hak yolunda harcamaya düşkün olan kimse; diğeri ise *Allah’ın kendisine bahsettiği hikmetle davranan ve onu başkalarına öğreten kimsedir.*” (Buhari, İlim 15; Zekat 5; Ahkâm 3; İ’tisâm 13; Tevhid 45).

Bilgi öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, vukuf (Türkçe Sözlük, 2005: 267) anlamlarına gelmektedir. Kur’an ve hadislerde teşvik edilen ilim öğrenme ve bilgi sayesinde kişi okuyup araştırdıkça cehaletinin farkına varır ve bu sayede ilim öğrenmenin, bilgi sahibi olmanın ehemmiyetini idrak eder. Bilgi sahibi, araştıran, soruşturan, inceleyen birey, hayata ve olaylara tek pencereden bakmayacak, olayları neden ve sonuçlarıyla değerlendirecektir. İslam ahlâkçıları, her müslümanın kendi iş alanıyla ilgili bilgilerini, ayrıca haramdan korunmak ve helal kazanç sağlamak için gerekli dini ve ahlâkî bilgileri öğrenmesini uygun görmüşlerdir. Bu her iki bilgiye sahip olmayan insan ya kötü ve kalitesiz mal üretmek veya gayri meşru iş yapmak yoluyla müslümanlara zarar verir. (Çağrı, 1997: II/474). Bu nedenle kişinin görevi hakkında bilgi sahibi olması onun yanlışa düşmesine engel olur ve görevinde başarılı olmasını sağlar.

- *Alimlerle dost olup dostlara danışmak*

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَتَسَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

“Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah’tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kerede karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever. (Al-i İmran, 3/159)

مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَبْتَغِي فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَإِنَّ الْعَالَمَ لَيَسْتَعْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ حَتَّىٰ الْجِبَّتَانِ فِي الْمَاءِ وَفَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَ بِهِ فَقَدْ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ

"Kim ilim için yola çıkarsa Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Melekler hoşnutluklarından dolayı ilim talebesine kanatlarını serer. Sudaki balıklara varıncaya kadar yer ve gök ehli alim kişinin bağışlanması için Allah’a yakarır. *Alimin, abide (ibadet edene) üstünlüğü, (parlaklık, görünürlük, güzellik bakımından) ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir.* Kuşkusuz alimler Peygamberlerin varisleridir.

Peygamberler miras olarak ne altın ne de gümüş bırakmışlardır; onların bıraktıkları yegane miras ilimdir. Dolayısıyla kim onu alırsa büyük bir pay almış olur.”(Tirmizi, İlim 19)

İstişare birinin veya bir heyetin fikrine müracaat etme; fikrini, görüşünü alma; danışma (Doğan, 1996: 560) anlamında kullanılmaktadır. Ayette “iş hakkında onlara danış” şeklindeki hitap Peygamberin şahsında bütün insanlara ve özellikle yöneticilere danışarak iş yapmaları emredilmiştir. Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin yaşamları süresince istişare ile hareket etmiş, toplum ve devlet yönetimiyle ilgili meselelerde şuraya önem vermiş, müslümanların görüşlerini alarak hareket etmişlerdir (Karaman vd., 2007: I/701). Birey günlük hayatında bir takım sorunlarla karşılaşabilir. Karşılaşılan problemlerin çözümünde danışmaya önem verilmesi alınan kararların doğru ve isabetli olmasına, insanlar arasında birbirlerine karşı muhabbet ve saygının doğmasına vesile olacaktır.

- *Bir sanat ve meslek sahibi olmak*

“Allah’u teâlâ sanat sahibi mümini sever.” (Taberani)

Her iş ve meslek sahibi hem kazancıyla hem de ürettiği mal ve hizmetle toplumun gelişme ve refahına katkıda bulunur. Bu nedenle kişiler dinlerini, ülkelerini ve her türlü öz değerlerini korumak, yaşatmak için de çalışmak zorundadır (Çağrı, 1997: II/473). Kişinin bir sanat veya meslek sahibi olması, kendi ayakları üzerinde durmasına ve kimseye muhtaç olmadan varlığını devam ettirmesine vesile olacaktır. Sabit bir mesleği olan birey, işsizliğe bağlı olarak meydana gelebilecek aile içi ve toplumsal çatışmaların meydana gelmesine engel olur. Bulduğu meslek dalında uzmanlaşarak kendisine olan güvenin artmasını, mutlu ve başarılı olmasını sağlar. Bu durum birey ve toplum birlikteliğini gerçekleştirecektir.

3.2.4. Güzel Ahlâkla İlgili İlkeler

- *İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak*

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.” (Bakara, 2/129)

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا: أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا

“Mü’minler’in iman yönünden en kâmil olanı, ahlâkı en güzel olanıdır” (Tirmizi, Radâ’ 10; İbn Mace, Nikâh 4)

Ahlâk sözlükte “seciye, tabiat, huy” gibi manalara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur. Başta hadisler olmak üzere İslâmî kaynaklarda hulk ve ahlâk terimleri genellikle iyi ve kötü huyları, fazilet ve reziletleri ifade etmek üzere kullanılmış; özellikle iyi huylar ve faziletli davranışlar hüsnü’l huluk (güzel ahlak) (Çağrı, 1989: II/1) olarak ifade edilmiştir. Ahlâk, insanla ilgili bir disiplindir. Bu yüzden Kur’an ahlâkında insanın değeri ve ahlâkî mahiyetine özel önem verilmiştir. Allah insan nefesine fücûrunu da takvâsını da ilham etmiş, (Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma

yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırarak kurtuluşa ermiştir.) (Şems, 92/7-8-9), yani iyilik ve kötülüğün kaynakları olan yetenekleri birlikte vermiştir. İnsanın kötü eğilimlerini bastırması ve iyiliğe yatkın olan yeteneklerini kullanarak kemale ermesi için Allah insanlara “müjdeleyici ve uyarıcı” (beşir ve rahmet) olarak kitaplar göndermiştir. Hz. Peygamber de kendisinin “ahlâk güzelliklerini tamamlamak için” (Muvatta, Hüsnü’l Hulk, 1) gönderildiğini ifade etmiş ve bu suretle İslâm’ın en yüksek hedefinin ahlâk olduğunu açıklamıştır (Çağrı, 1997: I/68-69). Bu duruma bağlı olarak fertlerin dini ve sosyal hayatlarında güzel ahlâk önemli bir değerdir. Dini kaynaklarda kişinin güzel ahlâk sahibi olması vurgulanmaktadır. Güzel ahlâk sahibi olmanın ehemmiyeti toplum içerisinde yapılan hal, hareket ve davranışlarla ortaya çıkar. İslâm’da ahlâk kavramı, düşüncenin ötesinde daha çok sahada görülebilen bir uygulama alanıdır. İfade ettiği anlamların soyut olması münasebetiyle anlaşılması örnekleri arttırmak yoluyla sağlanabilir. Bu sebeple ahlâk kavramı ilkesel ahlâk, kural olarak ahlâk, ahlâkî niyet, ahlâkî eylem veya ahlâkî eylemlerin sonuçları bağlamında anlaşılabilir, bu tanımlamalar da uygulamada görülebilecektir (Çoban, 2014: 33).

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Müslüman güzel ahlâk sahibi olmalı ve çevresine örnek olmalıdır. Güzel ahlâka sahip bir kişi güler yüzü, merhameti ve davranışlarıyla toplum tarafından sevilir ve sayılır. Güzel ahlâkı benimsemiş bir toplumda yardımlaşma, dayanışma, huzur ve güven ortamının teşekkül edeceğini söylemek mümkündür.

- *Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak*

الَّذِينَ يَتَّقُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

“Onlar, Allah’a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah’ın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşerî ve ahlâkî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.” (Bakara, 2/27)

لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَارِضْهُ وَلَا تَعِدْهُ مَوْعِدَةً فَتُخْلَفْهُ

“(Mümin) kardeşinle münakaşa etme, onun hoşuna gitmeyecek şakalar yapma ve ona yerine getirmeyeceğin bir söz verme.” (Tirmizî, Birr 58).

Vefa sözlükte sözünü yerine getirme, sözünde durma, borcunu ödeme (Doğan, 1996: 1114) anlamında kullanılmaktadır. Kur’an ve Sünnette Allah verilen sözün önemli olduğunu, sözünü yerine getirmeyenleri fasık olarak nitelendirdiğini ifade etmekte ve onun yerine getirilmesini istemektedir. Ahdi terk etmek insanlar arasında var olan güven duygusuna zarar vermek ve hakları zayi etmektir. Kim verdiği sözde durmaz, ahidini yerine getirmeyen, akdinin gereklerini yürürlüğe koymazsa günaha düşer, iman ve dinin gereğini yerine getirmemiş olur. Ahit insan ile Allah ve kişi ile insanlar arasındaki her türlü ilişkiyi kapsayan genel bir emirdir (Zuhayli, 2005: I/64). Bu nedenle kişinin ahdine vefalı olması ve onu yerine getirmesi gerekir.

Toplumun sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesinde önemli yeri olan Ahilik teşkilatında ahde vefa ilkesine yer verilmesi söz vermenin ve sözünde vefalı olmanın önemine dikkat çekmek için olabilir. Kişinin sözüne vefalı ve işine sadık olması,

insanlar arasında güvenilir olarak tanınmasına vesile olacaktır. Vefalı olan birey ailesine, meslektaşına ve çevresine karşı sorumluluk bilinciyle hareket eder ve sevdiklerini ziyaret eder. Vefanın olduğu bir toplumda insanların birbirlerine olan itimatları artar, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma sağlanır.

- *Güler yüzlü ve tatlı dilli olmak*

لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تُلْفَىٰ أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ

“Kardeşini güler yüzle karşılamak bile olsa, hiçbir iyiliği küçümseme.” (Müslim, *Birr* 144)

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفُورَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا أَدَىٰ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ

“Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, her bakımdan sınırsız zengindir, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).” (Bakara, 2/263)

Mimikler bulunduğu ortamın vermiş olduğu ruh haline bağlı olarak bireylerde farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Kişinin bulunduğu ortam nasıl olursa olsun sert bir bakış ve kırıcı bir üsluptan uzak durulmalıdır. Sert ve kırıcı üslubun bulunmadığı bir ortamda güler yüz ve tatlı dilin vermiş olduğu mutluluk ve sükûnet yer alır. Güler yüz ve tatlı dilin hâkim olduğu bir ortam, bireyin ruhsal yapısını ve motivasyonunu olumlu yönde etkileyecektir.

Bireylerin çalışma hayatlarını sürdürdükleri veya işlerini takip ettiği ortamlarda böyle bir ilkeye yer verilmesi bireyler arasında sevgi ve muhabbetin artmasına vesile olacaktır.

- *Sabır ehli olmak*

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

“Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir).” (Asr, 103/3)

الْمُؤْمِنُ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ وَيَصْبِرُ عَلَىٰ أَذَاهُمْ أَكْبَرُ مِنَ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يُخَالِطُ النَّاسَ وَلَا يَصْبِرُ عَلَىٰ أَذَاهُمْ الَّذِي يَنْفَقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“İnsanlarla bir arada yaşayan ve onların eziyetlerine sabreden mümin, insanlarla bir arada yaşamayan ve onların eziyetlerine sabretmeyen müminden daha büyük ecre nail olur.” (İbn Mâce, *Fiten* 23; İbn Hanbel, II 44)

Sabır sözlükte “engellemek, hapsedmek; güçlü ve dirençli olmak” anlamlarının yanında ahlâk terimi olarak “üzüntü başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet”(Çağrı, 2008: XXXV/337) anlamında kullanılmaktadır. Sabır karşılaşılan zorluk ve sıkıntılara Allah’tan yardım isteyerek dayanabilmektir. Dinin bireylerden taşınmasını istediği ahlâkî değerlerden birisi de sabırdır. Kişi sabırlı olduğunda hastalık, kaza ve bela karşısında üzüntülü veya kederli olmaz. Bu da elbette geçecek diyerek, hastalıkların ve sıkıntıların artmasına izin vermekten ziyade sağlık ve saadete erişilebileceğini düşünerek her zaman mutlu olmaya çalışır (Fortna, 2013: 303).

Kişilerin gün içerisinde veya meslek hayatlarında karşılaşmış oldukları zorluk ve güçlüklerin üstesinden gelmelerinde sabırlı olmanın önemli bir yeri vardır. Sabrı ilke edinmek ve onu insanlara tavsiye etmek cemiyet içerisinde var olan birlik ve beraberliğin korunmasına ve meydana gelebilecek sorunların giderilmesine vesile olacaktır. İnsan sabrı sayesinde zorluklar karşısında hemen pes etmez, gücü nispetince üstesinden gelmeye çalışır. Bu nedenle kişinin zorluklara karşı gösterdiği sabır olgunluğa erişmesini sağlayacaktır.

- *Öfkesine hakim olmak*

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları sever." (Al-i İmran 3/134)

أَيُّسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ

"Güçlü kimse, insanları güreşte yenen değil, bilakis öfke anında kendisine hâkim olandır." (Müslim, Birr 107)

Öfke sözlükte şiddetli kızgınlık hissi, hiddet ve gazap (Doğan, 1996: 873) anlamında kullanılmaktadır. İslâm dininde ideal ahlâk tiplerinden birisi de öfkeyi yenmek sayılmaktadır. Bu hususta ise fertlerde var olan takva duygusu insanların olaylar karşısında öfkeyi yenmelerini ve insanları bağışlamalarını sağlamaktadır. Bununla birlikte bireysel meselelerde öfkeyi yenmek Allah tarafından emredilen ve övülen bir davranış olmakla beraber kamuyu ilgilendiren, toplumsal düzenin bozulmasına ve kötülüklerin yayılmasına yol açabilecek meseleler karşısında gevşeklik göstermemek gerekir (Karaman vd., 2007: I/673). Kamuya yönelik meselelerde dinin kesin bir tavırla gevşeklik gösterilmemesini istemesi toplumsal birlik ve düzene verilen önemin göstergesidir.

Öfke sinir anında kişinin farkında olmadan yaptığı tavır ve davranışları içeren netice olarak ise derin pişmanlıkların yaşandığı bir durumdur. Allah Kur'an da öfkelerini yenebilenlerin takva sahipleri olduğunu tanımlarken sünnette ise güreşte yenen güçlü kimse ile öfkesine hâkim olan kişi teşbih edilerek öfkeyi yenmenin zorluğu ifade edilmiştir.

Toplumsal ihtiyaçların, alış-veriş gibi meselelerin yürütüldüğü toplu ortamlardan biri olan çarşı ve pazarda her gün farklı insanlarla karşılaşılması ve değişik sebeplerle ilişkide bulunma zorunluluğu insanın öfke duygusuna hakim olmasını gerektirmektedir.

- *İçi, dışı, özü, sözü bir olmak*

وَلْيَعْلَمِ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكَفْرِ يَوْمًا أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ

"Onlara(münafıklara), "Gelin, Allah yolunda savaşın veya savunmaya geçin" denildi de onlar, 'Eğer savaşmayı bilseydik, arkanızdan gelirdik' dediler. Onlar o gün, imandan çok küfre yakın idiler. Ağzlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Oysa Allah, içlerinde gizledikleri şeyi çok iyi bilmektedir." (Al-i İmran, 3/167)

“Rasulullah, Allah’tan kendisine doğru bir kalp ve doğru söyleyen bir dil nasip etmesini ister, namazlarından sonra şöyle dua ederdi: "Allah’ım! Her türlü hayırlı işlerimde senden kararlılık ve dayanma gücü vermeni istiyorum. Ve senden verdiğin nimetlerine şükretme ve sana güzel ibadet etme gücü vermeni isterim. Ve senden *dürüst bir kalp ve doğruları söyleyen bir dil isterim*. Senden hayır bildiğin şeyleri isterim, bildiğin şerlerden sana sığınırım, bildiğin hatalarımdan dolayı senden af dilerim.” (Buhari, Edebü’l-Müfred 140; İbn Mace, Dua 5)

İçi, dışı, özü, sözü bir olmak kişilerin söz ve davranışlarının tutarlı olmasıyla ilgilidir. Kalbin başka düşünmesi dilin farklı söylemesi kişinin samimiyetsizliğinin ifadesidir. Bu tür bireyler insanlar arasındaki güven duygularının zarar görmesine neden olur. Bu nedenle kişinin özü ve sözünün tutarlı olması kendisine göstermiş olduğu saygının ifadesi olup bireyin mutlu ve huzurlu olmasını sağlar. Toplum nazarında sevilen ve güvenilen bireyler içi, dışı, özü sözü tutarlı olanlardır. Bu bireyler yalana ve ikiyüzlülüğe müsaade etmezler, işlerine hile karıştırmaz ve dürüstlüğe önem verirler.

- *Elini, kapısını, sofrasını açık tutmak*

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

“Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın.” (İsra, 17/29)

الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَىٰ

- *Veren el, alan elden daha hayırlıdır.* (Buharî, Zekât 18; Müslim, Zekât 94)

Cömert elinde olanı harcayan, eli açık, sahavetli, başkalarına yardımdan kaçınmayan (Doğan, 1996: 197) anlamında kullanılmaktadır. Cömertlik her müslümanın taşıması gereken bir değerdir. Kur’an ve sünnette bahsedilen cömertlik orta yollu olarak yerine getirilmesi gerekir. Bu nedenle cimrilik de savurganlık da aşırılık ve haramdır. İkisinin ortası ise cömertliktir (Karaman vd., 2007: III/479). Ne bireyin kendisini mağdur edecek şekilde saçıp savurarak harcama yapması ne de kişinin başkasını mağdur edecek şekilde sakınması dini inanç açısından hoş görülmemiştir. Bu nedenle cömertlik cimrilikle israf arasındaki ince çizgide görülebilir.

Fütüvvet anlayışının etkisiyle ortaya çıkan, Anadolu topraklarında cömertlik ismiyle tanınan Ahilik kurumu mensupları arasında cömertliğin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Çünkü muhtaç halde olanları dini değerlerde de belirtildiği şekilde kollayıp gözetmişler, sıkıntılarını giderip yardımcı olmaya çalışmışlardır. Bu anlayış zor zamanlarında insanları birbirine bağlayarak dayanışmayı sağlayan önemli hususlardan birisi olmuştur.

- *Makam ve mevki sahibi iken mütevazı olmak*

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

“Rahmân’ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, ‘selâm’ der (geçer)ler.” (Furkan, 25/63)

وَإِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلَا يَتَّبِعَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ

"Allah bana, mütevazı olup birbirinize karşı övünmemenizi ve birbirinize karşı haddi aşan davranışlarda bulunmamanızı vahyetti." (Müslim, Cennet 64)

Mütevazı; tevazu sahibi, alçak gönüllü, kibirsiz, gösterişsiz ve nazik (Doğan, 1996: 823) kimse anlamında kullanılmaktadır. Toplumsal bir varlık olan insanın cemiyet içerisinde ilişkilerini sürdürmesi ve varlığını devam ettirmesinde mütevazı olmak önemlidir. Kur'an ve Sünnette Allah insanlardan tevazu sahibi olmalarını, kimsenin kimseyi hor görüp dışlamamasını ve kibirlenmemesini istemektedir. Hz. Peygamber, kendisi alçak gönüllü olduğu gibi, bütün Müslümanların da mütevazı olmalarını istemiş, mütevazı olmayı insanlar arasında haksızlıklar yapılmasını, insanların birbirlerine karşı ululuk taslamalarını önleyen ahlâkî bir tedbir olarak değerlendirmiştir (Toksarı, 1997: IV/350). Tevazu sahibi birey mesleğinde bulunduğu yeri bilir, kibirden uzak bir şekilde mesleğinin hakkını vermeye çalışır; bütün insanları eşit olarak görür ve bu bilinçle hareket ederek herkesi hoş görür, insanlara mütevazı bir şekilde muamalede bulunur. Konu Ahîlik ekseninde ele alındığı zaman çırak, kalfa ve usta ekseninden oluşan bir kurum da kibir söz konusu olursa birbirlerine olan saygı yerini kin ve nefrete bırakır. Makamların gelip geçici olduğu düşünüldüğünde tevazu sahibi insan bulunduğu makama alçak gönüllülüğü ve etrafındakilere gösterdiği güzel davranışlar sayesinde güç katar. Bu nedenle denilebilir ki tevazu insanı yükseltir, asla alçaltmaz.

- *Feragat ve fedakarlığı daima kendi nefsinde yapmak*

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْنًا نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (Haşr, 59/9)

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي مَجْهُودٌ، فَأَرْسَلْتُ إِلَى بَعْضِ نِسَائِهِ، فَقَالَتْ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا عِنْدِي إِلَّا مَاءٌ، ثُمَّ أَرْسَلْتُ إِلَى أُخْرَى. فَقَالَتْ مِثْلَ ذَلِكَ، حَتَّى قُلْنَ كُلُّهُنَّ مِثْلَ ذَلِكَ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا عِنْدِي إِلَّا مَاءٌ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ يُضَيِّفُ هَذَا اللَّيْلَةَ؟ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَنْطَلَقَ بِهِ إِلَى رَحْلِهِ، فَقَالَ لَامْرَأَتِهِ: أَكْرَمِي: ضَيِّفِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ لَامْرَأَتِهِ: هَلْ عِنْدَكَ شَيْءٌ؟ فَقَالَتْ: لَا، إِلَّا قُوتٌ صَبِيانِي قَالَ: عَلَّيْهِمْ بِشَيْءٍ وَإِذَا أَرَادُوا الْعِشَاءَ، فَتَوَمَّيْهِمْ، وَإِذَا دَخَلَ صَبِيانِي، فَأَطْفِئِي السَّرَاجَ، وَأَرِيهِ أَنَا نَأْكُلُ، فَفَعَدُوا وَأَكَلُ الصَّبِيانِ وَبَاتَا طَوْبَيْنِ، فَلَمَّا أَصْبَحَ، غَدَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: لَقَدْ عَجِبَ اللَّهُ مِنْ صَنِيعِكُمَا بِضَيِّفِكُمَا اللَّيْلَةَ

"Bir adam Peygamber (sav.)'e gelerek: Ben açım, dedi. Allah'ın Rasûlü hanımlarından birine haber salarak yiyecek bir şey göndermesini istedi. O da: Seni peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, evde sudan başka bir şey yok, dedi. Hz. Peygamber bir başka hanımından yiyecek bir şeyler istedi. O da aynı cevabı verdi. Daha sonra Resûl-i Ekrem'in öteki hanımları da: Seni peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, evde sudan başka bir şey yok, diye haber gönderince, Resûl-i Ekrem (sav.) dönerek: "Bu gece bu şahsı kim misafir etmek ister?" diye sordu.

Ensardan biri: Ben misafir ederim, yâ Resûlallah, diyerek o yoksulu alıp evine götürdü. Eve varınca karısına: Resûlullah (sav)'in misafirini ağırla dedi.

Bir başka rivayete göre karısına: Evde yiyecek bir şey var mı? diye sordu. *Hanımı: Hayır, sadece çocuklarımdan yiyeceği kadar bir şey var, dedi. Sahâbî: Öyleyse çocukları oyala. Sofraya gelmek isterlerse onları uyut. Misafirimize içeri girince de lambayı söndür. Sofrada biz de yiyormuş gibi yapalım, dedi. Sofraya oturdular. Misafir karnını doyurdu; onlar da aç yattılar.* Sabahleyin o sahâbî Peygamber (sav)'in yanına gitti. Onu gören Resûl-i Ekrem (sav.) şöyle buyurdu: “Bu gece misafirinize yaptıklarınızdan Allah Teâlâ memnun oldu.” (*Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 10, Tefsîru sûre (59), 6; Müslim, Eşribe 172*)

Diğergam sözlükte başkalarını düşünen (Doğan, 1996:278) anlamında kullanılmaktadır. İdeal mü'min tipi ve karakterlerinden birisi de darda olan mü'min kardeşine kucak açmak; imkanlarını onunla paylaşırken ve onun için özveride bulunurken bunun sevgi temelinde dayalı olmasına özen göstermek, içindeki şeytani dürtülere karşı mücadele vererek davranışlarının içtenliğini korumak, yapmacılıktan ve gösteriştan uzak durmaya çalışmaktır (Karaman vd., 2007: V/293-293). Bu nedenle müslüman hayatı egoist yaşayan bir kişiliğe sahip olmamalı, hayata yön veren, insanları maddi ve manevi her yönüyle kuşatan, kendi ihtiyaçlarından önce başkalarının ihtiyaç ve isteklerini gözetebilen biri olmalıdır. Allah'ın ve Peygamberimizin, Kur'an ve Sünnet aracılığıyla bireylerden başkalarını kendi yerlerine tercih edebilmelerini, fedakâr ve diğergamlık gibi değerlere sahip olmalarını istediğini görebiliriz. Bu duruma yukarıda geçen ayette ifade edilen Mekkelilerin tüm mal varlıklarını Mekke'de bırakarak Medine'ye hicret etmek zorunda kalan muhacirleri karşılayan Medineli ensarın durumu örnek verilebilir. Günümüzde cemiyeti binanın tuğlaları gibi bir bütün olarak görme anlayışı bireyselleşmiş, sosyal hayatla birlikte dini hayat bile bireyselleşerek kendi ayakları üzerinde duramayanlar çoğu zaman yalnız bırakılmıştır.

Diğergamlığın insanlar arasında benimsenmesi sevgi, muhabbet ve birlikteliğin artmasına ve yanlış düşüncelerden uzak bir beraberliğin gerçekleşmesine vesile olacaktır.

- Gözü, gönlü, kalbi tok olmak ve aza kanaat edip çoğa şükretmek

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

“Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin.” (*Bakara, 2/172*)

فَدَأْفَلَحَ مَنْ أَسْلَمَ ، وَرَزَقَ كَفَافًا ، وَقَنَّعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ

“Müslüman olup yetecek kadar malı da olan ve verilene kanaat etmesini bilen kurtulmuştur.” (*Müslim, Zekat 125*)

لَيْسَ الْغِنَىٰ عَنِ كَثْرَةِ الْعَرَضِ ، وَلَكِنَّ الْغِنَىٰ غِنَىٰ النَّفْسِ

“Gerçek zenginlik malın fazla olması değil, kalb zenginliği gönül tokluğudur.” (*Buhari, Rikak 15; Müslim, Zekat 130*)

Kanaat sözlükte elinde bulunanla yetinip fazlasını arzu etmeme, kısmetine razı olma, tamahkâr olmama hali, göz tokluğu; israftan kaçınma (Doğan, 1996: 594) gibi

anlamlarda kullanılmaktadır. Dinin öğretileri insanların kanaatkâr olmasını ve nimete şükretmesini emreder. Buna bağlı olarak inanan her Müslüman elinden gelen çalışma ve gayreti göstererek Allah'ın kendisine verdiği nimete şükretmeyi bilir, kimsese muhtaç olmadan elindekilerle yetinir ve isteyeceğini sadece Allah'tan arzu eder. Böyle bir değeri benimseyen kişi görevinde hırsa kapılmadan ve meşru olmayan yollara sapmadan kazancını sağlamaya çalışacaktır. Kanaatın benimsendiği toplumda israfın olmadığı, herkesin birbirinin hakkını gözetdiği ve hiç kimsenin başkasının kazancına göz dikmediği bir ortamın var olacağını tahayyül etmek mümkündür.

- *Bela ve musibetlere sabır ve tahammüllü olmak*

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.” (Bakara, 2/155)

عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءٌ شَرَّاءٌ شَكَرَ، فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءٌ صَبَرَ، فَكَانَ خَيْرًا لَهُ

“Mü'minin başka hiç kimsede bulunmayan ilginç bir hâli vardır; onun her işi hayırdır. Eğer bir genişliğe (nimete) kavuşursa, şükreder ve bu onun için bir hayır olur. Eğer bir darlığa (musibete) uğrarsa, sabreder ve bu da onun için bir hayır olur.”(Müslim, Zühd 64).

Bela sözlükte içinden çıkılması, savuşturulması zor hâl, felaket anlamında kullanılırken musibet ise felâket (Doğan, 1996: 127-795) anlamını ifade etmektedir. Ayette Hz. Peygamberle ona inanan ilk Müslümanların sahip oldukları kesin imanla yüksek ahlâkı ve üstün moral gücünü yansıtmakta; bir taraftan da örnek müslümanın karakteristik yapısını tanımlamaktadır. Bu yapının temel taşı Allah'a sarsılmaz iman ve en sonunda O'na döneceğimizin bilinci içinde, başarı ve kurtuluşu sadece Allah'tan beklemek, Allah karşısında her zaman ümitli ve iyimser olmaktır (Karaman vd., II/2012: 241). İnsan Allah tarafından dünya hayatında bir takım sıkıntı ve felaketlerle imtihana tabi tutulmaktadır. Bu imtihanlar aracılığıyla Allah, kulunun sabrını ve tahammül gücünü ölçmekte neticeye göre ödüllendirmekte ya da cezalandırmaktadır. Kur'an ve Sünnette de bu durum açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bela ve musibetlere karşı tahammüllü olan kişi olaylar karşısında soğukkanlı ve sabırlı olur, zarara uğrayan birileri varsa onları teselli ederek yardımcı olmaya çalışır. İşine dürüst ve hâkim olan bir Ahi insanlardan gelebilecek olan eziyetlere tahammül eder, onlara düşmanlık ve kin gütmmez. Ahinin bu şekilde davranarak toplumsal ayrılıkların doğmasına engel olacağı ve bireyler arasında birlik ve beraberliğin gerçekleşmesine yardımcı olacağı söylenebilir.

- *Sözünü bilmek ve sözünde vefalı olmak*

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

“Rüştüne erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.” (İsra, 17/34)

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ

“Münâfiğin alâmeti üçtür: Konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, kendisine bir şey emanet edilince hıyanet eder.” (Buhârî, İmân 24)

Bireyler arasında bir takım sebeplere bağlı olarak söz verme veya antlaşma yapma gibi durumlar söz konusudur. Sözünde durmak son zamanlarda önemsenmemesi sebebiyle geri plana atılan erdemlerden birisidir. Buna bağlı olarak insanların çoğu söz verirken muhatabının sözünde durmayacağı zehabıyla peşinen sözünde durmamak gibi bir tavır takınabilmektedir. Aslında bütün mevki sahipleri işe başlarken yaptıkları sözleşmeyle işlerine zamanında geleceklerini, çalışmalarını gereken süreyi iş başında geçireceklerini kabul ederler. Mesainin başından üç beş dakika sonundan üç beş dakika almak hem sözünde durmamanın hem de mutaffifin suresindeki “taff” yani bir şeyin sağından solundan tırtıklamak nitelendirilmesinin açık işaretidir. Kişinin imanının güzelliği sözünün eri olmasıyla ilgilidir. İnsanların sevgisini kazanma yollarından birisi de söz verildiği takdirde sözüne riayet etmekle mümkündür. Sözünde duran ve sözünün eri olan bireyler toplum nazarında sevilir ve insanların güvenlerini kazanır.

- Utanma duygusuna sahip olmak

اِثْلُ مَا أُوجِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah’ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.” (Ankebut, 29/45)

إِذَا لَمْ تَسْتَحْ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبُوَّةِ

“İnsanların peygamberlerden öğrene geldikleri sözlerden biri de; “Utanmadıktan sonra dilediğini yap!” sözüdür. “ (Buhârî, Enbiyâ 54; Ebu Dâvûd, Edeb 6)

Utanmak sözlükte başkalarının yanında küçük düşmek veya gülünç olmak hissine kapılmak, mahcup olmak, çekingen veya sıkılgan davranmak (Doğan, 1996: 1098) anlamında kullanılmaktadır. Utanma duygusu İslâm ahlâkının özünü oluşturan esaslardan birisidir. İslâmî ölçüye göre haya müminin yalnız insanlardan değil, aynı zamanda Allah’ tan utanmasını sağlayan, dolayısıyla hem açıktan hem de gizli olarak günah işlemesini önleyen bir erdemdir (Çağrı, 1997: II/204). Hayasızlık zina olmak üzere iffet, haya gibi erdemlerle çelişen söz ve davranışları ifade eder. Bu duruma bağlı olarak ayette yer verilen namaz, İslâm’ın ve sağ duyu sahibi toplumların edepsizlik, hayasızlık ve kötülük sayıp reddettiği tutum ve davranışlarla uyumsuz, adeta bir nasihatçi, bir uyarıcı gibi namaz kılan kişiyi bu davranışlardan men eder (Bayraklı, 2013: XIV/274- 275). Aynı zamanda utanma duygusunun diğer bazı duyguların ortaya çıkmasına vesile olduğu söylenebilir. Örneğin utanan insan çoğu zaman sözüne ve fiiline dikkat ettiği için naziktir. Utanma duygusuna sahip olmayan birey her türlü kötülüğü işlemekten sakınmaz. Bu nedenle toplum nazarındaki saygınlığını yitirir.

- *Fani dünyaya ait şeylerle övünmemek, böbürlenmemek*

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْعُرُورِ

“Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir. (Nihayet hepsi yok olur gider). Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise dünyadaki amele göre ya çetin bir azap veya Allah’ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldanış metainden başka bir şey değildir.” (Hadid,57/20)

عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ فَقَالَ رَجُلٌ : إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ تُؤْبَهُ حَسَنًا ، وَنَعْلَهُ حَسَنًا قَالَ : إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبَرُ بَطْرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ

“Rasulullah (sav) "Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.” buyurdu. Bunu duyan bir adam, “Ama insan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasından hoşlanır! deyince, Allah Rasulü “Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise hakikati inkar etmek ve insanları küçük görmektir.” buyurdu. (Müslim, İman 147)

Kibir sözlükte büyüklük, ululuk, azamet, kendini beğenme, büyüklük satma (Doğan, 1996: 656) anlamında kullanılmaktadır. Kur’ an- ı Kerim’de “kibir” kelimesi ve türevleri, bir kimsenin ululuk taslaması, kendisini başkalarından büyük görmesi ve daha özel olarak müminleri küçümseyerek onların inandıklarına inanmaması, gittikleri yoldan gitmemesi gibi anlamlarda kullanılmıştır (Çağrı, 1997: III/53). Dini inanç ve kaidelere göre bütün insanlar eşit kabul edilir. Kendisini insanlardan soyutlayan ve onlardan üstün gören bir kişi Allah katında hoş karşılanmadığı gibi toplum tarafından da sevilmez. Bu nedenle topluma örnek olma açısından bireyler kibirden uzak mütevazı bir yaşamı tercih etmelidir. Kişinin kibirli olması kimsenin hayat anlayışına saygı duymaması ve sadece kendi değer yargılarının doğru olduğunu kabul etmesi demektir. Bu nedenle bireyin toplum nazarındaki konumunun zarar görmemesi ve dışlanmaması için tevazu sahibi olması gerekir. Tevazu sahibi insanlar hem Allah hem de insanlar tarafından sevilir.

3.2.5. İbadet ve İhlasla İlgili İlkeler

- *Namazı bırakmamak*

اِثْلُ مَا أُوجِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülüğten alıkor. Allah’ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.” (Ankebut, 29/45)

اتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ، وَصَلُّوا خَمْسَكُمْ، وَصُومُوا شَهْرَكُمْ، وَأَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ، وَأَطِيعُوا دَا أَمْرَكُمْ، تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ

“Rabbimize karşı gelmekten sakının, *beş vakit namazınızı kılın*, Ramazan orucunuzu tutun, mallarınızın zekâtınızı verin, yöneticilerinize itaat edin. (Böylelikle) Rabbinizin cennetine girersiniz.” (Tirmizi, Cum’a 82)

Namaz kılmak dinin emrettiği ve yerine getirilmesini kesin olarak istediği amellerdendir. Kur’an ve Sünnette namazdan bahsedilirken namazın hem maddi hem de manevi olarak insan ruhunu arındırdığı ifade edilmektedir. Buradan hareketle namaz bütün güzelliklerin anahtarıdır demek mümkündür. Namaz kılan birey insanlara karşı merhametli, haram ve helale karşı titiz davranır, dinin emir ve yasaklarına uygun davranış sergiler. Namazı devamlı kılan kişi insanlar için örnek davranışlar sergiler, bu vesileyle toplumda insanı rahatsız edecek maddi ve manevi kötülüklerin önlenmesine ve toplumsal huzurun tesis edilmesine yardımcı olur.

- *İnsanların işlerini içten, gönülden yapmak ve inanç ve ibadetlerinde samimi olmak*

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Erkek veya kadın, kim mü’min olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz.” (Nahl, 16/97)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتِغَىٰ بِهِ وَجْهَهُ

“ Allah, ancak *samimiyetle sadece kendisi için ve rızası gözetilerek* yapılan ameli kabul eder.” (Nesai, Cihad 24)

Samimiyet sözlükte içten, açık yüreklilikle davranma (Türkçe Sözlük, 2005: 1694) anlamında kullanılmaktadır. İhlas ise ibadet ve işlerde gösterişe yer vermeme, ibadet ve itaatte riyadan uzaklaşma hali ve kalbin safasına keder veren şeyden, kalbi uzak tutmak. Sırf Allah’ın rızasını düşünmek ona göre hareket etmek ve sadece Allah için ibadet etmek anlamındadır. İhlasta hakkın rızası talep edilir, yapılan işlerde, riya, menfaat ve şöhret gayesi güdülmez (Şamil İslam Ansiklopedisi, 2000: IV/46-47).

Müslüman bir ferдин inanç ve ibadetlerinde samimi olması ve sorumluluk bilinciyle hareket ederek insanların işlerini içtenlikle yerine getirmesi gerekir. İhlas ve samimiyet ibadetin ve işlerin neticesinin Allah’a yönelik olmasını ifade eder. Samimiyet ve ihlastan mahrum olan bireyin durumu münafık kimsenin özelliği gibi değerlendirilir. Bu nedenle Allah Kur’an ve Sünnette yapılan ibadetlerin ve işlerin ihlaslı olmasına ve samimi bir niyetle gerçekleştirilmesine işaret etmektedir. Şayet ihlas ve samimiyet olmazsa yapılan ibadet kuru kuruya sadece yapmış olmak için yapılmış olur.

Kişinin sosyal hayatında samimi olması, mesleki ve toplumsal ilişkilerde de onu başarıya götüreceğ önemli etkenlerdendir. Kişinin vazifesine gönülden bağlı ve samimi olması, birilerinin yap demesine ihtiyaç duymaksızın vazifesini yerine getirmesidir. Bu duruma bağlı olarak akli ve gönlüyle çalışan kişi sorumluluklarının bilincinde olur. Müşterisine güler yüzle muamelede bulunur ve insanlara en güzel şekilde hizmet vermeye çalışır. Böyle bir hizmet karşısında müşteri memnuniyeti sağlanmış olur ve Allah samimiyetle yapılan her işin neticesini bereketlendirir ve faydalı kılar. Samimi davranışın toplumsal ilişkilerin başarıyla yürütülmesine ve cemiyet içerisinde huzurun gerçekleştirilmesine vesile olacağını söylemek mümkündür.

- *İyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak*

وَأَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.” (Al-i İmran, 3/104)

إِنَّكُمْ مَنصُورُونَ وَمَصِيْبُونَ وَمَقْتُوْحٌ لَكُمْ: فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فليَتَّقِ اللَّهَ تَعَالَى وَلِيَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَلِيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَمَنْ كَذَبَ عَلَىٰ مَتَعَمَدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

"Sizler yardım görecek, ganimetler elde edecek ve birçok memleketleri fethedeceksiniz. Sizden kim bu vakte ererse, Allah'tan çekinsin, ma'rufu emredip, münkerden de nehyetsin. Kim de bile bile bana yalan nisbet ederse, ateşteki yerini hazırlasın."(Tirmizi, Fiten,34/70 (IV, 524)

İyiliği emredip kötülüğü menetme dini ve ahlâkî bütün buyrukları kapsayan geniş kapsamlı bir deyimdir. Ma'ruf iyi, iyi olarak bilinen, örf haline gelmiş tutum; münker ise çirkin, kötü, aklın ve dinin kötü kabul ettiği davranış demektir (Karaman vd., 2012: II/646). İyiliği emir, kötülüğü de men edecek bir topluluk ve imamet teşkili Müslümanların imandan sonra dini ilk farızlarıdır. Bu nedenle Allah Müslümanların içinde onlara önderlik edecek, birlik ve beraberliklerini sağlayacak, iyiliği emredecek ve onları kötülükten sakındıracak, insanları İslâm'a çağıracak bir sosyal kontrol mekanizmasının bulunmasını istemektedir (Elmalılı, Ts: II/407; Karaman vd., 2012: II/645). Bu duruma bağlı olarak iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak Allah'a inanan her ferдин sorumluluğudur. Kur'an ve sünnette bu durum açıkça ifade edilmiştir. İslam ahlâkına göre toplu yaşamak zorunda olan insanlık, bu yaşayışın uyumlu olarak sürdürülebilmesi ve iyiliğin hakim kılınabilmesi için bir takım kurallara uymakla yükümlüdür. Bu nedenle oluşturulan başlıca toplumsal kurallar dini buyruk ve yasaklarla zaman ve mekana göre değişmezlik kazanmış, her birey iyiliğin yaygınlaşması ve kötülüğün önlenmesine kendi ölçüsünde katkıda bulunmakla yükümlü kılınmıştır (Karaman vd., 2012: II/647). Bu nedenle insanlarla sürekli içli dışlı olan bir teşkilatın üyeleriyle birlikte iyiliği emredip kötülükten sakındırma hususunda önemli adımlar attığını düşünmek mümkündür. Esnaf içerisinde kalitesiz mal üreten ya da satacağı mala hile karıştıran bir tüccara Ahîler bu ilke gereği müdahale etmişlerdir. Çünkü bir esnaf kuruluşu olan Ahîlikte ticarete doğruluk ve dürüstlük önemli bir ilkedir. Toplum meydana getiren bireyler arasında bu ilkeye önem verilmediği takdirde kötülüklerin insanlar arasında yayılarak iyiliklere galebe çalmasına sebep olur ve bununla beraber toplumun başına gelecek cezalardan biri de zulüm ve sapıklığın yaygınlaşması, fitnenin insanların birlik ve beraberliğine zarar vermesidir (Havva: Ts: 204).

- *İşinde ve hayatında doğru ve güvenilir olmak*

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ

“Onlar, emanetlerini ve verdikleri sözü gözeten kimselerdir. (Mearic, 70/32)

إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصِدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا وَإِنَّ
الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا

“Doğruluktan ayrılmayınız. Doğruluk sizi birre "iyiliğe", o da sizi cennete ulaştırır. Kişi doğru olur ve daima doğru iş yaparsa Allah katında sıddıklardan yazılır. Yalandan sakınınız. Yalan da insanı günaha, o da cehenneme götürür. Kişi durmadan yalan söyler ve yalan üzere iş yaparsa Allah katında yalancılardan yazılır.” buyurmuştur. (Buhârî, Edeb 69; Müslim, Birr 105; Ebu Davud, Edeb 80)

Doğruluk sözlükte hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadakat göstermek, hakikati ifade eden gerçeğe uygun olan söz, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik (Çağrı, 2009: IX/98) anlamında kullanılmaktadır. İşinde ve hayatında doğru ve güvenilir olmak bireylerin emaneti ve verdikleri sözü gözetmeleriyle ilgilidir. Güvenilen ve üzerinde anlaşılan şeye emanet ve ahd adı verilir. Bu durumda güvenilip verilen şey, emanetin bizzat kendisi olmuş olur. Ahd ise insanı Allah’a yaklaştıracak şeyler hususunda yapmayı taahhüd ettiği sözlerdir. İnsanın fiil ve söz olarak üstlendiği ve kişilerin birbirlerine verdikleri sözler de birer emanet sayılır. Emanete riayet etmek ve verilen sözün yerine getirilmesi bireyler arasında güven duygusunun gerçekleşmesine vesile olur. Allah, kurtuluşun bu tür şeylere riayet etmek ve hakları yerine getirmekle mümkün olduğunu ifade etmiştir (Razi, 2013: XXII/393-394). Bütün bunların neticesinde doğruluk ve güvenilirlik bireyin sözünde, davranışında ve yaşantısında yalandan uzak olması demektir. İnsanın doğru olması ve bu hususa önem vermesi gerektiği Kur’an ve sünnette açıkça ifade edilmiştir. Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kişi alışveriş sırasında veya işinin başındayken yaptığı çalışmalarda doğru ve dürüst davranmalıdır. Doğruluk ve güvenilirliği benimseyen birey vicdanen mutlu ve huzurlu olur. Sonucunda insanlar tarafından güvenilir kabul edilir ve sevilir. Bu ilkeyi benimseyen teşkilat üyeleri sayesinde toplumun düzenli, mutlu ve huzurlu olacağını söylemek mümkündür. Bunun tersi bir durum söz konusu olursa toplumu oluşturan bireyler arasında yalan söylemek, ikiyüzlü davranmak gibi ahlâkî olmayan davranışlar yayılabilecektir. Bu duruma bağlı olarak birbirlerine güven problemi yaşayan insanların varlığı ve toplumsal ilişkilerin zayıfladığı bir toplum yapısı meydana gelecektir.

3.2.6. Üretim Ve Ticaretle İlgili İlkeler

- *Hileli ve çürük mal satmamak*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ
اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.” (Nisa, 4/29)

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ، فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَتَأْتَتْ أَصَابِعُهُ بِلَبْلَاءٍ. فَقَالَ: مَا
هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ قَالَ: أَصَابْتُهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: “أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَمَا يَرَاهُ النَّاسُ، مَنْ غَشَّ
قَلْبَيْسَ مَنِي

“Hz. Peygamber bir gün pazar yerinden geçerken, elini bir zâhire yığınının içine sokmuş, altının ıslak olduğunu görünce satıcıya sebebini sormuştur. Satıcı yağın

yağmurun ıslattığını bildirince, Allah'ın Elçisi şöyle buyurmuştur: “Bu ıslaklığı herkesin görmesi için zâhirenin üzerine çıkarman gerekmez miydi? Bizi aldatan bizden değildir.” (Müslim, İman 164; Ebû Dâvud, Büyû’ 50)

Hile sözlükte aldatmak, kandırmak maksadıyla yapılan düzen, oyun veya bir şeye karıştırılan ve kalitesini düşüren şey (Doğan, 1996: 493) anlamında kullanılmaktadır. Ayette “başkalarının mallarını batıl yere yemeyiniz” yerine “mallarınızı” denmesiyle kastedilen şeyin “milli servet” olduğu ifade edilebilir. Bu ayette fertlerin kendilerine ait mallardan ziyade kamuya ait mallara işaret edildiği anlaşılmalıdır. Kamunun malını, milli serveti ve borçlu doğan yetimin hakkını yemenin ne kadar kötü olduğunu vurgulayan bu ayetler, insanlara kamu mallarının, milli servetin ve ekonomik hakların önemini öğretmekte kendi mallarından daha çok, onlara titizlikle davranılması gerektiğini hatırlatmaktadır (Bayraklı, 2013: V/110).

Toplumdaki ekonomik müesseseler insanın midesini andırır. Midenin rahatsız olması insan vücudunu nasıl olumsuz etkiler ve kıvrandırır, ekonomik ilişkilerdeki olumsuzluklarda toplumu sosyal açıdan kıvrandırır ve müesseseleri rahatsız eder (Bayraklı, 2013: V/110). Bu nedenle malına hile karıştıran bir esnaf hem Allah katında hem de insanlar nazarında hoş karşılanmaz. Hileli iş yapmak ne yapılan işi makbul kılar ne de bereketlendirir. Satılacak şey de bulunmayan vasıfları söylemek aldatma kapsamında olduğu gibi satılacak şeyin gizli ve açık ayıplarını gizlemek de aldatmaktır (Havva, ts: 17). Yukarıda yer alan hadiste buğdayın görünen kısmının kuru görünmeyen tarafının ise ıslak olması bu duruma örnek gösterilebilir. Bununla birlikte esnafın malın kusurunu gizlemek için insanların fark etmeyeceği bir şekilde kusuru gidermeye çalışması ve müşterisini aldatması haksız yollarla para kazanma yoluna gittiğinin bir ifadesidir. Bu durumu fark eden müşteri bir daha buradan alışveriş yapmak istemez. Çünkü bu müşterinin satıcıya olan güvenine zarar vermesine ve çarşı, pazar gibi yerlerin ürünlerinin kalitesiz olarak anılmasına neden olur.

- Sahte ve kalitesiz mal üretmemek

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا

“Gerçek şu ki, iman edip iyi işler yapanlara gelince, elbette biz iyi ve yararlı işleri en güzel bir şekilde yapanların ecrini zayi etmeyiz.” (Kehf, 18/30)

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا أَنْ يُثِقَنَهُ

“Allahu Teâlâ, bir iş yaptığınız zaman onu sağlam ve güzel yapmanızı sever.” (Beyhakî, Şüabü’l-İman, 4/334)

Amel-i Salih olarak nitelendirilen iyi davranış dürüst ve erdemli davranışı, faydalı iş üretmeyi ifade etmektedir. Bununla birlikte bilimsel açıdan insanlığa faydalı bir buluş yapmak, bir alet ya da ilaç icad etmek iyi amel kavramının kapsamına girmektedir (Bayraklı, 2013: XI/487). Üstlenilen vazifenin meslek etiğine uygun olarak yerine getirilmesi ve üretilen eşya da kalitenin esas alınması insanların memnuniyetini kazanmaya vesile olacaktır. Bu nedenle müşteriye verilen hizmette kalitenin esas alınması gerekir. Hizmette esas en iyisini, en mükemmelini üretmeye çalışmak ve gayret göstermektir. Buna bağlı olarak kalitesiz ve kusurlu olan bir eşya ne esnafa ne de müşteriye bir fayda sağlar. Eşyada kaliteye önem vermek satışı bereketlendirir ve toplumsal açıdan esnaflara olan güvenin sarsılmasını önler.

- *Müşteriden fazla para almamak*

الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَفْتَرِقَا، فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَّا بُرُوكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُجِّتِ الْبُرْكَهُ مِنْ بَيْعِهِمَا

“Satıcı ve alıcı (söz kesip) pazarlığı bitirdikten sonra birbirlerinden ayrılmadıkça alış-verişi bozup bozmamakta serbesttirler. *Eğer onların her biri karşılıklı olarak doğru söyler (mal ile paranın durumunu olduğu gibi) açıklar ise, alış-verişleri bereketli olur. Yok eğer gizler ve yalan beyânda bulunurlarsa, alış-verişlerinin bereketi kalmaz.*” (Ebu Davud, Büyü 51)

Alışveriş ve piyasa hakkında bilgisi olmayan bir kişiye eşyayı fiyatının üstünde bir bedelle satmak veya fazla para almak doğru bir davranış değildir. Dini kaidelerde de bu durum yasaklanmıştır. Böyle bir davranış müşterinin hakkına girmek ve helal kazanç elde etmemek olarak nitelendirilir. Bir şey satın alındığında onu piyasa fiyatından düşük göstermek ya da satılırken yalandan piyasa fiyatının daha yüksek olduğunu söylemek müşteriye aldatmak olur (Havva, Ts: 17). Kişi malının satılmasını istiyorsa piyasadaki değerine göre satmalı ve bu hususta müşterisini bilgilendirmelidir. Fahiş fiyatlarda eşya satmak (gabn-ı fahiş) dolandırıcılık ve müşteriye zarar vermektir. Bunun sonucunda müşterinin esnafa olan güveni sarsılır.

- *Noksan tartmamak ve bozuk terazi kullanmamak*

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ (۱) الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (۲) وَإِذَا كَالُواهُمْ أَوْ وَزَنُواهُمْ يُخْسِرُونَ (۳)

“Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar insanlardan (bir şey) ölçüp aldıkları zaman, tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp, yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar.” (Mutaffifin, 83/1-2-3)

إِذَا وَزَنْتُمْ فَارْجُوا

“Tarttığınızda fazlasıyla (tartarak) verin.” (İbn Mace, Ticaret 34)

Mutaffifin, ölçü ve tartıda başkasından bir şey alırken tam olarak ölçüp tartmamak, ama satarken ölçü ve tartıyı eksiltmek anlamında olsa da alışverişte her türlü hile kastedilmektedir. Müşteriye bir malı gösterip başkasını satmak, malın arızalarını göstermemek vs. gibi bütün hileler bunun kapsamına girer. Sanatkârın birine iş yaparken anlaştığı şekilde yapmayıp kullandığı malzemede kısıntıya gitmesi yahut söylediğinden daha ucuz malzeme kullanması gibi müşteriye aldatma şekillerinin tamamı bunun kapsamına girmektedir. (Şimşek, ts: 404). Bu ayette ölçü ve tartı örnek bir işlem olup daha genel olarak insanların kendi haklarını gözetirken titizlik gösterdiğini ancak başkalarının haklarını verme hususunda gereken hassasiyeti göstermediği ifade edilmektedir. Bu nedenle alışverişte dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de dürüstlüktür. Dürüstlük esnafın malını noksan tartmaması yani ölçüde ve tartıda hile yapmamasıdır. Kur’an ve Sünnette de tartı hususunda dürüst davranılması gerektiğine dikkat çekilmiş ve dürüst davranmayanların uğrayacakları hüsrandan bahsedilmiştir. Hangi ürün olursa olsun esnafın ölçüde ve tartıda dürüst davranması ve adaleti gözetmesi gerekir. Hem esnafın hem de müşterinin dürüst olması esnaf ve müşteri arasındaki ilişkilerin saygı, sevgi ve güven içerisinde gerçekleşmesine ve toplumsal huzurun sağlanmasına vesile olacaktır.

3.2.7. Helal ve Haramlarla İlgili İlkeler

- Açıkta ve gizlide Allah'ın emir ve yasaklarına uymak

رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ
وَالْأَبْصَارُ

“Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar, buralarda sabah akşam O'nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar.” (Nur, 24/37)

إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ، فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ
لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ

“Helâl bellidir; haram da bellidir. İkinin arasında ise birtakım şüpheli şeyler vardır ki insanların çoğu bunları bilmezler. Kim şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve ırzını (namus ve haysiyetini) korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse, harama düşmüş olur...” (Müslim, Müsâkât, 10)

İnsanların çoğu, geçici olan imtihan dünyasında ticarete, zanaata, zevk ve sefaya dalarak Allah'ı unuturlar, namazları vaktinde kılmazlar, mala düşkünlükleri sebebiyle zekatı ya hiç vermezler ya da eksik verirler. Bunlar imtihan için verilmiş, adeta imtihan sorusuna benzeyen dünya malına ve menfaatine aldanarak servet ve nimet imtihanını kaybeden gafillerdir. Allah'ın örnek gösterdiği, övdüğü, yaptıklarının karşılığını fazlasıyla vereceği, ayrıca karşılığı olmayan hesapsız lütuflarda bulunacağı kulları ise dünya ve ahiret dengesini iyi kuranlar, ebediyi faniye, devamlıyı geçiciye, değerliyi değersizle değişmeyenlerdir (Karaman vd., 2012: IV/84). Bireyleri Allah'a yakınlaştıran önemli hususlardan birisi de kişilerin yerine getirmekle mükellef oldukları ibadetlerdir. Kişinin Allah'a yakınlaşmasını sağlayan ibadetlere engel olan şeylerin başında ekonomik faaliyetlerin gelmesi sebebiyle Allah ayette özellikle ticareti zikretmiştir denilebilir. Ortaya çıkan engeller karşısında Allah'ın varlığına ve birliğine inanan her insan hangi şartlar içerisinde olursa olsun O'nun emir ve yasaklarını yerine getirme noktasında hassasiyet göstermelidir. Bu emir ve yasaklara uymak hem ferdi hem de toplumsal düzenin ve huzurun teminine katkı sağlar. Bu nedenle kimse görmese bile Allah görüyor bilinciyle hareket ederek emir ve yasaklar gözetilmelidir. Allah'ın emir ve yasaklarını gözetemeyen kişi kimse görmese bile Allah'ın kendisini görüyor olduğunu bilerek işine hile karıştırmadan yapmaya çalışır. Müşteriyle ilgilenirken Allah korkusuyla hareket eder, kimsenin hak ve hukukuna tecavüz etmez.

- İçki içmemek

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (Maide, 5/90)

وَاتَّقُوا الخمر، هي أم كل الشرور

"İçkiden sakınınız. Çünkü içki her türlü kötülüklerin anasıdır." (Nesai, Eşribe 44).

İçki kullanmak yuvaların yıkılması, dostlukları çökertip yerine düşmanlıkların yerleştirilmesi, bireyler arasında mevcut olmayan düşmanlıkları peyda etmesi ve var olan husumetleri körüklemesi, kişinin Allah'a olan yakınlığını ve O'na karşı ödevlerini yerine getirmesini engelleyen, insanın kendi kendisini kontrol melekesini zayıflatan ve yok olmasına sebep veren kötü bir alışkanlıktır. Bu nedenle içki içerdiği zarar ve bozukluk sebebiyle haram kılınmış ve toplum ahlâkını bozan kötü işlerden kabul edilmiştir (Karaman vd. 2012: III/338; Ateş, 1989: III/58-61).

İslam dininin ana maksatlarından biri olan aklın korunması ilkesi insanın muhafaza etmesi gereken önemli bir husustur. Bu nedenle içkinin sarhoşluk verici bir özelliğinin olması kişinin aklını geçici süreliğine dumura uğratmasına neden olur. İslam' da içki vb. maddeler, insan aklını, sağlığını korumak, toplumda ortaya çıkaracağı dinî ve içtimai kötülükleri önlemek amacıyla yasaklanmıştır (Atar, 1997: IV/59). Bireysel ve toplumsal sorunların, ailevi ilişkilerin zarar görmesinde alkol kullanmanın etkisi olduğu söylenebilir. Trafik kazalarının meydana gelmesi, akıl hastalıkları, tansiyon yükselmesi, mide, ciğer ve hazımsızlık gibi birden fazla hastalığın zuhur etmesinin sebebi alkoldür. Alkol kullanmanın fitrî cezalarından biri de vaktin öldürülmesi, düşmanlık tohumlarının ekilmesi, ailelerin yıkılması, vicdanın körelmesi, duyguların yok olması gibi zararlardır (Havva, ts: 199). Bu nedenle içkinin çok fazla tüketildiği bir cemiyette toplum düzeni ve huzurundan bahsedilemez. İçki içen birey sağlıklı düşünemediği gibi sağlıklı da hareket edemez.

- Zinaya Yaklaşmamak

وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوْجَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur." (İsra, 17/32)

"Genç bir adam Hz. Peygamber'e (sav) gelerek , "Ey Allah'ın Rasulü! Zina etmem için bana izin ver!" dedi. Orada bulunan sahâbiler hemen ona dönerek, "Sus, sus!" diyerek konuşmasını engellemeye çalıştılar. Allah Rasulü, gence, "Yaklaş! dedi. Genç de Rasulullah'a yaklaştı ve yanına oturdu. Aralarında şöyle bir söyleşi geçti:

- Annenle zina edilmesini ister misin?
- Vallahi hayır! Canım sana feda olsun ki hayır, istemem.
- Diğer insanlar da anneleriyle zina edilmesini istemez. Kızınla zina edilmesini ister misin?
- Vallahi hayır, Ya Rasulullah! Canım sana feda olsun ki hayır, istemem.
- Diğer insanlar da kızlarıyla zina edilmesini istemez. Kız kardeşinle zina edilmesini ister misin?
- Vallahi hayır! Canım sana feda olsun ki hayır istemem.
- Diğer insanlarda kız kardeşleriyle zina edilmesini istemez. Halanla zina edilmesini ister misin?
- Vallahi hayır! Canım sana feda olsun ki hayır, istemem.
- Diğer insanlarda halalarıyla zina edilmesini istemez. Teyzenle zina edilmesini ister misin?
- Vallahi hayır! Canım sana feda olsun ki hayır, istemem.

- Diğer insanlar da teyzeleriyle zina edilmesini istemez.

Bu konuşmanın ardından Allah Rasulü, elini gencin başına koydu ve “Allah’ım, onun günahlarını bağışla, kalbini kötülüklerden temizle ve ırzını/iffetini koru! Diye dua etti.

Bu hadiseyi anlatan ravi şöyle demiştir: “Bundan sonra o genç, bir daha böyle bir şeye yönelmedi.” (İbn Hanbel, V 257)

Zina aralarında nikâh bağı bulunmayan kadın ve erkek arasındaki meşru olmayan cinsi münasebet (Doğan, 1996: 1166) olarak tanımlanmaktadır. Allah Kur’an’da zina yapmayın yerine zinaya yaklaşmayın buyurmaktadır. Bu ifade zinanın büyük bir suç ve günah olduğunu anlatmakta aynı zamanda zinaya götürücü sebep ve araçlar konusunda insanları uyarmaktadır. İslam’ın mahrem olmayan kadın ve erkekler arasında bir takım kısıtlamaları getirmesinin sebebi de budur (Şimşek, ts: III/214). Bu nedenle dinin muhafazasını istediği beş esastan birisi de neslin korunmasıdır. Zina dinin yapılmasını kesin bir dille yasakladığı haram davranışlardandır. Çünkü böyle bir durum nesebin karışmasına, ailelerin dağılmasına, hısımlık, komşuluk, arkadaşlık gibi bağların çözülüp manevi ve ahlâkî değerlerin temelden sarsılmasına yol açan ve insanı bedeni zevklerinin esiri yapıp aşağılayan çirkin bir davranıştır (Bardakoğlu, 1997: IV/586). Bu nedenle zina bireysel, ailevi ve ictimai problemlere sebep olan ve kişinin hem dünya hem de ahiret hayatını ifsat eden bir haramdır. Zina toplumun çekirdeğini oluşturan aile kurumunun kutsallığına zarar veren, toplumsal huzursuzlukların çıkmasına ve nesillerin birbirine girmesine sebep olan kötü bir davranıştır. Toplumu her yönüyle kuşatan bir teşkilatın mensuplarının böyle bir harama teşebbüs etmeleri toplumsal birlik ve beraberliğin zarar görmesine, aile mefhumunun ve evlilik müessesesinin yok olmasına neden olur. Zinanın yaygın olduğu toplumlarda cinsel yolla bulaşan çeşitli hastalıklar görülür. Bu yolla dünyaya gelen çocukların birçoğunun sokağa veya çocuk yuvalarına bırakıldığı baba ve anne şefkatinden uzak bir ortamda yetişerek toplumsal bunalımların meydana gelmesine sebep oldukları söylenebilir. Bu nedenle içtimai hayatta toplumun huzuru ve bekasının gerçekleştirilmesinde, sağlam nesillerin yetiştirilmesine önem verilmeli ve neslin devamı açısından tutum ve davranışlarla bu çaba desteklenmelidir.

- Nefs ve Şeytanla mücadele etmek

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا (۷) فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا (۸) قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا (۹)

“Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırarak kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır.” (Şems, 91/7-8-9-10)

المُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ

“Gerçek mücâhid, nefsiyle cihad edendir.” (Tirmizi Fedâilu’l-Cihad, 2)

Nefs sözlükte kendi, öz, can, ruh, kötü istek, insanın kötülüğe meyilli tarafı, insandaki maddi, beşeri ve hayvani şeylere meyil gibi anlamlar ifade ederken şeytan ise Allah’tan ve Allah’ın rahmetinden uzak bulunan varlık (Doğan, 1996: 838-1024) olarak tanımlanmaktadır. Nefsin (insanın özü) şekillendirilip düzenlenmesinden maksat ona maddi ve manevi güçlerin yerleştirilmesi, her gücün yapacağı görevin tayin edilmesi ve nefse bu güçleri kullanacak organların verilmesidir. Ayetteki fücür kötülüğü, günah ve sapmayı ifade ederken, takva ise doğruluk, iyilik ve hak yolda olma kararlılığını ifade

eder. Allah'ın insanoğluna kötülük ve iyiliği birlikte vermesi insanın ahlâkî bakımından çift kutuplu bir varlık olduğunu, iyilik ve kötülük yollarından dilediğini seçebilecek bir tabiatta yaratıldığını ve onun kurtuluş veya mahvoluşunun bu seçime bağlı olduğunu göstermektedir (Karaman vd., 2012: V/630). İnsanın çift kutuplu bir yapısının var olduğu ve kişinin dünya hayatı boyunca kötülüğü emreden nefis ve şeytanla mücadele etmesi gerektiği ve bunların insan için iki büyük düşman olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra tasavvuf alimlerinin insana nüfuz eden nefsi ele almaları ve nefis terbiyesine önem vermeleri nefsin mertebelerinin meydana gelmesine vesile olmuştur. Bu mertebeler Nefs-i Emmâre, Nefs-i Levvâme, Nefs-i Mülheme, Nefs-i Mutmeinne, Nefs-i Râdiye, Nefs-i Merdıyye ve Nefs-i Kâmiledir. Bu mertebeler içerisinde insanın sürekli olarak terbiye etmesi gereken nefis Nefs-i Emmâre'dir. Nefs-i Emmâre münker ve günah şeyleri işlemeyi teşvik ve emreden nefstir. Kur'an'daki "Çünkü nefis kötülüğü şiddetle emreder" ayeti nefsin bu makamına işaret eder. Nefs-i Emmâre mertebesinde bulunan kişi iyilik işlemez, kötülüklerden de kaçmaz ancak kötülüğün zuhurundan pişmanlık duyar. Fakat bu nedamet davranışlarını etkilemez. Bu sıfatla muttasıf olan nefis hevasına fazla düşkündür (Yılmaz, 1997: 234-237). Bu nedenle kişinin nefsinin sürekli şeytanın kötü emellerinden arındırması gerekmektedir. Çünkü nefis ve şeytan insana her zaman kötülüğü emretmek için hazır vaziyettedir. Nefis ve şeytanla mücadele eden kişi nefsinin arzu ettiklerine karşı teyakuzda bulunur, şeytanın her türlü tuzağından yüz çevirir, dinin emir ve yasakları doğrultusunda hareket etmeye çalışır.

Nefis ve şeytanla mücadele eden bir Ahî alışveriş esnasında nefsinin kendisine yapmasını istediği yanlış davranışlara kulak vermeyip kimsenin hakkını yememeye, harama el uzatmamaya ve ticarete dürüst davranmaya çalışır. Bu sayede kazancını helal yollardan temin etmenin vermiş olduğu gönül huzuruna ve insanların güvenlerini kazanmış olmanın mutluluğuna ereceği söylenebilir.

- *Dilini, gözünü, belini bağlı tutmak*

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ بَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَرْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

"Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihdir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakıyla haberdardır." (Nur, 24/30)

اضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ، اصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ، وَأَتُوا إِذَا أُؤْتِمْتُمْ فُرُوجَكُمْ، وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ

"Bana kendi adınıza altı şeyin güvencesini verin, ben de size cennetin güvencesini vereyim: Konuştuğunuzda doğru söyleyin, söz verdiğinizde sözünüzü tutun, size (bir şey) emanet edildiğinde ona riayet edin, *iffetinizi koruyun, gözlerinizi (bakılması yasak olandan) sakının ve ellerinizi (haramdan) çekin.*" (İbn Hanbel, V 323)

Aile insanların doğup büyüdüğü kurum olmanın yanında önemli bir sosyal birim ve eğitim ocağı olduğu için İslâm dini ona çok önem vermiş, ailenin yaşatılması hususunda tavsiyelerde bulunmuş ve kurallar koymuştur. Aile mefhumunun korunabilmesi için vazgeçilmez şartlardan birisi eşlerin gözlerinin dışarıda olmaması, karşılıklı sadakat, güven ve iffettir. İnsanoğlunun güçlü güdülerinden ve duygularından biri de şehvet diye ifade edilen cinsel güç ve arzudur. Bu nedenle verilen ayette "gözlerini haramdan sakınsınlar" ifadesinden kastedilen mana insanı harama

götürebilecek bakışlardan kaçınılmasıdır. “İffetlerini korusunlar” cümlesindeki iffet kelimesinin ayetteki karşılığı “ferc” dir. Ferc kelimesi ise hakiki anlamda cinsel organlar, mecaz olarak da iffet ve namus anlamında kullanılmaktadır (Karaman vd., 2012: IV/68). Dilini korumaktan kastedilen mana ise kişinin kendisini gıybet ve yalandan koruması anlamında kullanılabilir.

Ahîlik teşkilatı topluma hitap eden bir esnaf kuruluşu olması nedeniyle bir takım ahlâkî kuralları ihtiva ettiği söylenebilir. Bir Ahinin dilini bağlaması Allah’ın da sakınmasını arzu etmiş olduğu gıybet iftira ve yalandan kendisini korumasıdır. Dil Allah’ın zikredilmesi gereken bir organ olması sebebiyle Allah’ın zikri dışındaki boş şeylerle meşgul olmamalıdır. Ahînin gözünü bağlı tutması insanların ayıp ve kusurlarını aramaktan kendisini uzak tutmasıdır. Bu nedenle Allah’ın razı olmadığı bir davranış olan ayıp ve kusurları araştırmak, insanların hoşlanmayacağı bir davranış ve insanlar arası ilişkilerin zarar görebileceği bir durumdur. Bir ahînin belini bağlı tutması ise Allah’ın da hoşuna gitmeyecek bir davranış olan başkasının namusuna göz dikmekten kendisini alıkoymasındır. Ahîler bu ilkelerle toplumda meydana gelebilecek ve huzursuzluklara yol açabilecek kötü davranışların yayılmasını ve kabul görmesini engellemişlerdir denilebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Anadolu topraklarında ortaya çıkan Ahîlik teşkilatı ilke ve uygulamalarıyla topluma örnek olmuş, insanlar arasında birlik ve beraberliğin tesis edilmesinde önemli rol oynamıştır. Ahîlik ilkelerinden hareketle toplumların varlıklarını devam ettirebilmeleri ve insanlarla bir arada yaşama becerisi kazanabilmelerinin bir takım normlara bağlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Ahîlik ilke ve ahlâkını benimseyerek yetişen esnaf ve sanatkârların hayatlarında doğruluk, yalan söylememek, güvenilirlik, malı fahiş fiyata satmamak, işine hile karıştırmamak, başkasının namusuna göz dikmemek gibi ilkelere yer vermesi, ortaya çıkacak kötü davranış ve sonucunda huzursuzlukların engellenmesine yönelik atılmış önemli bir adımdır.

İnsanların bir arada güven ve huzur içerisinde yaşamalarını sağlayan bu ilkelerin toplumda varlığını devam ettirebilmesi manevi dinamiklerin gücü ve insanların bunlara yüklediği anlamlarla mümkün olacaktır.

İslam ahlâkı ve Fütüvvet geleneğinin etkisiyle oluşan Ahîlik teşkilatının oluşturmuş olduğu ilkelerin tek tek Kur'an ve Sünnette referansını bulmak mümkün olmasa da maslahat açısından değerlendirme yapılarak anlam itibariyle İslamî geleneğe uygun olduğunu söylemek mümkündür.

Bu ilkeler doğrultusunda günümüz esnaf teşkilatları incelendiğinde geçmişten günümüze esnafın değer yargılarında ciddi çözümlerin, bozulmaların olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle esnaf teşkilatlarının tekrar eski ihtişamına kavuşturulması yönünde önemli çalışmalar yapılmalıdır. Ahîlik ilke ve değerlerinin günümüze uygulanabilmesi konusu Modernitenin vermiş olduğu bireysellikten uzak, siyasi ve ideolojik yaklaşımların etkisinde kalınmadan derinlemesine incelenip araştırılması gerekir.

Sosyal kurum ve kuruluşların ders çıkarabileceği ilkeleri ihtiva eden Ahîlik sistemiyle ilgili olarak şu çalışmalar önerilebilir:

1. Ahîlik ilkelerinin günümüze taşınmasına yönelik eğitim öğretim kurumlarında bir değer olarak okutulması,
2. Ahîlikte olduğu gibi esnafa belirli zaman dilimlerinde eğitim imkanı sağlanması,
3. İşini düzgün yapmayan esnafa caydırıcı nitelikte cezaların uygulanması,

Bu çalışmalar sonucunda başarılı, işinin ehli esnafın var olması, toplumsal huzur ve mutluluğun gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- er-Radavi, A., 2014. Fütüvvetname-i Tarikat, Haz. O. Aydın, TDV. Yayınları, Ankara, 282s.
- AKYÜZ, Y., 2013. Türk Eğitim Tarihi, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 562s.
- ALTAŞ, N. ve ARICI, İ., 2014. “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, Din Eğitimi, (Ed.) M. Köylü, N. Altaş, Ensar Yayınları., İstanbul, 414s.
- ANADOL, C., 1991. Türk İslam Medeniyetinde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları., 127s.
- ARAS, O.N., 2012. Günümüz İşletmelerinde Ortaklık Kültürünün Tesisinde Ahîlik Temel İlkelerinin Yeri ve Önemi, II. Uluslar Arası Ahîlik Sempozyumu, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayınları., Kırşehir, 21s.
- ATEŞ, S., 1989. Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neşriyat Yayınları, İstanbul, 3c.
- AYDIN, N., 2011. “Hz. Peygamber’in Sünnetinde Ahîlik Değerler Sisteminin Temel Referansları”, (Ed.) Ali Çavuşoğlu, Ahî Uluslar Arası Sempozyumu Kalite Merkezli Bir Yaşam Bildiri Kitabı, Kayseri, 125-138s.
- AYVERDİ, İ., 2010. Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Yayınları, 1412s.
- BAYRAM, M., 1991. Ahi Evran ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu, Damla Matbaacılık ve Ticaret, Konya, 212s.
- , 2016. Ahîlik Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BAYRAKLI, B., 2013. Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 5, 8,11, 14, 17, 18, 19c.
- BIYIKLI, Y., 2000. Ahîlik, Eser Ofset Matbaası Yayınları, Trabzon, 84s.
- BODUR, H.E., 2000.“Ahîlik ve Türk Girişimcilik Kültürünün Oluşumuna Katkıları”, II. Uluslar Arası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BOZKURT, E., 2015.“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlâk Eğitimi”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.F. Dergisi, Kahramanmaraş, 25., ss. 91-122.
- BURAK, D.M., 2012. “Bireyin Toplumsallaşmasında Ahîlik’in Yeri ve Önemi”, (Ed.) K. Ceylan, II.Uluslar Arası Ahîlik Sempozyumu, 2c., Kırşehir.
- CEBECİ, S., Ts. Din Eğitimi Ders Notları, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- CEYHAN, S., 2014. Ahîlik Ansiklopedisi, 2c., 441s.
- CEYLAN, K., 2012. Ahîlik Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem, Ankara Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÇAĞATAY, N., 1981. Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik, Selçuk Üniv. Yayınları, II. Bs., Konya, 269s.
- ÇAKMAK, M., 2014.“Ahiliğin Tasavvufi Temelleri ve Ahîlik-Fütüvvet İlişkisi”, Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 13, ss. 143-158.
- ÇALIŞKAN, Y. ve İKİZ, M.L., 1993. Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahîlik, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara
- ÇOBAN, M., 2011. Diriliş Neslinin Manevi Dinamikleri Sezai Karakoç, 1.bs., Kardelen Yayınları, Konya, 144s.

- , 2014. “Cumhuriyetin İlk Yılları Ahlâk Algısı Ve Eğitimi (Kâzım Nâmî'nin “Ahlâkı Nasıl Telkin Etmeli” Kitabı Özelinde)”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kahramanmaraş, S. 24, ss. 31-69.
- , 2016. “Değerler Eğitiminin Referansları Bağlamında Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlâtı”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Kahramanmaraş, S. 25, ss. 1-21.
- DEMİR, G., 2012. Ombudman Aranıyor, Ahî Kültürünü Araştırma Yayınları, İstanbul, 456s.
- , 2000. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahîlik, Ahî Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 507s.
- DEMİRCİ, M., 1992. “Ahîlik'te Tasavvufi Boyut: Fütüvvet”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7, İzmir, ss.1-90.
- DEVELLİOĞLU, F., 1997. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, H., 2006. Ahîlik ve Örtülü Bilgi Günümüz İşletmecilerine Dersler, Ekin Kitabevi Yayınları, Ankara, 210s.
- DOĞAN, M., 1996. Büyük Türkçe Sözlük, İz Yayınları, XI. bs, 1830s.
- DOĞRU, H., 1991. XVI. yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahîler ve Ahî Zaviyeleri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 78s.
- DÖNMEZ, İ. K., 1997. İslam' da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul, 1., 2., 3., 4c.
- DURAK, İ. ve YÜCEL, A., 2010. “Ahîliğin Sosyo-Ekonomik etkileri ve Günümüze Yansımaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2, 15c, ss.151-168.
- DÜŞKÜN, İ., 2012. “Ahîlikte İş, İş Etiği ve Günümüze Yansımaları”, (Ed.) K. Ceylan, Ahîliğe Genç Bakışlar Makale Yarışması ve Sempozyumu, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayınları, Kırşehir.
- EKİNCİ, Y., 2008. Ahîlik, Özgün Matbaacılık, Ankara, 192 s.
- ELMALILI, A.H., Ts. Hak Dini Kur'an Dili, (Çev.) İ.Karaçam vd., Azim Dağıtım, İstanbul, 2c.
- ERKEN, V., 2008. Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahîlik, Berikan Yayınları., Ankara, 127s.
- ERTÜRK, S., 2013. Eğitimde Program Geliştirme, 1. bs., Edge Akademi Yayınları., Ankara, 182s.
- FİDAN, A. vd., 1995. Örnekleriyle Türkçe Sözlük, MEB. Yayınları, 2c., Ankara
- FORTNA, B.C., 2013. Osmanlı Eğitim Mirası, (Haz.) Mustafa Gündüz, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 545s.
- GENÇ, H. M., 2011. Müslüman Türk'ün Ahlâk ve Meslek Okulu Ahîlik, Canik Belediyesi Yayınları, Samsun.
- GÖKTAŞ, V., 2011. “Ahîlik ve Tasavvufteki Bazı Müşterek Ahlâki Öğeler”, Ahîlik Uluslar Arası Sempozyumu Kalite Merkezli Bir Yaşam, Kayseri, ss.107-125.
- GÜLERMAN, A. ve TAŞTEKİL, S., 1993. Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları., Ankara, 72s.
- GÜLLÜLÜ, S., 1992. Sosyoloji Açısından Ahî Birlikleri, Ötüken Yayınları., İstanbul, 190s.
- GÜLVAHABOĞLU, A., 1991. Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahî Evran ve Ahîlik, Memleket Yayınları, Ankara, 344s.

- GÜNAY, Ü., 2006. “Ahiliğin Dini ve Sosyal Yönleri”, II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu, Ahi Evran Üniversitesi Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, ss. 163-186.
- GÜNŞEN, A., 2014. Ahîlik Ansiklopedisi, 1c.
- HACI BEKTÂŞ-I VELÎ, 2011. Makalât, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- HAVVA, S., Ts. İslam, (çev). S. Şimşek, İkbâl Yayınları, Ankara, 3c.
- Hadislerle İslâm Ansiklopedisi, 2013., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3c., Ankara
- HIZLI, M., 2011. Ahiliğin Anadolu’daki Gelişim Süreci, (ed.) B. Çakır, İ. Gümüş, Ahîlik, Kırklareli Üniversitesi Yayınları. 1.bs.,Kırklareli
- İBN AŞUR, 2000. Et- Tahrir Ve’t Tenvir-ul Ma’ruf Bi Tefsiri İbn-i Aşur, Beyrut-Lübnan, 25c.
- İHSANOĞLU, E., 1999. Osmanlı Medeniyet Tarihi, Feza Gazetecilik, 1c., İstanbul.
- İVGİN, H., Ts. Ahîlerde Ahlâki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulaması, 75s.
- KARAGÜL, M., 2012. Ahîlik ve Sosyal Sermaye Bağlamında İş Ahlâkı ve Üretim İlişkisi, Akademik Bakış Uluslar Arası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 32, Kırgızistan, ss. 1-16.
- KARAMAN, H. vd., 2007. Kur’an Yolu Türkçe Meal Ve Tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1, 2, 3, 4, 5.c.
- KAYA, U., 2013. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı’da Ahlâk Eğitimi, Dem Yayınları., İstanbul, 386s.
- KAYSERİ, İ., 2002. Türk Medeniyetinin Dinamiği Ahîlik, Kelebek Basım Yayınları, Konya, 127s.
- KAZICI, Z., 1996. İslâm Ansiklopedisi, TDV. Yay., 13c., İstanbul.
- KIVRIM, İ., 2014. “Ahîlik Kültüründe Birey- Çevre İlişkisinin Etik İlkeleri”, Çevre ve Ahlâk Sempozyum Bildiri Metinleri, Gaziantep.
- KOCATÜRK, S., 1986. Türk Kültürü ve Ahîlik, XXI Ahîlik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Ahîlik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 269s.
- KOÇU, R. E., 1958. İstanbul Ansiklopedisi, Ahi Babalık mad.,Tan Matbaası, 1c., İstanbul
- KÖKSAL, M.F., 2006. Ahî Evran ve Ahîlik, Kırşehir Valiliği Yayınları, Ankara, 131s.
- KURTUBÎ, 2004. El-Câmiu Li Ahkâmî’l Kur’an, Buruc Yayınları, İstanbul, 5c.
- KURTULMUŞ, Z., 2011. Ahîlik ve Günümüze Yansımaları, (ed.) B. Çakır, İ. Gümüş, Ahîlik, Kırklareli Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.41-55.
- OKUMUŞLAR, M. ve GENÇ, F., 2012 “Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/ Neliği”, (Ed.)R. Doğan, R. Ege, 1.bs., Grafiker Yayınları., Ankara, s. 454.
- ÖZAYDIN, M., 2005. “Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı”, M.F. Köksal, I.Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu,Gazi Üniv., Ahîlik Kültürünü Araştırma Yayınları., Ilc., Kırşehir, ss. 685-709.
- ÖZERKMEN, N., 2004. “Ahîliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları-Sosyolojik Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 44/2, ss. 57-78.
- ÖZKÖSE, K., 2011. “Ahîlikte Ahlâk ve Meslek Eğitimi”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVc., S. 2, ss. 5-19.
- ÖZYURT, B. E., 2012. Eğitim Psikolojisi, (Ed. Alim Kaya), Pegem Akademi Yay., Ankara, 551s.
- Razavi, 2014. Fütüvvet-name-i Kebir, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 284s.
- RAZİ, F., 2013. Tefsir-i Kebir, (Çev.) Lütfullah Cebeci vd., Huzur Yayınları, İstanbul, 12., 16c.

- SABUNİ, M.A., 2012. Safvetü't Tefasir, (çev.) S. Gümüş ve N. Yılmaz, Ensar Neşriyat Yayınları, İstanbul, 6c.
- SANCAKLI, S., 2010. "Ahîlik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi", İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, ss.1-28
- SOLAK, F., 2010 Ahîlik: Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 56s.
- SONYEL, S.R. (Sadi Bayram), 1994. Birinci Dünya Savaşı Günlerinde Türk Ermeni İlişkileri ve İngiliz Propagandası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SOYKUT, R., 1980. İnsanlık Bilimi Ahîlik, Ankara, 64s.
- , 1971. Ortayol Ahîlik, Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu Eğitim Yayınları, Ankara, 181s.
- SÖNMEZ, V., 2010. Öğretim İlke ve Yöntemleri, Anı Yayınları, Ankara, 419s.
- SUCU, M., 1996. Ahî Ocakları ve Bir Ahîlik Belgeseli, İnönü Üniversitesi Basımevi, Malatya, 74s.
- ŞAHİN, B., 2014. "Esnaf Duası", Konya Yenigün Gazetesi (08.07.2014), 15 Aralık 2015.
- Şamil İslâm Ansiklopedisi, 2000. Akit Gazetesi, İstanbul, 2c.
- , 2000. Akit Gazetesi, İstanbul, 4c.
- ŞANAL, M. ve GÜÇLÜ, M., 2007. "Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahîlik", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23, ss. 379-390.
- ŞANVER, M., 2015. Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi, Pınar Yayınları, İstanbul, 236s.
- ŞİMŞEK, M. S., Ts. Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri, Beyan Yayınları, 2., 3c., İstanbul.
- ŞİMŞEK, M., 2002. TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahîlik, Hayat Yayınları., İstanbul.
- TATLIOĞLU, K., 2012. Bir kavram Olarak Ahîlik: Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım, II. Uluslar Arası Ahîlik Sempozyumu, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayınları, 1c., Kırşehir, ss. 152-161.
- TDVİA, 1988. (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), İstanbul, 1., 2., 8., 9., 11., 13., 18., 23., 26., 30.,35., 37c.
- TEKİN, M., 2006. Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahîlik ve Toplumsal Dinamikleri, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21., Konya, ss. 219-235.
- Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi, 1992, Ana Yayıncılık, 1c.
- TEMEL, H., 2007. "Ahîlik Teşkilatının Halkın Eğitim ve Öğretimindeki Rolü", Selçuk Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 83s.
- TOKGÖZ, Z., 2013. Geçmişten Gelen Işık Ahî Evran ve Ahîlik Sistemi, Ankara, 92s.
- TURAN, K., 1996. Ahîlik'ten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 168s.
- Türkçe Sözlük, 2005. TDK Yayınları, Ankara.
- UÇMA, İ., 2011. Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahîlik, İşaret Yayınları., İstanbul, 206s.
- ÜLGEN, E., 1996. Ahîlik, Osmanlı Ansiklopedisi, İz Yayıncılık, İstanbul.
- ÜLKER, A., 2010. "Kültürel Değerlerin Korunmasında Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Ahîlik Kültürü", Uzmanlık Tezi, Ankara, 69s.
- www.risaleajans.com/İslam/uskudar-hudayi-camiinde-esnaf-duası-başlıyor. (18.12.2015).

- Gülmen, A.C., 2015. Ahîlik Ve Etik Kodun Tarihsel İzleri, www. tice. org. tr>Inmagazine., (15.12. 2015).
- YILMAZ, H.K., 1997. Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler, Ensar Neşriyat Yayınları, İstanbul, 357s.
- YÜCEL, A, 1999. “Ahîlikte Eğitim ve Amaçları”, II. Uluslar Arası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- YÜKSEL, A.T., 2012. İslâm’ da Bilim Tarihi, Kitap Dünyası Yayınları, Konya, 184s.
- ZUHAYLİ, V. 2005. Tefsirü’l- Münir, (Çev.) Hamdi Arslan vd., Risale Yayınları, İstanbul, 2, 8.c.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı- Soyadı : Esra BOZKURT
Doğum Yeri ve Tarihi : Birecik- 1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2014.

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Doktora Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller : Arapça

Bilimsel Faaliyetleri :“Tanzimattan Cumhuriyet’ e Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi” Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014,13 (25), Kahramanmaraş, ss. 91-122.

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : -Gaziantep/Nizip İlçe Müftülüğü Fatih Sultan Mehmet Kur’an Kursu Fahri Öğreticiliği-2014.
-Gaziantep/Nizip İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Anadolu İ.H.L. Vekil Öğretmenliği-2015.

İletişim :

E-Posta Adresi : ebozkurt2014@hotmail.com

Tel : 0541 832 69 36

Tarih :